

YUKARI KÜR BOYLARININ
YERADLARI ÜZERİNDE
BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. A. MECİT DOĞRU

Flati: 250.- TL.

İSTANBUL — 1985

YUKARI KÜR BOYLARININ
YERADLARI ÜZERİNDE
BİR ARAŞTIRMA

BU ESER

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 Sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın yayınıdır.

Her hakkı mahfuzdur. TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

**YUKARI KÜR BOYLARININ YERADLARI
ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Prof. Dr. A. Mecit DOĞRU *

Yukarı Kür Boyları deyimi ile Göleden çıkıp Hazer Denizine dökülen Kür Nehrinin Türkiye ve Ahıska'da kalan kısmı ifade edilir.

Coğrafyamıza Gürcü telaffuzu ile «Kura» diye geçmiş olan bu nehrin gerçek adı «Kür» olup Türkçedir.

Batılılaşma modası ile birlikte giren dil değiştirme ve bozma faaliyetine paralel olarak köy adlarının da 10.000 den fazlası «Türkçe olmadığı» zannıyla atıldı ve yerlerine yenileri uyduruldu. Ecdadımızın tapu senetlerini iptal eden bu tahribatın farkında olan pek az kimse vardır.

Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu Selçuklular gelmeden çok önceleri Türkleşmiştir. Şöyle ki daha Miladî ilk asırlarda Kafkas dağlarının kuzeyinden dalga dalga Bulgar, Kıpçak ve Hazar akınları gelerek çok aşağılara kadar indiler. Ne var ki bunlar Hristiyanlığa girdiklerinden ve ilk Türklerin buralara müslüman olarak geldikleri zannedildiğinden Türklük gerçeğini gözler göremez oldu. İşte bugün yabancı kaynaklı olduğu zannedilen ve Oğuz Türkçesine benzemeyen yer adları bunların hatıralarıdır.

Yeradlarının incelenmesinden Kafkasya, Çoruh ve Kür boylarının başlıca Kıpçak ve Kazakların istilâsına sahne olduğu anlaşılır. Bölgede Oğuzların izleri bu İslâmiyet öncesi Kuzey Türk kavimlerinininkine göre çok azdır.

Ardahan, Göle, Hanak, Çıldır ve Posofun yer adlarının aşağı yukarı tümü ve Ahıskanın köylerinin ise büyük bir kısmı incelenmiş ve Osmanlı fethi sırasında tutulan tahrir defterlerindeki yeradlarından faydalanılmıştır.

Abur (Yeni adı Dengeli), Okam nahiyesi, Göle

«Abur» Türkçe bir kelimedir. Buna rağmen Dil Kurumunun uydurma bir kelimesi olan «Denge» ile değiştirilmiştir.

Mahallinde «Aburli ol» veya «Aburli bir adamdır» şeklinde ifadeler kullanılır. Burada «Abur» tam manasiyle «Şerefli» veya «Muhterem» manasındadır.

Tatar Türkçesindeki «Abıru» kelimesi de aynı olup «Şeref» veya «Kıymet» demektir¹.

Adigön (Edigön), Ahışa, Gürcistan

Adgon, Bulanık, Muş

Adagun, Doğu Türkistan²

Ötögön, Doğu Türkistan³

Odigan, kadın şaman, Yakutlarda⁴

Agara (Yeni adı Kaleönü), Posof

Agara (Uravel Agarası), Ahıska, Gürcistan

Agara, mahalle, Çukur köyü, Şavşet, Çoruh

Dabıs-agara, mezraa, Çimenli köyü, Çoruh (Kazakça «Dıbis» ses demektir, mesela demirin demire sürünmesinin çıkardığı sestir).

¹ Kurt, A.N., Peçenek Tarihi, Devlet Basımevi, s. 8, İstanbul 1937.

² Farquhar DM, G. Norin E: Suen Hedin Central Asia Atlas, K. 48-IXb, Ad Orientem LTD. Sussex. Sng. Stocholm 1967.

³ A.g.e. K. 45, IVg.

⁴ Gökalp, Ziya. Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı yayınlarından Güneş Matbaacılık s. 118-122, İstanbul 1976.

⁵ Gürcistan Tahrir Defteri (Küçük Ardahan), 1573 yılı. Başbakanlık Arşivi.

Ağcakala, Çıldır

Ağcakala, Büyük Ardahan (Düz Ardahan)⁵

Ağcakala, Reke nahiyesi, Gence⁶

Ağcakala, Revan⁷

Ahal-Çık, Ahıskanın Gürcüce telaffuzudur.

Ahal-kalak, Ahılkelekin Gürcüce telaffuzudur.

Ahal-teke Türkistanın güney batısında bir yer⁸,

«Kalak» Kazak Türkçesinde olan bir kelimedir⁹.

Ahaşen (Yeni adı Sazlıçayır), Hanak

Ahaşen, Ahıska, Gürcistan

Ahaşen, Düz Ardahan (Büyük Ardahan)¹⁰.

Burada «Şen» eki üzerinde durmak gerekir. Osmanlı kayıtlarında şimdiki Ahaşen Meşcardahanda olarak ve «Ahal-şen» şeklinde geçer¹¹. Ahıskanın da Gürcü telaffuzunda «Ahal-çık» şeklinde olduğuna bakılırsa «Ahal»ın manasını araştırmak gerekir.

«Şen» eki için eklere bakınız.

Ahırkelek (Ahılkelek), Gürcistan

Ardahan tarafında çocukların oynadığı bir «Mile» oyunu vardı. Buna «Çelik çomak oyunu» da denirdi. Değnekle veya çomakla küçük bir odun parçasına vurulurken şöyle denirdi: Men tek, eşim tek, ahır-kelek, can ver felek.

⁶ Gence Tahrir Defteri. I. Defter 1593 yılı sayı 699, Defter II, 1732 yılı sayı 903 Başbakanlık.

⁷ Revan Tahrir Defteri, Başbakanlık Arşivi. İstanbul, Defter I, 1591 yılı, sayı 633 ve Defter II, 1737 yılı, sayı 913.

⁸ Hayit, B.M. Türkistan, Rusya ile Çin arasında. Otağ Mat. Başbakanlık Devlet Matb. Ankara 1946.

⁹ Kaplan, S., Güney Kafkas Kasaba ve Köylerinde 1910 yılı Anasır Durumu. Bitirme Tezi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, s. 25 Ankara 1977.

¹⁰ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinde Önceleri Ardahan, Posof, Çıldır Bölgesinin Türklüğü, Kars İli I, sayı. Özel sayı s. 34-40, 1966.

¹¹ Kırzioğlu, M.F.: A.g.e.

Adı geçen şehir Kür boylarında «Ahılkelek» diye de-
ğil «Ahırkelek» olarak telaffuz edilir. Gürcülerin Türkçe
bir kelime olan «Kelek»i dilleri icabı «Kalak» şeklinde te-
laffuz etmeleri gerekir.

Eğer «Ahılkelek» olarak alınırsa Gürcülerin «Ahal-
Kalak» şeklindeki telafuzu üzerinde durmak gerekir. O za-
man bununla «Ahal-şen» arasında bir münasebet kurmak
icabeder.

Ahıska (Ahışa), Gürcistan

Osmanlı kayıtlarında «Ak-sıka» olarak geçer. Gürcü-
ler ise buna «Ahal-çık» derler.

Akaska, Amerikan Güney Dakota¹²

Ahıskı, Halhana nahiyesi, Revan¹³

Ahıs, Küpi nahiyesi, Revan¹⁴

Ahıstabad, Karabağ, Gence¹⁵.

Al, Posof, Al, Ulus, Zonguldak. Al (Eski A.), Kırım¹⁶.

«Al» bazı kaynaklarda «Alan» manasında olarak gös-
terilmektedir¹⁷. Bununla beraber «Alkızı» ile de ilişkisi
olabilir.

Alan, Arile yaylasının altında bir mevkii adı, Posof,

Hanakın Orağaz köyünde «Allan» diye bir aile var-
dır. «Alan» tarihteki «Alan» kavmi ile ilgili olabileceği gi-
bi Kazak Türkçesinde «Saba» demektir.

¹² Times Atlas of the World, Times Books. London.

¹³ Revan Tahrir Defteri. Başbakanlık Arşivi. İstanbul. Defter I. 1591 yılı
sayı. 633 ve Defter II, 1737 yılı, sayı 913, s. 49.

¹⁴ A.g.e. s. 17, 18.

¹⁵ Kırzioğlu, M.F. Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590) Sevinç
Matb. Ankara, 1976.

¹⁶ Eröz, M., Hristiyanlaşan Türkler, Türk Kült. Arşt. Enst. Yay. Ayyıldız
Matb. Ankara 1983., Türk Onomastiği Bakımından Adapazarı Yeradları
Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi, C. 20, İstanbul., Doğu Anadolu'nun
Türklüğü, İrfan Yayınevi, Ertur Matb., İstanbul 1982.

¹⁷ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların Kafkas Ellerini...

Allan, Adıyaman, Allan, mezraa, Genç Bingöl
Allah, Koyulhisar, Sivas

Alabala (Yeni adı Açıkyazı), Ardahan

«Ala» ve «Bala» gibi iki Türkçe kelimeden yapılmış
bir yer adıdır. Buna rağmen değiştirilmiştir.

Kuzey Amerikadaki «Alabama» ile bir ilişkisi olabilir
mi?

Albız (Alvız), Şeytan Kalenin öteki adı, Rabat, Çıl-
dır¹⁸.

Albız (Alvız), harabe, Çalanın güneyinde, gölün kıyı-
sında, Çıldır. «Albız» şeytan anlamına gelir¹⁹. Ortaasya-
da da aynı şekilde veya «Albuz» telaffuzu ile kullanılan bu
kelime Türkçe olup «Alkızı» ve «Albastı» inancı ile ilgili-
dir²⁰.

Albız, Kadirli (Kars), Adana²¹

Albruz (Alburuz), Kafkas silsilesinin en yüksek
dağı²².

Albruz (Elbruz), Hazar denizinin güneyindeki dağ-
ların adı.

Onbirinci asırda Alparslanın Karsı alması üzerine
burdaki Bulgar Türkleri Maraş Adana ve Antalya taraf-
larına göç ettiler. Bunlar Kars ve Albız adlarını da götü-
rerek Toroslardaki yerleşme yerlerine ad olarak verdiler.
Bunun için Kadirinin yakın tarihe kadar adı Karstı.

Almana, harabe (peg), Tikan köyünün üstünde, Ha-
nak,

Almute, Kuzey Ardahan (Büyük Ardahan)²³. «Almu-

¹⁸ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi I. cilt. Işıl Matbaası, s. 335. İstanbul 1953.

¹⁹ A.g.e. s. 335.

²⁰ Seyyidof, Ş.: Azerbaycan SSR. Elmler Akademiasının Haberleri. N 4.
s. 33, 47. 1976.

²¹ Kars Nahiyesi (Maraşa Bağlı) Tahrir Defteri, 1526 yılı. Başbakanlık Ar-
şivi, İstanbul, sayı 99 s. 12.

²² Kırzioğlu, M.F.: Osmanlıların Kafkas Ellerini...

²³ Gürcistan Tahrir Defteri (Büyük Ardahan). 1573 yılı. Başbakanlık Arşivi
İstanbul, sayı. 525.

te» Osmanlı kâtiplerince yanlış yazılmışsa Kazakistanın başşehri «Almita» diye de telaffuz edilen «Almaata» ile ilişkili olabilir.

Altunbulak, Göle.

«Bulak» da Türkçe bir kelimedir ve «Pınar»la aynı manada kullanılır.

Altunbulak, Sarıkamış, Kars

Altanbulak, Ortaasya, Baykal gölünün güneyinde²⁴.

Altunbulak» «Altunbulak»tan da gelmiş olabilir. Nitekim Türkiye'de çok «Altan» ismi vardır. Altan da «Altın» anlamına gelir²⁵.

Ampur (yeni adı Kenardere), Kurtkale nah., Çıldır Ampurdan (El Amp.), bir bölge İspanya²⁶.

An, Ahıska, Gürcistan

Eski Uygurcada «An» şahıs olarak «O» anlamındadır²⁷.

Anı, Arpaçay, Kars

Anı, Kemahın eski adı²⁸

Anı, nehir, Ortaasya²⁹.

Aral, Ahıska, Gürcistan

Aral Türkçe bir kelime olup «Ada» demektir³⁰.

Aral, göl, Ortaasya

Aral (Uzan A.), Doğu Türkistan³¹.

Aral (Üç A.), Ortaasya³².

²⁴ Times Atlas of the World. Times Books. 22 Gl, London.

²⁵ A.g.e., Index.

²⁶ Times Atlas of the World. Times Books. (75: 03)

²⁷ Caferoğlu, A.: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yay. Seri 1: A: 2, s. 343-351, Ankara 1976.

²⁸ Kırzioğlu, M.F. Kars Tarihi I, Cilt. Işıl Matbaası İstanbul 1953.

²⁹ Sümer, F., Oğuzlar, A.Ü.B. Ankara, 1967.

³⁰ Central Asian Research Center: Map of Soviet Central Asia and Kazakhstan. Messrs Luzac and Co Ltd. Second Edit. London, 1962. Ölçek 1: 3.750.00

³¹ Farquhar DM, Jarring G, Norin E: Sven Hedin Central Asia Atlas, Ad. Orientem LTD. Sussex. Eng. Stockholm, 1967 (J44-VI C).

³² Times Atlas of the World. Times Books. London (24:D3).

Ardahan

Ardahan, köy Hekimhan, Malatya

Aradahan, köy, Bulancak, Giresun

Ardakân, Isfahan, İran³³

Ardahan, köy, Kuzey Kıbrıs

Arthan, köy, Palu, Elazığ. «Art» Yakutlarda Tanrı³⁴.

Eğer Ardahan «Arda» ve «Han» diye iki kelimeye ayrılırsa aşağıdaki yer adları ve şahıslarla bunun arasında bir ilişki kurulabilir:

Arda, Güney Amerika yerlilerinin (Kızılderililerinin) bir boyu³⁵. «Arda» Kazakça bir kelimedir³⁶.

Arda, köy, Alucra, Giresun

Arda, nehir, Meriçin bir kolu, Trakya

Arda, nehir, İtalya³⁷

Arda, nehir, Portekiz³⁸

Arda-şen, Rize. Arda, mahalle, Uğurca köyü, Keşap, Giresun

Arda-tov, Urallar, SSCB³⁹ «Tov» Başkurtça «Dağ» demektir. «Arda» Kazakça «Büyük yar» anlamına gelir⁴⁰.

Arda-riç, bir Macar-Kuman ismi⁴¹.

Arda-şir, M.S. III asırda bir İran kralının adı⁴².

Arda-sa, Torul ilçesinin eskiden merkez adı⁴³.

Arda-na, eskiden Ardahanda bir yer adı⁴⁴.

³³ A.g.e., 32:E4.

³⁴ Gökalp, Ziya., Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınlarından. Güneş Matbaacılık, İstanbul 1976.

³⁵ Tanju, H.C.: Orta Asya Göçlerinde Tunderililer. İst. Matbaacılık A.Ş. İstanbul 1969.

³⁶ Kazak Tilining Tüsindirme Sözdüğü. Kazak SSR Ğılım Akademiası. Almatı 1961 1:45.

³⁷ Times Atlas of the World. Times Books. 79:G5 London.

³⁸ A.g.e., 76:C/7.

³⁹ A.g.e., 45:S2.

⁴⁰ Kazak Tilining Tüsindirme Sözdüğü. Kazak SSR Ğılım Akademiası. Almatı 1961.

⁴¹ Gyula Kaldy, N. Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri 1545-1562 Yılları, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları A.Ü. Basımevi, Ankara 1971.

⁴² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve Çoruh Boylarında İlk Kıpçaklar ve Son Kıpçaklar, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

⁴³ Kırzioğlu, M.F. Osmanlıların Kafkas Ellerini...

⁴⁴ Kırzioğlu, M.F. Yukarı Kür...

Arele (Yeni adı Süngülü), Posof

Arele, eskiden Çıldırda bir köy^{45,46}. Fakat bu Posofun Arelesi ile aynı olabilir.

Arilli, Tunceli Nazimiye ilçesinde bir Kürt oymağı
Arelee, Kanada, Saskaçevan⁴⁷.
Aril, Hindistan⁴⁸.

Arpaşen (Yeni adı Ağıyolu), Göle. Arpaşen, Gürpınar, Van

Eğer bunu «Arpa» ve «Şen» kelimelerine ayırırsak manası ortaya çıkar. «Şen» eki için açıklamalara bakınız. Arpas-en olabilir mi?

Arpaş, Macar adı⁴⁹
Arpaç, Genç, Bingöl
Arpad, çok eskiden bir Bulgar kırımının adı.

Arsiyan, dağ, Şavşetle Posofun arasında. Farsça'da «Yan» eki bir çoğul edatıdır. Mesela «Acemiyan» acemiler demektir. Buna göre kelimeyi ayırırsak «Arsi» ve «Yan» elde edilir.

Arasiyan, Moğolca bir kelime olup «Maden suyu kaynağı» anlamına gelir⁵⁰.
Arıs, nehir, Ortaasya⁵¹
Arıs, göl, Ortaasya⁵².

Aşkale, Ahıska, Gürcistan
Aşkale, Erzurum

⁴⁵ Ahıska Tahrir Defteri, 1595 yılı. Ank. Tapu ve Kad. Gen. Md. Kuyud-i Kadim Arşivi s. 130.

⁴⁶ Ibid. s. 215.

⁴⁷ Times Atlas of the World. Times Books. London 100:K.6.

⁴⁸ A.g.e., 30:C4.

⁴⁹ Gyula Kaldy, N. Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri 1545-1562 Yılları, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, A.Ü. Basımevi. Ankara 1971.

⁵⁰ Farquar DM. Jarring G. Norin E: Sven Hedin Central Asia Atlas. Ad Orientem LTD. Susex. Eng. Stockholm, 1967 İndeks.

⁵¹ Central Asia...

⁵² A.g.e., (11 F).

Aşkale, Karakurum bölgesi, Keşmir, Hindistan⁵³.

Azgur, Ahıska, Gürcistan «Azgur» insanın «Azgını-kuvvetlisi» demektir (Kırzioğlu).

Azgur, Hizan, Bitlis
Azgır, Romanyayı XV asırda yöneten Kıpçak beylerinden birinin adı^{54,55}. Oğuzların «Yazgur» boyunun adaşdır⁵⁶.
Azgır, Ejderhan SSCB⁵⁷
Azgır, Kazakistan⁵⁸.

Babon, çayırılık bir mevkiin adı, Ölçek, Ardahan, Babon, mezraa, Macaristan⁵⁹. Babo, Yeni Gine⁶⁰. Babon, bir Macar adı⁶¹. Babun, Kıpçak adı, Penek, Oltu⁶².

Badele (Yeni adı Türkgözü), Posof
Badola, Macar adı⁶³.

Bağdat (Yeni adı Ovaşınar), Ardahan

Bağdat, Ahıska, Gürcistan.

Divani Lügati Türkte «Bağdat» vardır ve «Güreşte sarmaya aldırma» manasında geçer⁶⁴. Anadolu Türkçesi ile bunu «Çerme takmak» şeklinde ifade edebiliriz. Bağda, kadın ve sülale adı olarakta kullanılmaktadır.

Zamanla kelimenin son harfi düştüğü için «Bağda»

⁵³ Times Atlas of the World. Times Books. London (24:B.8).

⁵⁴ Rasony, L.: Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler. Türk Kültürü Araşt. Enst. Ayyıldız Matb.. Ankara, 1983 s. 45.

⁵⁵ Kırzioğlu, M.F.: Gürcistan'da Eski Türk İnanç ve Geleneklerinin İzleri, I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri Cilt IV. Ayırıbasım DSİ Basımevi. Ankara, 1971. s. 141-166.

⁵⁶ A.g.e., s. 120.

⁵⁷ Times Atlas of the World. Times Books. London. (45:T8)

⁵⁸ A.g.e., (45:T.9).

⁵⁹ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 244.

⁶⁰ Times Atlas of the World. Times Books. London. (15:B5)

⁶¹ Sümer, F., Oğuzlar, A.Ü.B. Ankara, 1967. s. 255.

⁶² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür...

⁶³ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 91.

⁶⁴ Divan-ü Lügat-İt Türk Dizini (Besim Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınlarından Alaeddin Kral Basımevi, Ankara 1943. Cilt II, s. 17-324.

şeklini almıştır. Bunun için Alanya taraflarında kullanılan «Bağda» kelimesi «Güreşte çerme» demektir⁶⁵.

«Bağda»nın başka bir telaffuzu da «Badağ» olsa gerek. Şöyle ki Azeriler çerme takmaya «Badağ atmak» derler. (A kişi badağ at, a kişi badağ at).

Kuzeydoğu Anadolu'da eski usulle selam verip kolları çapraz tutmada da aynı kelime kullanılırdı (Selam verdim, badağ attım).

Yine Kuzeydoğu Anadolu'da kullanılan «Bağdadiye» kelimesinin bununla ilişkisi olsa gerek (Buna bir Türkçe kelime olarak daraba da denir)⁶⁶.

Köroğlu destanında Ayvaz, «Başı bağdat şanlı Ayvaz» diye geçer.

Bununla beraber «Dat» ekinin Arapça olduğunu bilmek gerekir⁶⁷. Çoğul manasını verir. Camidat veya Cemadat buna örnek verilebilir.

Bağdat (Tel B.), merkez köyü, Urfa
Bağdat, Batı Türkistan⁶⁸
Bağdat, Irak. Bağdat, Amerika (Arizona, Kentucky, Mexico)

Balta, Tiflis, Gürcistan

Balta, şehir, Baserabya, SSCB
Balta-albı (B. Alpi), köy, Romanya⁶⁹
Balta, Macar adı⁷⁰.

Banarhev (Yeni adı Günbatan), Posof

Bunu «Banar» ve «Hev» olarak iki kelimeye ayırabiliriz.

⁶⁵ Alanya Folkloru. 1982. Sayı 1 ve 1983 sayı 2.

⁶⁶ Kaplan, M., Akalın, M., Mali, M., Köroğlu Destanı. Atatürk Üniversitesi Yayınlarından Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s. 56.

⁶⁷ Ozon, M.N.: Osmanlıca-Türkçe Sözlük, İnkilâp Kitabevi, İstanbul 1955.

⁶⁸ Bademli, A.: 1917-1934 Türkistanın Millî İstiklâl Hareketi ve Enver Paşa, Kutluğ Yayınları İleri Sanat Matb. İstanbul 1975.

⁶⁹ Harita Genel Müdürlüğü Haritaları 1:200.000 ve 1:800.000 Erivan, Tiflis, Bakü, Tebriz, Kirmanşah, Kırım Maykop, Bükreş, Çıldır ve Irak paftaları.

⁷⁰ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 337, 338, 370.

liriz. «Banar» Rumeli ve Kıpçak ağzıyla «Pınar» demektir. Kırzioğluna göre «Hev» eki Kıpçakça olup «Dere» anlamına gelir. Şavşetteki «İmirhev» de böyle izah edilir. «İmir Terekemesi» veya «İmirin iti» gibi deyimler tamamen Türkçedir. İmir, Divanı Lügati Türkte «Alaca karanlık» olarak geçer⁷¹.

Baratlı, Tiflis, Gürcistan

Barat, Yusufeli, Çoruh
Barat, Macar adı⁷²
Baratlı, Kıpçak adı⁷³
Barat, bir bölge, Borneo⁷⁴
Barat, Cava yarımadası⁷⁵
Berat, Arnavutluk⁷⁶

Barda-gül, eskiden Ardahanda bir köy (Düz Ardahanda olsa gerek⁷⁷).

Barda (Berda), Gence, Kafkasya
Barda (Ala B.), Tavşanlı, Kütahya⁷⁸.

Beberek (Yeni adı Çetinsu), Yalnızçam nah., Ardahan. Beşerek, Kırım⁷⁹.

Begrehatun, Çıldır

Belasagun (Balasagun), Mugan, Karabağ, Kafkasya⁸⁰.
Balasagun, Ortaasya, Issık gölün kuzeybatısında

⁷¹ Divan-ı Lügati-Türk Dizini. Cilt II. s. 231.

⁷² Gyula Kaldy., a.g.e., s. 34, 106.

⁷³ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve ... s. 118.

⁷⁴ Times Atlas of... (18:J6).

⁷⁵ A.g.e., (18:G9).

⁷⁶ A.g.e., (83:D4).

⁷⁷ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve... s. 253.

⁷⁸ İçişleri Bakanlığı: Meskûn Yerler Kılavuzu. Cilt I ve II, Başbakanlık Devlet Matbaası. Ankara, 1946.

⁷⁹ Kit'ayı Turaniyeden Kırım Yarımadası... Harita, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinde (Literatür, haritayı yayına hazırlık olarak böldüğümüz ve yer adlarını numaraladığımız şekilde verilmiştir).

⁸⁰ Kayabalı, İ., Batı Türkleri, Azarbaycan TKD. 26, 221:54-112, 1977.

Borçalı, bölge, Tiflis (Terekemelerin bulunduğu alan).
Barça, Keşab, Giresun⁸¹
Borça-kolu, köy, Romanya⁸²
Borçol, Bir Kıpçak (Kuman) oymağı. «Burçoğlu manasına gelir ve bugünkü Ukranya'da yaşamıştır»⁸³.
Barça, Macar adı⁸⁴
Barça, Uygur adı⁸⁵

Bozdoğanlı, eskiden Gölede bir köy adı (Küçük Ardahan)⁸⁶.

Bozdoğan, Kıpçak adı⁸⁷
Buzdoğan, Romanya'da bir Kıpçak adı⁸⁸

Börk, Hanak
Börk, Kıpçak adı⁸⁹
Börök, Yakutçada bir bitki adı⁹⁰

Burdosan, yayla, Ölçek

Hanaktaki «Vardosan» ile çağrışım yapar.
Osmanlı kayıtlarında ise «Bordusan» diye geçmektedir (O zaman köy imiş).

Bordusan (Büyük B.), eskiden Meşe Ardahan'da olan bir yer⁹¹

⁸¹ Geoffray, L., *The Book of Dede Korkut*, Penguin Books. Maryland, 1974.

⁸² Harita Genel Müdürlüğü Haritaları. 1:200.000 ve 1:800.000 Ölçekli Erivan, Tiflis, Bakü, Tebris, Kirmanşah, Kırım Maykop, Bükreş, Çıldır ve Irak Paftaları.

⁸³ Rasony, L.: *Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*. Türk Kült. Araşt. Enst. Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983.

⁸⁴ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 297.

⁸⁵ Caferoğlu, A., *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yay. Edeb. Fak. Mat. İstanbul, 1968. s. 32.

⁸⁶ Kırzioğlu, M.F.: *Yukarı Kür ve...* s. 211.

⁸⁷ A.g.e., s. 173.

⁸⁸ A.g.e., s. 88.

⁸⁹ A.g.e., s. 218.

⁹⁰ Pikarskiy, s.K., *Yakut Dili Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınlarından, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1945.

⁹¹ Kırzioğlu, M.F., *Osmanlı Fethinden...*

Bordusan, bir Kıpçak oymağının adı⁹²
Bortuşan (Küçük B.), eskiden Düz Ardahan'da bir yer⁹³
Borduşan, köy, Romanya⁹⁴

Bolacur, Ahıska, Gürcistan⁹⁵

Borcom, Ahıska, Tiflis

Borcon, Moğolca bir kelime olup «Kirli» demektir⁹⁶
Borcon Bulak, Doğu Türkistan⁹⁷

Bülbülen (Bülbülan da denir), Ardahan - Ardanuç arasındaki silsile.

Bulbulan (Hoca B.), şehir, Batı Türkistan (Buharanın Batıgüneyindedir)⁹⁸
Bilbilan-tubani, Gori sancağı, Karel Kazası, Tiflis⁹⁹

Çaboria (Yeni adı Günlüce), Posof

Buradaki «İa» eki Batı dillerinden olup Farsçadaki «İstan» ekine tekabül eder. Almanya, Bulgaria ve Türkia buna örnektir. Farsça eki ile Bulgaristan ve Türkistan şeklinde ifade edilir. Bunun için Ortaasyalılar kendi ülkelerinden başka Türkiye'ye de «Türkistan» derler. «İa» ekinin Türkçe karşılığı «eli» dir. Meselâ Türkeli, Kırızeli.

O halde asıl ad «Çabor» dur ve burasının «Çabor eli» olması gerekir.

Casun (Aşağı Casun da denir ve yeni adı Doğrulardır), Posof.

Cun, Maçar adı¹⁰⁰

⁹² Kırzioğlu, M.F., *Yukarı Kür ve...* s. 211.

⁹³ *Gürcistan Tahrir Defteri* (Büyük Ardahan). 1573 yılı. Başbakanlık Arşivi. ve Kırzioğlu, M.F. *Osman Fethinden...*

⁹⁴ *Harita Genel Müdürlüğü...*

⁹⁵ Doğru, M., *Ardahanın Ölçek Köyü Tarihi*. Dolayısıyla Ardahan ve Yöresinin Eski Köy adları. Atak Matb. Ankara, 1972.

⁹⁶ Farquhar DM, Jarring G. Norin E: *Sven Hedin...* (indeks).

⁹⁷ A.g.e., (K48, VII d).

⁹⁸ Hayit, B.M., *Türkistan...* 285/36.

⁹⁹ Kaplan, S., *Güney Kafkas...*

¹⁰⁰ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 272.

Cağısman, Ahıska, Gürcistan¹⁰¹.

Cakh Su, Posof, Kazakça «Caksı» bizde «Yahşı»nın karşılığıdır¹⁰².

Cag Suhay, Doğu Türkistan¹⁰³
Moğolca olup Cag çalısı demektir¹⁰⁴
Coksu, Kırım¹⁰⁵

Canbaz, Çıldır

Canbaz, Küre, Kastamonu

Carichev (Yeni adı Sulakçayır), Hanak

Bu kelimeyi de «Carıs» ve «Hev» olarak ikiye ayırmak gerekir. «Carıs» Kazakça bir kelime olup «İnatçı» veya «Gürültücü» ya da «Yüzsüz» anlamına gelir¹⁰⁶.

Diğer taraftan Anadolu Türkçesindeki «Y» Kazakça'da «C» ve Anadoludaki «S» Kazakçada «S» ye tekabül ettiğinden bu hususu da dikkate almak gerekir. Dolayısıyla bu dildeki «Carıs» bizdeki «Yarış»ın karşılığıdır.

«Hev» eki ise «Dere» demektir (Eklere bakınız).

Cavak, Çıldır - Ahırkelek arasındaki bölgenin adı, SSCB.

Burası «Cavaket» şeklinde geçer. Kelime ikiye ayrılırsa «Cavak» ve «Et» eki ortaya çıkar. «Et» eki «Ülke» veya «Yer-yurt» anlamındadır. (Eklere bak.) Bugün «Cavak Terekemesi» diye bilinen Kafkasyalı bir Türk boyu vardır. Dolayısıyla Cavak Türkçedir¹⁰⁷.

Çavak, merkez köyü, İçel
Cavsak, Bozova, Urfa¹⁰⁸

101 Doğru, M., Ardahanın Ölçek Köyü... s. 47.

102 Kazak Tilining...

103 Farquhar DM, Jarring G, Norin E: Sven... (K48:x11d).

104 A.g.e., indeks.

105 Kit'ayı Turaniye'den...

106 Gülensoy, T., Kurmanç ve Zaza Türkçeleri Üzerine Dair Araştırma Türk Kültürü Araşt. Enst. Ayyıldız Matb. Ankara, 1983.

107 Kırzioğlu M.F., Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590) Sevinç Matbaası Ankara, 1976.

108 İçişleri Bakanlığı: Meskün Yerler Kılavuzu. Cilt I ve II, Başbakanlık Devlet Matbaası. Ankara, 1946.

Cicor (Yeni adı Budaklı), Göle
Cicor, Barathlı nahiyesi, Tiflis¹⁰⁹
Cucor, Macar adı¹¹⁰
Çiçor, Macar adı¹¹¹

Cilvana (Yeni adı Eminbey), Posof.
Al-vaan, eskiden Çıldırda bir köy¹¹²
Lal-vana, eskiden Meşardahan'da olan bir köy, Ardahan¹¹³
Li-vana, Artvin'in eski adı

Cin-dağı, Şavşet - Posof - Ardahan arasında. Cin, Tarsus, İçel.

Dörbel-cin, Doğu Türkistan¹¹⁴
Kurgal-cin, göl, Ortaasya¹¹⁵
Şargal-cin, Ortaasya¹¹⁶
Cin, Moluccas, Endonezya¹¹⁷

Cincorop (Yeni adı Ağzıpek), Ardahan.

Cinis, Ahıska, Gürcistan¹¹⁸.

Cınıs, Kazak Türkçesinde «Cins»¹¹⁹

Colit (Yeni adı Akçıl), Kurtkale, Çıldır.

Çağul, Ardahan'ın doğusunda bir mevki.

Yakutça «Cağıl» bir at rengi olup «Kula» ya tekabül eder¹²⁰.

Osmanlı fethi sırasında tutulan tahrir defterlerinde

109 Tiflis Tahrir Defteri 1732 Yılı. Cilt I. Başbakanlık Arşivi Sayı 897, İstanbul.

110 Gürcistan Tahrir... s. 308.

111 Gyula Kaldy., a.g.e., s. 267.

112 Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden...

113 A.g.e.

114 Oraltay, H., Kazak Türkleri. Türk Kültür Yayını. Taville Matbaası. İstanbul, 1976.

115 Central Asian Research Center. Map of Soviet Central Asia... (12 C).

116 Times Atlas... 42:J6.

117 A.g.e., (15:C7).

118 Doğru M., Ardahanın...

119 Kazak tilining... C. II, s. 253.

120 Pikarsiy, E.K., Yakut Dili Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınlarından Ebüzziya Matbaası. İstanbul. 1945.

(tapu kayıtlarında) bugünkü Ölçek yaylası Burdosan «Küçük Bordusan, Kalecik ve Kayalucaçağıl mezraları ile» şeklinde geçer. Ardahan Çağul'u da aynen kayıtlıdır. «Kayalucaçağıl» daki «Çağıl» ile bugünkü «Çağul» aynı olsa gerek ¹²¹.

Bordusandaki «Kayalucaçağıl» bugünkü «Davar Taş Kesilen ve Sırakayalar» mevkiidir. Burada iri taşlardan yapılmış çeğiller veya büyük taş yığınları vardır.

Çağıl, Aksaray, Niğde.

Caul, Bismark Adaları ¹²².

Çala (Yeni adı Doğruiyol), Çıldır.

«Çal» gerek Azeri lehçesinde ve gerekse Balkarlarda biçme aletlerine denir. Orak ve tırpan «Çal» diye ifade edilir. Doğu Anadolu'da tırpanla biçme «Tırpan çalma» şeklinde ifade edilir (Meselâ, öyle güzel tırpan çalışıyor ki, hayran oldum). «Çal» halen Doğu Anadolu'da ot veya ekin biçme terminolojisinde olarak «Vurmak, sallamak» anlamında kullanılır.

«Çala» Balkar ülkesinde «Biçenek» demektir. Kelime «Çal» ile ilgilidir. Balkarların arasında bulunduğum zaman bu kelimeyi «Meselâ Gülin'in çalası, İbrahim'in çalası» şeklinde izah etmişlerdi.

«Çala»nın Altaylardaki anlamı ise «Yarım»dır ¹²³.

Doğu Türkistan'da mısırın koçanına «Çala» denir ¹²⁴. Doğu Karadeniz'de ise «Çala» mısırın sapına verilen addır.

Çala, Ahıska, Gürcistan

Çala, Gori Sancağı, Karel kazası, Gürcistan ¹²⁵

Çala, Tionet Sancağı, Ertsoy kazası, Gürcistan ¹²⁶

¹²¹ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden Önceleri...

¹²² Times Atlas... (15:L5).

¹²³ Radlof, W., (Çeviren Ahmet Temir): Sibirya'dan.. Kültür Bakanlığı Yay. M.E.B. İstanbul, 1976.

¹²⁴ Farquhar DM, Jarring G. Norin E: Sven Hedin... indeks.

¹²⁵ Kaplan, S., Güney Kafkas Kasaba...

¹²⁶ A.g.e., s. 264.

Çala (Hevis Ç). Sancağı, Ertsoy kazası, Gürcistan

Çala, Doğu Türkistan ¹²⁷

Çala-gaş, Ortaasya ¹²⁸

Çala (Ada Ç.), çayırılık mevki, Ardahan

Çala (Ada Ç.), Vakfıkebir, Trabzon

Çala (Kara Ç.), Azerbaycan ¹²⁹

Çala, mahalle, Hünkâregisüfla, Yusufeli, Çoruh

Çala, Tortum, Erzurum

Çala, Arpaçay, Kars ¹³⁰

Çala, mahalle, Ardanuç, Çoruh ¹³¹

Çala, Şirmak, Siirt ¹³²

Çala, bir Kıpçak adıdır

Çala, bir Macar adıdır ¹³³

Çala (Neft Ç.), Azerbaycan, SSCB

Çala-dırji, Midyat, Mardin ¹³⁴

Çala-düdü, Midyat, Mardin

Çala-kas, Karakoçan, Elazığ ¹³⁵

Çala-bozur, Erzincan

Çalabaş, Ardahan.

Çalbaş, Kırım ¹³⁶

«Çalbaş» Çavuşça bir kelimedir ve yeni yuvasına gelen geline kaynatası tarafından hedıye edilen koyuna denir. Belki Çalabaşla bunun arasında bir münasebet vardır.

Çamdıra (Yeni adı Taşdeğirmen), Çıldır.

Çamurda (Yeni adı Akdarı), Kurtkale nah., Çıldır.

Çancak (Yeni adı Savaşır), Posof.

«Çancak» Kıpçaklarda savaşçıya verilen addır ¹³⁷.

¹²⁷ A.g.e., s. 3 (K48:Vld).

¹²⁸ Central Asian Research... (10f).

¹²⁹ Times Atlas... (44:18).

¹³⁰ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz...

¹³¹ İçişleri Bakanlığı Meskun Yerler...

¹³² A.g.e.

¹³³ Gyula Kaldy, a.g.e., s. 218.

¹³⁴ A.g.e.

¹³⁵ A.g.e.

¹³⁶ Kıt'ayı Turaniye'den...

¹³⁷ Kırzioğlu, M.F., Gürcistandaki Eski... s. 11.

«Cancak» Kazakça sözlükte «Etraf - Hertaraf» olarak geçer¹³⁸.

Çancak, bir Macar adıdır¹³⁹
 Çançah-a, Ahırkelek, Gürcistan¹⁴⁰
 Canca, Doğu Türkistan¹⁴¹

Tibetçeden gelir.

Çaral, Ahıska, Gürcistan¹⁴².

Çardaklı, Göle.

Çardaklı, Başkurt köyü, SSCB¹⁴³
 Çardaklı, Kerkük, Irak¹⁴⁴
 Çardak, Gence, Kafkasya (Azerbaycan)¹⁴⁵
 Çardaklı, Taşıma nahiyesi, Tiflis¹⁴⁶
 Çardağ (Yoldaş Ç.), Türkistan'da bir Korbaşının adı¹⁴⁷

Çarhan (Çahan?), Ahıska, Gürcistan¹⁴⁸.

Cağrhan, Vilüde bir kışlak, Yakut Ülkesi. SSCB¹⁴⁹

Çayıs (Terekeme Ç., yeni adı Koçgüden), Çıldır.

Çayıs (Yerli Ç., yeni adı Kayabeyi), Kurtkale nah., Çıldır.

Çaydakh, Yakut Ülkesi, SSCB¹⁵⁰

Çayia, Irak¹⁵¹

Çayek, Kırgızistan¹⁵²

Çikora (Yeni adı Obrucak), Hanak.

Çikoraş, Macar adı¹⁵³

Çinçavat, eskiden Vaşlop yanında bir köy, Çıldır¹⁵⁴.

«Çinçavat» yerliler için kullanılan ve biraz aşağılayıcı bir kelimedir. Kırzioğluna göre bu kelime eskiden Doğu Türkistan'dan gelenler için kullanılmıştır. Çünkü bu ülkenin Divani Lügati Türkteki adı «Çin»dir¹⁵⁵. Türkçe kelimedir. Zira Çin ülkesine Çinliler tarafından «Zongua» denir ve bunlar «Çin» kelimesini bilmezler. (Çinliler kendilerine de «Hanzu» derler)

Aşık edebiyatında geçen «Çinmaçın» de bununla yani Çin Türkistanı da denen Doğu Türkistanla ilgilidir.

Çinçavat, Tuzluca, Kars

Çiya-hor, bir mevkiin adı, Çıldır.

«Hor» Farsçadan gelen bir ek olup «Seven» veya «Düşkün» demektir. Meselâ «Müfte-hor» bedavayı seven demektir. «Çiya» mahallinde «Solucan» anlamındadır.

Çiya, Kızılderililerde bir Tanrıça¹⁵⁶.

Çiya, Kürtçe «dağ» veya «Tepe» demektir. Bunun Yakutçada aynı anlamda kullanılan «Tiğa» ile yakınlığı vardır¹⁵⁷.

Çiya-bazar, Doğu Türkistan¹⁵⁸.

Çıldır. Çıldır «Yıldırım» anlamına gelir ve 1124'te Çıldır Gölünün kenarına yerleşen bir Kıpçak oymağının adıdır¹⁵⁹.

Kazakçada «Şıldır» demirlerin birbirine sürtünmesi ile çıkan ses demektir¹⁶⁰. Bu lehçede «Ş» nin Anadolu Türk-

¹³⁸ Kazak Tilining... s. 214.

¹³⁹ Gyula Kaldy, a.g.e., s. 38, 101.

¹⁴⁰ Kaplan, S., Güney Kafkas... s. 234.

¹⁴¹ Farquhar DM, Jarring G, Norin E.: (J47:Xh).

¹⁴² Doğru, M., Ardahanın Ölçek... s. 47.

¹⁴³ Togan, Z.V., Hatıralar, Tan Matbaası, İstanbul, 1969.

¹⁴⁴ Yakuboğlu, E., Irak Türkleri. Güryay Matbaacılık. İstanbul, 1976.

¹⁴⁵ Gence, Tahrir Defteri. I. Defter... s. 139.

¹⁴⁶ Tebriz Tahrir Defteri 1732 yılı. Başbakanlık Arşivi. Sayı 907, İstanbul.

¹⁴⁷ Hayit, B.M., Türkistan... s. 279.

¹⁴⁸ Divan-i Lügat-it... s. 48.

¹⁴⁹ Pikerskiy, E.K., Yakut Dili...

¹⁵⁰ Times Atlas of... 41:N8, 07.

¹⁵¹ A.g.e., (34:H6).

¹⁵² A.g.e., (43:L3).

¹⁵³ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 105.

¹⁵⁴ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi... s. 454.

¹⁵⁵ Divan-ı Lügat-it... s. 453.

¹⁵⁶ Tanju, H.C.: Orta Asya Göçlerinde Tunçderililer. İstanbul Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 1969.

¹⁵⁷ Eröz, M., Doğu Anadolu'nun Türklüğü, İrfan Yayınevi. Ertur Matb. İstanbul, 1982.

¹⁵⁸ Farquhar DM., Jarring G, Norin E.: Sven Hedin... (J44:Vf).

¹⁵⁹ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlıların Kafkas...

¹⁶⁰ Kazak Tilining... C. II, s. 504.

çesinde «Ç» ye telkâbül ettiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Çıldırın Oğuzların «Çavuldur» boyundan çıkmış olması ihtimali üzerinde de durulamaz mı?

Mehmet Eröz'e göre «Çıldırılar» diye bir Türk oymağı vardır ¹⁶¹.

Çıldır, Ardanuç, Çoruh ¹⁶²

Çıldır, dağ, Bingöller ¹⁶³

Çıldırılar, Akyazı, Kocaeli ¹⁶⁴

Çıldır-oba, Kilis, Gaziantep ¹⁶⁵

Çıldır-oğlu, mahalle, Sada köyü, Kastamonu ¹⁶⁶

Çıldır-et, (Yeni adı Balgöze), Posof.

«Et» için eklere bakınız.

Çorçovan (Yeni adı Kopuzlu), Posof.

Çölpenek (Yeni adı Serinçayır), Göle.

Bu kelime her yanıyla Türkçedir. Başka dillere uymak hali de yoktur. Nitekim içinde «Çöl» vardır. Öteki ise Erzurumdaki «Penek»in tâ kendisidir.

Çuvantel (Yeni adı İncedere), Posof.

Damal, Hanak.

Damala, Osmanlı fethi sırasında şimdiki Damal olsa gerek ¹⁶⁷

Damala, Ahıska, Gürcistan ¹⁶⁸

Damala (Tamala), Batı Urallar, SSCB ¹⁶⁹

Ağ-damal, Dereşahbuz, Revan ¹⁷⁰

Gır-damal, Göle

Kinzo-damal, Ardahan ¹⁷¹

Dumala, dağ, Elbruz bölgesi, Kafkas Dağları, (Bal-kar)

Tamala, Avustralya ¹⁷²

Davali, mevki, Ölçek, Ardahan.

Bu kelimenin «Dava» ile bir ilişkisi yoktur. Kimse buranın mahkemede dava konusu olduğunu bilmemektedir. Kelimenin «Dav-eli» ile ilgisi vardır ¹⁷³.

Dava, Divani Lügati Türkte «İlgün ağacının meyvası

Dava, Divani Lügati Türkte Yün sümeği ¹⁷⁴

Dav «Etek» demektir ¹⁷⁵

Davalı, Erivan, SSCB ¹⁷⁶

Davala, Eşme, Manisa. Davali, Muhundu nah.

Mazgirt, Tunceli ¹⁷⁷

Davala-göşmen, Kula, Manisa.

Dav (tav)-eli, eskiden Erzurum-Yusufelini içine alan bölgeye verilen addır ¹⁷⁸.

Taveli, Kırım ¹⁷⁹. «Tav» Kuzey Türkçesinde «Dağ» demektir.

Develi, Kayseri «Develi» belki de «Taveli» ile ilgilidir.

Duvalı, Kıpçak adı ¹⁸⁰

Duvalet, bölge, Daryal geçidinin batısından, Kafkas dağı ¹⁸¹.

Dedegül, Ardahan. Dedegül, dağ, Anamos dağı. Beyşehir-Eğridir arası ¹⁸².

¹⁷¹ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler Kılavuzu...

¹⁷³ Times Atlas... (14:A.7).

¹⁷⁴ A.g.e., C. III, s. 337. 16.

¹⁷⁵ Gülensoy, K., Kurmanc ve... s. 42.

¹⁷⁶ Harita Genel Müdürlüğü... 159/m.

¹⁷⁷ İçişleri Bakanlığı Meskun Yerler...

¹⁷⁸ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların Kafkas... s. 475.

¹⁷⁹ Kıta-yı Turaniye'den...

¹⁸⁰ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 123, 134.

¹⁸¹ A.g.e., s. 123.

¹⁸² Eröz, M., Doğu Anadolu'nun... s. 240.

¹⁶¹ M. Eröz., Türk Onomastikliği Bakımından Adapazarı Yeradları Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi. C. 20. İstanbul.

¹⁶² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 212..

¹⁶³ A.g.e., s. 473.

¹⁶⁴ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

¹⁶⁵ A.g.e.

¹⁶⁶ A.g.e.

¹⁶⁷ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden Önceleri...

¹⁶⁸ Harita Genel Müdürlüğü...

¹⁶⁹ Times Atlas... (45:P4).

¹⁷⁰ Revan Tahrir Defteri... s. 97.

Dedeşen (Yeni adı Gümüşparmak), Göle.

«Şen» için eklere bakınız.

Duğur, Posof.

Kazak Türkçesinde «Tuğır» kartalın oturtulduğu seh-paya verilen addır. Kazaklar av için kartal sakladıkları-ndan böyle bir terminoloji vardır¹⁸³. Yine bu lehçede «Tuğır» koşum atı demektir¹⁸⁴. «Dağur» Moğal lehçelerinden birinin adıdır¹⁸⁵.

Duğur-Kasıt, Baratlı nahiyesi, Tiflis¹⁸⁶.

Duğur, bir Alan adıdır¹⁸⁷.

Tuğur, Protoavustraloidlerin bir Sibirya ve Ön-asya boyu¹⁸⁸.

Dikan (Yeni adı Baştoklu), Hanak, Kazakça, «Dikkan» çiftçi (Dehkan) demek¹⁸⁹.

Dikan, Tepe, Bingöl¹⁹⁰.

Dikan, Urallar, SSCB¹⁹¹.

Dekan, Lice, Diyarbakır¹⁹².

Dekan, Macar adı¹⁹³.

Kızıl-dikan, Kazakistan¹⁹⁴.

Techu-tikan, Güney Amedika Kızılderililerinin bir boyu¹⁹².

Dokuzpınar dağları, Kasret silsilesinin kuzey doğusun-

183 Kazak Tilining...

184 Altay, H., Anayurttan Anadoluya, Kült. Bak. Yay. Modern Matb. Ankara, 1981. s. 94.

185 Tanju, H.C., Asya Çöllerinde...

186 Tiflis Tahrir Defteri.

187 Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 47.

188 Tanju, H.C., a.g.e., s. 47.

189 Kazak Tilining...

190 Yeni Tabii Yeradları. İçişleri Bakanlığı.

191 Times Atlas... (47:F7).

192 İçişleri Bakanlığı Meskun Yerler...

da, Hanak-Posof «Dokuz» ya kutsi ya da bir «Boy sayısı» olduğu için Türk illerinde sıklıkla geçen bir yer adıdır:

Tokuz-ak, nehir, Ortaasya¹⁹⁶.

Tokuz-ak Bazar, Doğu Türkistan¹⁹⁷.

Tokuz Altam, Doğu Türkistan¹⁹⁸.

Tokuz Bulak, Doğu Türkistan¹⁹⁹.

Tokuz Davan (Geçit) Tağ, Doğu Türkistan²⁰⁰.

Tokuz Köl, Doğu Türkistan²⁰¹.

Tokuz Oğuz Begleri, Göktürk Abideleri, Orhon-Selenge Bölgesi.

Dokuz Ölüm, Revan, Kafkasya²⁰².

Dokuz Ölüm Suyu, Bağdat civarında, Irak²⁰³.

Dokuz Tümen Gürcistan, Dede Korkut Oğuznamelerinde geçer.

Duduna (Yeni adı Balıkçılar), Ardahan.

Dudun, Kıpçak, adı²⁰⁴.

Dudu-mel, Ortaasya²⁰⁵.

Edegül, Ardahan.

«Ede» Türkmenlerin «Hala» yerine kullandıkları bir kelimedir²⁰⁶.

Adagül, Borçka, Çoruh. «Edegül» olmasın? Yanlışlıkla «Adagül» diye kayda geçmiş olabilir.

Erdemli (Yeni adı Çağlayık), Ardahan.

193 Gyula Kaldy, a.g.e., s. 31, 41.

194 Times Atlas... (43:J3).

195 Tanju, H.C., a.g.e., s. 223.

196 Central Asian... (8b).

197 Farquhar DM., Jarring G, Norin.: Sven Hedin... (J43:IV/Vf).

198 A.g.e. (J45:IXg).

199 A.g.e. (J43:IXb).

200 A.g.e. (J43:IV/Vf).

201 A.g.e. (J44:XIIe).

202 Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların...

203 Kırzioğlu, M.F., a.g.e., s. 154.

204 Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 219.

205 Central Asian... 15 h.

206 Eröz, M., Doğu Anadolu'nun... s. 240.

«Erdem» ve «El» yani «Memleket»ten müteşekkil bir kelime olsa gerek.

Dudum-el, Ortaasya²⁰⁷.

Erince, Ahıska, Gürcistan²⁰⁸.

Erince, Çıldır²⁰⁹.

Erzede (Yeni adı Otağlı), Damal, Hanak.

Ester-abad, Dızak, Gence²¹⁰.

«Abad» Arapça olup «Bayındır-mamur» demektir.
Estergom, Macaristan.

Fayathı (Yeni adı Çiçekdağ), Hanak.

Fahrel (Yeni adı Kartalpınar), Ardahan.

Gargu-suban (Yeni adı Taşkiran), Posof.
Abastuban, Ahıska.
Utkusuban, Ahıska.

Gec, Hanak. «Gec» Özbek Türkçesinde «Kireç» manasına gelir. Azeriler hâlâ «Evi kireçledim» değil «Evi gecledim» derler.

Gec, Macar adı²¹¹.

Gec-i Korgan, Ordu.

Geç (Hacı G.), Kırım²¹².

Güce, muhtarlık, Mihaliççik, Eskişehir.

Güce, muhtarlık, Tirebolu, Giresun.

Güce, muhtarlık, Şebinkarahisar, Giresun.

Gence, Kafkasya. Gencenin eski adı «Gancak»tır²¹³. «Kencek» Divani Lügati'l Türkte «Bir Türk oymağı» olarak

geçer²¹⁴. Kazakçada «Kence» en küçük kardeşe verilen addır²¹⁵.

Gence, mezraa, Zara, Sivas²¹⁶.

Gence, Ayancık, Sinop.

Gencek, Seydişehir, Konya.

Kençek-sengir, Ortaasya, Talas yakınında bir şehir²¹⁷.

Kençek-adze, Duşed sancağı, Tiflis²¹⁸.

Gereşen (Yeni adı Bozyiğit), Çala nahiyesi, Çıldır.
«Gere» ve «Şen» ekinden oluşur. Eklere bakınız:

Güniye (Güniye, yeni adı Özbaşı), Posof.

Gırdamal (Yeni adı Durucasu), Göle.

Gırdıman, çay, Azerbaycan, Baku yakınında.

Gırdıman kalesi Azerbaycan, Baku yakınında.

Gogiye, Çıldırın batısında ve Ahırkelek'in kuzeyinde bir bölge. Bunun aslı «Gogia»dır. «İa» eki «İstan» veya «Ülkesi» olduğuna göre burası «Gog'ların ülkesi»dir.

«Gog» Asur kitabelerinde Sakaların başbuğunun adı olarak geçer²¹⁹. Zeki Velidi Togana göre «Gog» Sakaların hükümdarlarına Asurlularca verilen addır²²⁰.

Strabon da tarihinde bu bölgeyi «Gogaren» olarak tarif eder. Saaklar Gencenin batısındaki bu bölgeye yerleşmişlerdir. Gogaren «Gog»la ilgilidir²²¹. Gog'un «Gök» anlamına geldiği tahmin ediliyor.

Artvinde «Gog-yiğitler» adında bir aile vardı. Burdaki «Gog»un «Gög» olması ihtimali kuvvetlidir.

Goga, Kıpçak, adı, Ahıska²²².

²¹⁴ Divan-ü Lügat-İt...

²¹⁵ Kazak Tilining... C. I, s. 287.

²¹⁶ İçişleri Bakanlığı: Meskun Yerler...

²¹⁷ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 117.

²¹⁸ Kaplan, S., Güney Kafkas...

²¹⁹ Seferoğlu Şükrü Kaya, Anadolunun İlk Türk Sakinleri Kürtler. Türk Kültürü Araşt. Enst. Ayyıldız Matbaası. Ankara, 1982, s. 74.

²²⁰ Togan, Z.V.: Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.

²²¹ Romania Guide Atlas Turistic (Victoria Nedel), 1971, s. 166.

²²² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 219.

²⁰⁷ Central Asian... 15 h.

²⁰⁸ A.g.e., s. 47.

²⁰⁹ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden... s. 215.

²¹⁰ Gence Tahrir... s. 215.

²¹¹ Farquhar DM, Jarring G, Norin E.: indeks.

²¹² Kit'ayı Turaniye'den... s. 17.

²¹³ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi. Harita 8.

Göle (Merdinik), Kars.

Göle, Macaristan, Osmanlı tapu kayıtlarında Göle bir liva olarak geçer (Başbakanlık devlet arşivi, İstanbul).

Göle, Çan, Çanakkale²²³.

Göle, Baykan, Siirt²²⁴.

Göle, mahalle, Avdullu köyü, Ayancık, Sinoy²²⁵.

Göle-ardı, mezraa, Tütünlül köyü, Ardanuç, Çoruh²²⁶.

Gölecik, Karacabey, Bursa²²⁷.

Göle-sor, Doğubeyazıt, Ağrı²²⁸, «Sor» Ortaasya Türkçesinde «Şor» veya «Çorak-şorak» anlamına gelir²²⁹. «Sor» Farsçada «Kırmızı» demektir.

Göle-sor, Muradiye, Van²³⁰.

Göle-şar, çiftlik, Medrese köyü, Kırşehir²³¹. «Şar» Ortaasya Türkçesinde «Şehir» demektir.

Göle-şen, Osmanlı kayıtlarında bir köy, Büyük Ardahan²³².

Göle-viç, mahalle, Süleymanbeyler köyü, Ereğli Zonguldak²³³.

Göle-ris, Zara, Sivas²³⁴. Gölenye, Marmaris (Gölenia?).

Göle-yi, mahalle, Arza köyü, İnebolu Kastamonu²³⁵.

Gölebert (Yeni adı Çamlıçatak), Ardahan. Gölebert,

223 İçişleri Bakanlığı Meskun Yerler...

224 A.g.e.

225 A.g.e.

226 A.g.e.

227 A.g.e.

228 A.g.e.

229 Central Asian...

230 İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

231 A.g.e.

232 Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

233 İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

234 A.g.e.

235 A.g.e.

Haçın, n., Gence²³⁶. «Göle» ve «Bert» ekinden oluşmuştur. «Bert» için beklere bakınız:

Göller, mevki, Ölçek, Ardahan (Burada ne göl ve ne de göller vardır).

Göller, Kabak, Sinop.

Göller, bir Macar adı²³⁷.

Göller-darı, Kızıltepe, Mardin²³⁸.

Gume (Yeni adı Kumlukoz), Posof. Eski Osmanlı kayıtlarında Guma²³⁹.

Guma, şehir, Doğu Türkistan²⁴⁰.

Guma, Alanya yöresinde iki evli adama verilen ad²⁴¹.

Gügübe (Yeni adı Binbaşak).

Çüçübe, Lena boyu Yakut Ülkesinde bir dağ silsilesi²⁴².

Gündeş, Damal, Hanak.

Gündeşli, Oğuzların Beğdili oymağının bir boyudur²⁴³.

Güre, köy. Eskiden Ardahan-Sarzep arasında imiş. Şimdi harabedir. Ardahan.

Güre, harabe ve mevkii, Ardahan (Şehitliğin yanında)

Güre Kâfir Elleri, Dede Korkutta geçen bir yer adı, Kafkasya.

Güre-deresi, Giresun.

Hamaş (Yeni adı Ağılı), Hanak.

Hamaş-Şenkaya, Erzurum.

Kamaş, Ortaasya²⁴⁴.

236 Gence Tahrir... s. 559.

237 Gyula Kaldy., a.g.e.

238 İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

239 Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

240 Farquhar DM, Jarring G, Norin E.: Sven Hedin...

241 Alanya Folkloru. C. I, s. 45.

242 Pikarskiy, E.K., Yakut Dili...

243 Sevinç Necdet, Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri, Türk Oymakları, Türk Dünyası Araştırmaları, 26 Ekim 1983, s. 1-131.

244 Central Asian... 11j.

Hanak, Kars. «Hanak»ın öz Türkçe bir kelime olduğu ileri sürülmektedir²⁴⁵.

Hanak-atam, Doğu Türkistan²⁴⁶.

Hanaka, mahalle, Kulaliyors köyü, Akçaabat, Trabzon²⁴⁷.

Hanakın, Kerkük, Irak²⁴⁸.

Kanak, Şarkışla, Sivas²⁴⁹.

Kanak, bir Kıpçak adıdır²⁵⁰.

Kanak, nehir, Dağıstan, Kafkasya²⁵¹. Kafkasya Halifeler döneminde fethi sırasında (6-7. asır)

Alazan nehrinin adı «Kanak» olarak geçer.

Kanak, Argu ve Bulgar dillerinde «Kaymak» demektir²⁵².

Kanak, Turanlıların bir boyu²⁵³.

Hannah, Yakutça «Kanlı» demektir²⁵⁴.

Ğanağ, eski Uygurcada «Konak» demektir²⁵⁵.

Ar-kanak, Posof²⁵⁶.

Bul-ganak, Kırım²⁵⁷.

Akşi-ganak, Ortaasya²⁵⁸.

Hançalı, göl, Ahırkelek, Çıldırım karşısında.

Hançalı, Yakut ülkesinde Lena nehrinin bir kolu²⁵⁹.

Harosman, Hanak. «Haros» ve «Man» diye ikiye ayırmak mümkün olsa gerek. Çünkü «Cağışman» şeklinde

²⁴⁵ Kop (Sevengil) K.K.: Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu, Türk Kült. Araşt. Enst. Ayyıldız Matbaası, Ankara 1982.

²⁴⁶ Farquhar DM, Jarring G, Norin E.: Seven Hedin... J44:Xlf.

²⁴⁷ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler Kılavuzu.....

²⁴⁸ Yakuboğlu, E., Irak Türkleri. Güryay Matbaacılık. İstanbul 1976.

²⁴⁹ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

²⁵⁰ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve Çorum... s. 117.

²⁵¹ A.g.e. harita 3.

²⁵² Divan-i Lügat-ift... s. 383.

²⁵³ Tanju, H.C.: Orta Asya...

²⁵⁴ Pikarskiy, E.K., Yakut Dili...

²⁵⁵ Caferoğlu, A., Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü... s. 252.

²⁵⁶ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 215.

²⁵⁷ Kit'ayi Turaniyeden....

²⁵⁸ Central Asian... s. 10f.

²⁵⁹ Pikarskiy, E.K., Yakut Dili... s. 324.

yer adları da vardır. Haros Doğuda «Ekilmemiş tarla» demektir.

Haroş, mezraa, Macaristan²⁶⁰.

Harziyan (Yeni adı Sütlüce), Ardahan. Kelimeyi «Harzi» ve «Yan»a ayırabiliriz. «Yan» Farsça bir ek olup çoğul edatıdır. Buna göre Harziyan «Harziler» demektir.

Haymana, Baratlı nahiyesi, Tiflis²⁶¹.

Haymana, Ankara.

Helevan (Yeni adı Doğankaya), Ardahan. Kelimeyi «Hele» ve «Van»a ayırabiliriz. Çoğul edatı olarak Farsça bir «Van» eki vardır. Ebruvan, geysuvan ve heccavan buna örnektir.

Hilvan, Urfa.

Silvan, Diyarbakır.

Heve (Yeni adı Derindere), Ardahan.

Heve (Yeni adı Sürügüden), Göle.

«Heve» Çuvaşçada »Koyun» demektir²⁶².

«Hive» Yomut Türkmenlerinin bir kolu olup Türkistandaki Hive'de bulunurlar²⁶³.

Heve, Tutsak, Ağrı²⁶⁴. (Yeni adı Erdal).

Heve (Hive), Batı Türkistanda büyük bir şehir.

Heva (Heve?), Osmanlı fethi sırasında bir köy, Posof²⁶⁵.

Hive, Afganistan.

Hevegil-divane, Yusufeli, Artvin²⁶⁶. Yeni adı Bıçakçılar.

²⁶⁰ Gyula Kaldy,a.g.e. s. 96, 97, 98.

²⁶¹ Tiflis Tahrir Defteri. 1732. Cilt I, arşivi s. 897, İstanbul.

²⁶² Paasonen, H., Çuvaş Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınlarından. İbrahim İbrahim Horoz Basımevi İstanbul, 1950.

²⁶³ Mehmet, Eröz. Doğu Anadolu'nun... s. 186.

²⁶⁴ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

²⁶⁵ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

²⁶⁶ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz...

²⁶⁷ Bademli, A., 1917 - 1934 Türkistan'ın Milli İstiklâl Hareketi ve Enver Paşa Kutluğ Yayınları. İleri Sanat Matb. İstanbul, 1975.

²⁶⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

Heva, Hazer denizinin kuzey doğusunda²⁶⁷.

Hevat, Posof²⁶⁸. «At» bir ek gibi alınır, Arapça-
dan gelme bir çoğul eki olarak manalandırılır.
(Küsürat buna örnektir).

Çuvaşçada Hevat «Güç-kuvvet» demektir²⁶⁹. An-
cak bu kelime Arapçadan Çuvaşçaya geçmiş
olan «Kuvvet»in mahalli kullanılışıdır.

Hiva, Tahiti yerlilerinin bir tepeye verdikleri
ad²⁷⁰.

Hiva (Nuku Hiva), Pasifikte bir ada²⁷¹.

Heava, Pasifik adaları yerlilerinde bir oyun²⁷².

Kiva, Kızılderililerde bir kelime²⁷³.

Heveşen, Ahıska²⁷⁴.

Heveş, ad, Macaristan²⁷⁵.

Hevis-ker (Yeni adı Köprücük), Ardahan. Eklere ba-
kınız.

Hevis-ker (Yeni adı Durançam), Göle. Eklere bakınız.
Heviz, Macar adı²⁷⁶.

Hevis-çala, Tionet sancağı, Ertsoy kazası, Gürcis-
tan²⁷⁷.

Hevis-kâr, mahalle, Nigziyan köyü, Yusufeli, Ço-
ruh²⁷⁸.

Hirtız (Yeni adı Sarıçiçek), Posof.

Hirtız, Ahıska, Gürcistan²⁷⁹.

²⁶⁹ Paasonen, H., Çavuş... s. 73. «

²⁷⁰ Tanju, H.C., Orta Asya...

²⁷¹ A.g.e. s. 301.

²⁷² A.g.e. s. 293.

²⁷³ Times Atlas... 45:M5.

²⁷⁴ Tanju, H.C., a.g.e. s. 274.

²⁷⁵ Doğru, M., Ardahanın...

²⁷⁶ Gyula, Kaldy., a.g.e. s. 127 - 264.

²⁷⁷ A.g.e. s. 74, 264.

²⁷⁸ Kaplan, S., Güney Kafkas...

²⁷⁹ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

²⁸⁰ Gürcistan Tahrir...

Hopal (Yeni adı Kuşuçmaz), Ardahan.

Hopa, Çoruh.

Hopa, Divriği, Sivas.

Hopa, Görele, Giresun.

Opal Bazarı, Doğu Türkistan²⁸¹.

Horasan, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Göle (Kü-
çük Ardahan)²⁸². Kazakçada Horasan «İrinli-bulaşıcı bir
hastalık» olarak geçer²⁸³. Kazan Türkçesinde ise «Tembel
adam» demektir. Bir de «Horasan harcı» vardır.

Horasanın öteki adı da «Ranilvilasor» olarak geçer²⁸⁴.

Horasan, İran

Horasan, Erzurum

Horas, mahalle, Fulda şehri, Batı Almanya.

Hoştor-bent (Kayıtlara uydurma olarak Hoştülbent
diye geçmiştir). Göle.

«Hoştor» veya «Koştor» Kuzeydoğu Anadolu Türkçe-
sinde 10-15 cm boyutlarında tezek veya taş parçalarına
denir. «Bent» Farsça menşelidir.

Hoşuret, Hanak (Hoşret de denir).

Hoşsuret, mezraa, Macaristan²⁸⁵.

Hoşuru, Gori sancağı, Gornoosetin kazası, Tiflis²⁸⁶.

Hunemis (Yeni adı Söğütlükaya), Posof.

İmirhev, Ahıska²⁸⁷.

Bunu «İmir» ve «Hev» ekine ayırabiliriz. «Hev» Kıp-
çakça «Dere» demektir²⁸⁸.

İmir ise Türkçe bir kelimedir. Kaşgarlı Mahmudun

²⁸¹ Farquhar DM, Jarring G, Norin E., J43:VIIIb.

²⁸² Gürcistan Tahrir... s. 69.

²⁸³ Kazak Tilining...

²⁸⁴ Gürcistan Tahrir... s. 69.

²⁸⁵ Gyula, Kaldy., a.g.e. s. 65.

²⁸⁶ Kalkan, E., Kayseriye Yerleşen Türk Toplulukları. Türk Dünyası Araş-
tırmaları 17. sayı Nisan, 1982.

²⁸⁷ Harita Genel Müdürlüğü...

²⁸⁸ Scobel A., Allgemeiner Handlas 5. Aflag. Bielfert. Velhagen 1908.

Divani Lügati Türk'ünde Oğuzca bir kelime olarak «Yarı aydınlık» manasına geldiği kaydedilmiştir²⁸⁹.

Kars dolaylarında «İmir Terekemesi» diye bilinen bir Türk boyu vardır. Bunun aşağıda verilen «İmir» köyü ile ilişkisi olsa gerek.

Konya dolaylarında «İmirin iti gibi titriyor» şeklinde bir deyimde vardır.

İmirhev, Şavşet

İmir, Borçalı sancağı, Tiflis²⁹⁰.

İrişli (Yeni adı Göldalı), Çala Çıldır.

İntel, Ahıska²⁹¹.

Irak, Osmanlı fethi sırasında Urut köyünün yanında bir köy, Göle²⁹².

Irak» Türkçe bir kelimedir. Bunun Arapçası ise «Vahid»dir. (Uzak). Ülke olarak Irak ismi Selçuklulardan çok önceleri vardı. O halde Türklerin XI. asırdan çok öncele-ri buralara gelmiş ve ülkeyi Türkleştirmiş olması gerekir.

Adana vilayetine bağlı olan Kars'ta (Kadirli)'de eski Osmanlı kayıtlarına göre «Yıraklı» diye bir Oğuz aşireti yaşamıştır²⁹³.

Irak, Mutki, Bitlis²⁹⁴.

Irak, Ülke ve Devlet.

Kabak, Allahüekber dağlarında bir tepe, Göle sınırında. «Kabak» bir Türk şahıs adıdır²⁹⁵.

Kaçar, Baratlı nahiyesi, Tiflis²⁹⁶.

²⁸⁹ Divan-i Lügat-it.. I. cilt s. 94, 13.

²⁹⁰ Kaplan, S., Güney Kafkas...

²⁹¹ Doğru, M., Ardahanın...

²⁹² Gürcistan Tahrir Defteri (Küçük Ardahan)... s. 64, 66.

²⁹³ Kars Nahiyesi (Maraşa bağlı) Tahrir Defteri. 1526 yılı. Başbakanlık Arşivi, İstanbul, sayı 998.

²⁹⁴ İçişleri Bakanlığı Meskun Yerler...

²⁹⁵ Sevinç, N., Gaziantep'te Yeradları...

²⁹⁶ Tiflis Tahrir... 7, 12.

İranda ve Kafkasyada geçmişte bir «Kaçarlar» Türk hanedanı yaşamıştır.

Kaçarlar, Mazgirt, Tunceli,
Kaçar, Macar adı²⁹⁷.

Kandıres, bir mevki adı, Gölebert, Ardahan.
Kondoros, Macaristan²⁹⁸.

Karakala, Çıldır.
Karakala, Türkmenistan²⁹⁹.

Karatavuk, Göle.
Karatavuk, Kırım³⁰⁰. Karatavuk, Gence, Kafkas-ya³⁰¹.

Karsak (Karzah), Çıldırın hemen doğusunda, SSCB.

«Karsak» Kıpçaklarda bir tilki ve totamdır³⁰². Codex Comanicusta ise «Bozkır tilkisi» olarak geçer³⁰³. Kazakça-da Karsak «Derisi kıymetli bir tilki»dir³⁰⁴. Divani Lügati Türk'te de «Derisinden kürk yapılan bir hayvan» olarak geçer³⁰⁵. Karsak, aynı zamanda bir Kıpçak adıdır³⁰⁶. Karsak «Karlar» anlamına da gelir. «Kars» ise Bulgarların Vanad boyundan bir urugdur³⁰⁷.

Yakutçada «Kharsağ» diye bir kelime vardır. «İnatçı-

²⁹⁷ Gyula, Kady., a.g.e., s. 285.

²⁹⁸ Times Atlas... 62:MO.

²⁹⁹ Central Asian... 7g, 6j.

³⁰⁰ Kıt'ay-ı Turaniye'den... 1, 3.

³⁰¹ Gence Tahrir... C, I.

³⁰² Rasonyi, L., Türk Devleti'nin... s. 36.

³⁰³ Grönbeck, K., (Çeviren Aytaç, K.), Codex Cumanicus, 1932.

³⁰⁴ Kazak Tilining... C. II, s. 42.

³⁰⁵ Divan-i Lügat-it... s. 473.

³⁰⁶ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 119.

³⁰⁷ Kırzioğlu, F., Selçuklu Fetihlerinden (1064 - 1071) Önce Doğu Anadolu Türk Boy ve Oymaklarından Kalma Dağ ve Su Adları. Türk Yeradları Sempozyumu. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Milli Folklor Araştırma Dai-resi. Yayınları Ankara, 11 - 13, Eylül, 1984. Sayfa 75 - 95.

ters» anlamına gelir³⁰⁸. Fakat bunun «Karsak»la bir ilgisi olmasa gerek.

Karsak, Orhangazi, Bursa
Karsak, Kütahya
Karsak (Türk K.), Polatlı, Ankara
Karsak-pay, Batı Türkistan³⁰⁹.
Karsag, Macaristan³¹⁰, Kartsag (Karsak), Macaristan³¹¹.
Karsag, Macar adı³¹².
Karzak-kân, Bahreyn, İran³¹³.
Karsa, Kırım³¹⁴.
Karsalar, Kırım³¹⁵.
Karsa (Baş K.), Kırım³¹⁶.

Karistav (Yeni adı Öncül), Çıldır. Dağıs-tav, eskiden bir köy, Ardahan³¹⁷.

Buna bazıları «Zığaristav» derlerdi. Eğer birinci şekli doğru ise buna göre şöyle bazı açıklamalar yapabiliriz:

«Karistav» Kazakçada «Karışlamak» demektir. Çünkü bizdeki «Ç» Kazakçada «S» olur³¹⁸.

«Karistav»ı iki kelimeye ayırınca «Karis» ve «Tav» ortaya çıkar. Kazakçada «Karis» Anadolu da «Karış» olur³¹⁹. «Tav» ise Kazakçada «Dağ» demektir.

Karapapak ve Terekeler «Kars»ı hâlâ «Karis» şeklinde telaffuz ederler.

Kazaklarda bir de «Kosaktav» diye bir kelime vardır.

«Koyunları urgana bağlama» anlamına gelir³²⁰. «Kars-tav» da olabilir (Kars-dağı).

Yakutlarda «Kariş», Kazakçadakini andırır ve «Kharıs» şeklinde ifade edilir³²¹. Kazaklar bizdeki «Kışlak»a «Kıs-tav» derler.

Kazah, çayırılık mevki (Kazah çayırı), Ölçek-Gölebert yaylalarıarası, Ardahan. Ortaasya Kazaklarından kalma eski bir hatıra olsa gerek.

Kazah, Gökçeğölün doğusundaki bölge (Azerbaycan, SSCB.

Kazah, Kazakistanın sakini olan Türk boyu.

«Kazah» Ortaasya «Hür, devlet idaresine isyan eden adam» demektir. Esas itibariyle Türkçe bir kelimedir. Bugün Anadolu'da da kullanılır ve «Kazak adam» diye bir deyim vardır. Bununla «Sert-otoriter koca» anlaşılır.

Bu kelime Kıpçaklardan Ruslara geçmiştir. Don Kazakları adını burdan alır (Kozak)³²². Tatar Türkçesinde Kazak «Başboş dolaşan-serseri» demektir³²³. Ziya Gökalp'a göre bu kelime «Çöle kaçan-başegmeyen» anlamına gelir³²⁴. Belki de bunu «Kaçak» şeklinde ifade edebiliriz.

«Kaz» Türklerde bir totemdir ve Kazak «Kaz totemli» anlamına gelir³²⁵. İlgili olarak şu isimleri verebiliriz:

Kaz Dağı, Çanakıkkale

Kaz Dağları, Ortaasya, Tanrı Dağlarında ve Urumçi yakınında.

Kaz Dağı (Gorod), Ortaasya³²⁶.

Kaz-dag, Macar adı³²⁷.

Kazben, Doğu Türkistan³²⁸.

308 Pikarskiy, E.K., Yakut Dili... s. 344.

309 Central Asian... 11e.

310 Times Atlas. 62, M8.

311 Rasonyi, L., Türk Devleti'nin... s. 37.

312 Gyula, Kaldy., a.g.e. s. 371.

313 Times Atlas... 33:B8.

314 Kıt'ay-ı Turaniye'den... s. 4, 15.

315 A.g.e. 4, 11.

316 A.g.e. s. 4.

317 Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden Önceleri...

318 Kazak Tilining... C. III, s. 44.

319 Kazak Tilining... s. 44.

320 Altay, H., Anayurttan... s. 122.

321 Pikarskiy, E.K., Yakut Dili Sözlüğü... s. 342.

322 Rasonyi, L., Türk Devletinin... s. 141.

323 A.g.e. s. 141.

324 Gökalp, Z., Türk Medeniyeti... s. 23.

325 A.g.e. s. 23.

326 Central Asian... s. 11c.

327 Gyula, Kaldy., a.g.e. s. 292.

328 Oraltay, H., Kazak Türkleri... s. 78.

Kazbek, dağ, Kafkas dağlarında 5000 metrelik bir zirve.

Kaz-aul, Maykop, Kırım³²⁹. «Aul» köy demektir. Kazvin, İranda eski bir şehir. Afrasyabin (Alper-tonganın) kızı «Kaz»a atfen kurulmuştur.

Kasret Dağları, Hanak,

«Kasret» Kazakça «Hasret» demektir³³⁰. Kazakça da buna yakın bir kelime olan «Kazıret» ise «Hazret» veya «Tanrı» anlamına gelir. Bu kelime Kuzey Türklerinde şehrin en büyük din adamına verilen addır (Müftü).

Kamervan (Yeni adı Çanakısu), Çala, Çıldır.

Bunu «Kamer» ve «Van» ekine ayırabiliriz:
Kamervan, Baku, Azerbaycan³³¹.

Karala-tuban, Çıldır³³².

Kara-tuban, Ahıska
Abas-tuban, Ahıska

Kellik (Yeni adı Çobanlı), Hasköy, Ardahan.

Kelpikor (Yeni adı Esenboğaz), Göle.

«Kelp» Arapça olup «Köpek» demektir. Macarlarda «Kor» adı vardır.

Sıpi-kor, Kelkit, Gümüşhane

Kani-kor, Doğubeyazıt, Ağrı

Eğer «Kor» bir sıfat olarak kabul edilirse bunun «Kör» anlamına da gelebileceğini gözönünde bulundurmak gerekir.

Kemere, sıra dağlar ve yaylalar, Ardahan, Hanak.

Bir «Kemere memleket» deyimi vardır. Bununla «Ot-tan fakir, kırıklık memleket» kastedilir. Ancak bu yayla-lar ne kırıklıktır ve ne de ottan fakirdir.

³²⁹ Harita Genel Müdürlüğü...

³³⁰ Kazak Tilining... C. II, s. 17.

³³¹ Harita Genel Müdürlüğü...

³³² Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

Ayrıca Doğu Anadolu'da bir de «Kemer inek» deyimi vardır. Burda «Kahverengi siyah» arası bir renk ifade edilir. Kadın ismi olarak «Kemere» de vardır.

Eğer kelime «Kamara» veya «Kamera»nın değişmiş şekli ise şu adlar verilebilir:

Kamara, nehir (Obiye dökülür), Altaylar, Orta-asya³³³.

Kameren, dağ, Doğu Türkistan³³⁴.

Kamaran, köy, Osmanlı fethi sırasında, Düzarda-han³³⁵.

Kamara, Kırım³³⁶.

Komaran, Macaristan.

Kamara, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Ağcaka-la, Çıldır³³⁷.

Kameran, Solhan, Bingöl.

«Kamer» Farsça olup «Ay» demektir. «An» bir ek-tir.

Kertene-köy (Yeni adı Akkiraz), Kurtkale, Çıldır.

Kert, köy, Çekoslovakya'da 10 yerde var. «Kürt» demektir.

Kert, kom, Bağlar köy, Pülümür, Erzincan³³⁸.

Keşar (Yeni adı Dedekılıcı), Göle.

Kazakçada «Kaşar» diye bir kelime vardır ve «Bir ya-şından büyük sığır» anlamına gelir³³⁹. «Kaşar peyniri» bu-nunla ilgili bir deyimdir.

Kikinet, Ahıska, Gürcistan³⁴⁰.

Kikine, köy, Kırım³⁴¹.

³³³ Radloff, W., (Çeviren Ahmet Temir): Sibirya'dan...

³³⁴ Farquhar DM, Jarring G, Norin E., Sven Hedin... K:45:VIII f.

³³⁵ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür...

³³⁶ Harita Genel Müdürlüğü...

³³⁷ Kırzioğlu, M.F., a.g.e. s. 206.

³³⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

³³⁹ Kazak Tilining... C. II, s. 50.

³⁴⁰ Doğru, A., Ardahanın... s. 47.

³⁴¹ Ural, G.Y., Kıt'ay-i Turaniys'den Kırım Yarımadası... (Latin Harflerine Çevirme 81 numaralı kaynak). Uzun Günlerde Oruç. İctirad Kitabı. Ankara, 1975.

Kinzo-damal (Yeni adı Bağdaşan), Ardahan. Orijinali Bağdaşan olsa gerek.

Kinzu, Mutki, Bitlis.

Damal, Hanak, (Damal'lara bak).

Kirman, (Yeni adı Güzçimen), Ardahan.

«Kirman» sonbaharda yeniden gelişen yeşilliktir. Şöyle ki, yazın çayırılar biçilir veya hayvanlara otlatılır. Sonbaharda bu biçilmiş veya gövdesi koparılmış otlar yeniden sürgün verir ve uzar. Böylece alan yeşerir. Otun bu yeni sürgününe «Kirman» denir. «Çayırılar kirman tutmuş veya «Çayırılar kirman vermiş» diye ifade edilir.

Yörükler ise elde çevirerek yün eğirmeye yarayan alete «Kirman» derler³⁴². Doğu Anadolu'da buna «Teşi» denir.

Kirman, İran. Kirmanşah, İran. Kirmançay, İran.

Kirman-çayırı, Erzincan³⁴³.

Kirman (Ak-k.), Basarabya, SSCB.

Kerman (Kalei-k., Kırım³⁴⁴.

Kerman (Sarı-k., Kırım³⁴⁵.

Kerman-hay, Kırım³⁴⁶.

Kermancak, Kırım³⁴⁷.

Kerman (Şah-k.), Kırım³⁴⁸.

Kerman, Bulgaristan³⁴⁹.

Kerman, California, Amerika B.D.³⁵⁰.

Kirpeşen (Yeni adı Eskikılıç), Damal, Hanak.

³⁴² Mehmet, Eröz., Doğu Anadolu'nun...

³⁴³ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların... s. 105.

³⁴⁴ Ural, G.Y., Kit'ay-i Turaniye'den Kırım Yarımadası... (Latin Harflerine Çevirme, 81 numaralı kaynak.b) Uzun Günlerde Oruç. İctihad Kitabı. Ankara, 1975.

³⁴⁵ A.g.e., s. 5.

³⁴⁶ A.g.e. s. 11.

³⁴⁷ A.g.e. s. 18.

³⁴⁸ Times Atlas... 83:112.

³⁴⁹ A.g.e. s. 111:D5.

«Kirpe» ve «Şen» ekinden oluşur.

Kirpe, Safranbolu, Zonguldak,

Kırpış, Kazakça «Kerpiç»³⁵¹.

Kerepeş, köy, Macaristan³⁵².

Kirzi-yan (Yeni adı Karlıyazı), Göle.

«Yan» Farsça bir çoğul edatıdır. Örnek olarak «Fırsat-cuyan» verilebilir. Kirziyan, bu duruma göre «Kirzi»ler anlamına gelir.

Kirzi (Yukarı K.), Bayburt, Gümüşhane.

Kirzi, İliç, Erzincan.

Kisetip, Ahıska, Gürcistan³⁵³.

Kestep, Fethiye, Muğla.

Kımlı (Yeni adı Otbiçen), Ardahan.

Kımlı (Yeni adı Durduran), Arpaçay.

«Kımı» ekin tarlalarında biten ve yenen bir sebzedir. Köküne «Hatol» denir ki bu da yenir.

Kazakçada «Kimil» diye bir kelime vardır³⁵⁴.

Kimil, Bakû, Kubin Sancağı, Kuzar Kazası³⁵⁵.

Kırkıra, mevkii, Pankis, Ardahan.

Kurkure, dağ, Ortaasya, Altay bölgesi, Kazakistan³⁵⁶.

Kırnav, kale Orağaz, Ardahan.

Kuzeydoğu Anadolu'da «Kediler kırnava» ediyor diye bir ifade kullanılmaktadır. Bununla hayvanların cinsi kızgınlık zamanı (östrus) ifade edilir.

Divani Lügati Türkte «Cariye» anlamına gelen «Kırnak» vardır³⁵⁷.

³⁵¹ Kazak Tilining... C. I, s. 335.

³⁵² Doğru, A., Ardahan'ın... s. 164, 251.

³⁵³ A.g.e. s. 47. 24.

³⁵⁴ Kazak Tilining... s. 51, C. II.

³⁵⁵ Kaplan, S., Güney Kafkas...

³⁵⁶ Times Atlas... 42:D6.

³⁵⁷ Divanü Lügat-it... s. 473.

Dede Korkutta da «Kırnak» kelimesi geçer. Anlamı «Fena kadın» veya cariyedir. Arada bir kelime veya mana benzerliği olabilir.

Kilnav, dere, Romanya³⁵⁸.

Kilnav, Rsmanlı fethi sırasında Meşcardahanda bir köy.

(Şimdiki Kırnav kalesinin bulunduğu yer olsa gerek)³⁵⁹.

Kısır, dağ, Ardahan-Çıldır.

Bu dağın manasına uygun hiçbir tarafı yoktur. Gayet otlu ve yayladan yana zengindir. Bazıları bol kısır sürüleri otlatıldığı için bunu «Kısırın dağı» şeklinde ifade ederler. Belki aslında da yerli halkın dediği gibi dağın asıl adı «Kısırın dağıdır» ve haritalara yanlış geçmek suretiyle tabii coğrafyaya «Kısır dağ» diye kaydedilmiştir.

Kısır, köy, Altaylar, Ortaasya³⁶⁰.

Kısırın, Uygurlarda bir bitki adı³⁶¹.

Kızıl Gedik, Göle-Salim arasında ve Allahü Ekberler üzerinde bir gediktir.

Kızıl Veran (Yeni adı Aydıngün), Çala, Çıldır. «Kızıl Virane» demektir.

Kızıl Kilise (Yeni adı Günorta), Göle.

Türkiye'deki bütün «Kızıl» ile başlayan yer adları bu kelime tamamen Türkçe olduğu halde değiştirilmiştir. Muhim temelen Sovyetler kızıl rengi benimsediği için. Ne varki Sovyetler Birliğinde kelime Türkçe olarak yani «Kızıl» diye geçmez. Bunun Rusçası olarak «Krasn» kullanılır.

Aynı şekilde siyasi evham sebebiyle bütün «Kilise» şeklindeki yer adları da değiştirilmiştir³⁶².

«Kızıl»ın renkten başka 3 manası vardır. Biri «Altın»dır ki bu her yerde bilinir. Diğer «Kısl»dan gelir. «Kısl» Ortaasyada «Boğaz» anlamında ve bir coğrafi terim olarak kullanılır. «Kıslmak»tan gelen «Kısl» ilk zamanlar Türkiye'de de kullanılmış ve sonradan harf değişikliği veya telaffuz kolaylığı sebebiyle «Kızıl» olmuştur. Gerek Ortaasya'daki ve gerekse Türkiye'deki «Kızıl» ile başlayan yer adlarının çoğunun aslı «Kısl»dır. Üçüncü manası ise çok eski Türklerde «Güney»dir³⁶³.

Göledeki Kızıl Gedik'in nitekim ne «Altın» ve ne de «Kızıl» renkle ilişkisi vardır. Aslı «Güney gedik» veya «Dar gedik» ya da «Dar boğaz» olsa gerek.

Kodamık (Yeni adı Damlıca), Çıldır.

Mırmamık, Kırım³⁶⁴.

Kodas (Yeni adı Sabaholdu), Kurtkale, Çıldır.

«Kodas» Kazakçada «Bir sığır türü» olarak geçer³⁶⁵.

Kırgızlardaki «Kotaz» buna tekabül eder. «Kodas» Tibetlilerin «Yak» dedikleri sığırın ta kendisidir. Ziya Gökalp bunu «Kutas» şeklinde yazmış ve «Tibet öküzü» diye ifade etmiştir. Başta ata benzediği için eski Türklerde kutsal sayılan bu hayvanın kuyruğundan tuğ yaparlardı. Anadolu'ya gelince bunu bulamadılar ve tuğu atın kuyruğundan yaptılar³⁶⁶.

Aşağıda izah edileceği gibi Kars yöresindeki Terekemeler de tıknaz sığırlara «Kodos» veya «Kodas» derler.

Kodas, Feke, Seyhan³⁶⁷.

Kodas, Kozan, Seyhan³⁶⁸.

Kodus, Macar adı³⁶⁹.

Kotis, Çatak, Van.

³⁶³ Central Asian...

³⁶⁴ Kıt'ayı Turaniye'den Kırım... s. 1.

³⁶⁵ Kazak Tilining. C. II, s. 54.

³⁶⁶ Gökalp, Z., Türk Medeniyeti... s. 380.

³⁶⁷ İçişleri Bakanlığı, Meskun Yerler...

³⁶⁸ A.g.e.

³⁶⁹ Gyula, Kaldy., a.g.e. s. 7, 85.

³⁵⁸ Harita Genel Müdürlüğü... 5, G. 1.

³⁵⁹ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden Önceleri...

³⁶⁰ Radloff, W., (Çeviren Ahmet Temir): Türk Devleti'nin...

³⁶¹ Caferoğlu, A., Uygur Türkçesi... s. 177.

³⁶² Gökalp, Z., Türk Medeniyeti...

Kodus-hara (Yeni adı Akyaka), Ardahan.

«Kodus»un yukarıda izah edilen «Kodas» olduğu kanaatindeyiz. Çünkü benzedikleri gibi Elbistan tarafında öküze «Kodus» da denmektedir.

«Hara» ya gelince bunun «Kara» ile ilişkisi olsa gerek. Çünkü Ortaasyadaki kalın «K» harfi batıya geldikçe «Horasan» daki «H» gibi boğazdan gelen «H» ve sonra da İstanbul şivesindeki «H» olur.

Doğu Türkistan'da Hara Cag diye bir yer adı vardır³⁷⁰. Bu vesileyle bazı yazarlar «Hara»nın Moğolcadan gelme olup «Kara» manasında kullanıldığını kaydetmektedirler³⁷¹.

Yakutlarda da «Hara» kelimesi vardır. «Kara» demektir³⁷².

Türkiye'de «Hara» kelimesi vardır. Hayvanların saklandığı yerlere denir. Burada Hara «Hayvan sürüsü»nü ifade etse gerek. Nitekim Uygurlarda «Yılkı Kara» diye bir deyim vardır. Bu «Davar, at ve sığır» gibi hayvanların tümünü kapsayan bir ifadedir³⁷³.

Kars yöresindeki Terekemeler tıknaz sığırlara «Kodos-kara» derler. Lakap olarak insanların kısa boylu ve tıknaz olanlarına da aynı ad verilmektedir (Kodaskara şeklinde de ifade edilir).

Kırgızlar sığıra da «Kara» derler³⁷⁴. Kazakçada «Deve çıbanı» anlamına gelen bir «Oysıl-kara» vardır³⁷⁵. Buradaki «Kara» da sığırı veya büyük baş hayvanları ifade eder. Kazakçada da at dahil büyük baş hayvan demektir³⁷⁶.

Sonuç olarak denilebilir ki «Hara» Kara'dan gelen ve

³⁷⁰ Farquhar DM, Jarring G, Norin E.: *Sven Hedin...* K. 48, IVf.

³⁷¹ A.g.e. indeks.

³⁷² Pikarskiy, E.K., *Yakut Dili...* s. 193.

³⁷³ Çağatay, S., *Türk Lehçeleri II*. s. 127. A.Ü. Basımevi, Ankara, 1972.

³⁷⁴ Yuhadin, K.K., (Çeviren Abdullah Taymas): *Kırgız Sözlüğü*. MEB. Ankara, 1945.

³⁷⁵ Altay, H., *Anayurttan...*

³⁷⁶ Kurban İklil., *Doğu Türkistan Muhaciri* 1982. Şahsi görüşmeler.

«Büyük baş hayvanlar» terminolojisine giren bir kelimedir.

Koğas-Köğas (Yeni adı Damlıca), Çıldır.

Bazıları «Köğas» şeklinde telaffuz ettiği için köyün eski adı yanlışlıkla kayıtlara «Köyhas» şeklinde geçmiştir. Esasen bu bir yanlış değil mahalline gelen Cumhuriyet devri memurlarının kelimeyi anlamaması ve birşeye benzetmek gerektiği düşüncesiyle uydurmasıdır.

Koğ (Yukarı K.), Gümüşhane³⁷⁷

Koliskal (Yeni adı Gürarmut), Posof.

Komuk, Göle, Osmanlı fethi zamanında bir köy (Küçük Ardahan)³⁷⁸.

«Komuk» bugün Dağıstan'da yaşayan «Kumuk» larla ilgilidir. Bunlar Türk olup Selçuklular gelmeden çok önceleri Yukarı Dicle ve Fırat boylarında yaşamakta idiler ve sonradan Dağıstan'a sürüldüler.

Komık, Osmanlı fethi sırasında Meşcardahan'da bir köy³⁷⁹.

Komuk, bölge, Dağıstan, Kafkasya³⁸⁰

Kondur-aul (Yeni adı Altınemek), Hanak.

«Kondur» Türkçe bir kelime olup «Misafir»le ilgilidir. Yakın zamana kadar Ardahan tarafında «Kondur beni Telli Gelin» diye bir türkü vardı. «Beni misafir et» manasındadır.

Codex Comanicusta bile Kondurmak «Misafir etmek» şeklinde geçer³⁸¹. Kırgızcada da «Kondur» mevcut olup «Misafir tutma» şeklinde kullanılır³⁸².

³⁷⁷ İçişleri Bakanlığı, *Meskun Yerler Kılavuzu...*

³⁷⁸ Kırzioğlu, M.F., *Yukarı Kür...*

³⁷⁹ Kırzioğlu, M.F., *Osmanlı Fethinden...*

³⁸⁰ Kırzioğlu, M.F., *Osmanlıların Kafkas...*

³⁸¹ Grönbeck, K., (Çeviren Kemal Aytaç), *Codex Cumanicus*, 1982.

³⁸² Yuhadin, K.K., (Çeviren Abdullah Taymas), *Kırgız Sözlüğü...*

«Aul» da Türkçe olup Ortaasya'da kullanılan bir kelimedir ve «Köy» demektir³⁸³. Ortaasya'da ev diye büyük ve kubbeli keçe çadırlarda kalınır. Bunlara yurt denir. Birçok yurdun bir araya gelmesi ile Aul teşekkül eder. Yakın zamana kadar Doğu Türkistan Kazaklarının aulları vardı. «Ağıl» kelimesi burdan gelse gerek.

Güney Amerika'da İnka İmparatorluğunu kuran yerlilerin (Kızılderililerin) Aullu veya Aıllu diye bir kabilesi vardı³⁸⁴.

Şimdi «Kondur» ve «Aul» kelimelerini ihtiva eden yer adlarını verelim :

Kondur-ça, Volganın bir kolu, Kazanın güneyinde, SSCB.³⁸⁵

Kondur-çinsk, Orenburg civarında ve Kondurça üzerinde³⁸⁶.

Aul, Ortaasya³⁸⁷

Kars-ual, Taşova, Amasya

Ar-avul, Ortaasya³⁸⁸

Kara-avul, Ortaasya³⁸⁹

Şar-avul, Gence, Kafkasya³⁹⁰

Konk (Yeni adı Tepeler), Ardahan.

Konk (Yeni adı Kuyupınarı), Göle.

Bu kelimenin Kırgızcadaki «Konok» ile ilişkisi olabilir. Konak «Misafir» demektir³⁹¹. Kuzeydoğu Anadolu ve Azeri Türkçesinde bu kelime «Konak» şeklini alır. Türk Dil Kurumu «Konuk» kelimesini bunlardan yapmıştır. Dede

³⁸³ Oraltav, H., Kazak Türkleri... s. 40.

³⁸⁴ Rupert, F., (Çeviren Gönül Suveren): Kayıp Uygarlıklar. Sıralar Basım-evi, İstanbul, 1979.

³⁸⁵ Times Atlas... 45 W9.

³⁸⁶ Grousset, R., (Çeviren Uzman M.R.) Bozkır İmparatorluğu...

³⁸⁷ Central Asian... (13y, 7 e)

³⁸⁸ Bademli, A., 1917 - 1934 Türkistan'ın Milli... s. 12.

³⁸⁹ Central Asian... (17d)

³⁹⁰ Kızıoğlu, M.F., Osmanlıların Kafkas... s. 368.

³⁹¹ Yuhadin, K.K., (Çeviren Abdullah Taymas): Kırgız Sözlüğü...

Korkut Oğuznamelerinde bir de «Kara Konak» diye bir şahıs adı geçer.

Konk, Olur, Erzurum

Konk, merkez köyü Elazığ

Konok, Macar adı³⁹²

Kora-venk (Yeni adı Köprülü), Çıldır.

«Kora» Kerkük hoyratları ve manilerinde geçen bir kelimedir. «Kora derdim» ve «Ağaç başında kora» buna örnektir. «Kora»nın karşılığı olarak «Koruk» veriliyor³⁹³. Doğu Anadolu'da bir kelime «Koru» veya «Çevrilmiş-muhafazaya alınmış yer» anlamında kullanılır (Koruk).

«Kora» Kazaklarda «Sığır ve koyun ağılı»dır³⁹⁴.

Uygurlar büyük çevirmelere ve özellikle evin önündeki çevirmeye (Karsta buna Hayat denir) Kora derler³⁹⁵. Doğu Türkistan'lı İsa Alptekin bunun «Koro» şeklinde de ifade edilebildiğini ve «Korumaktan geldiğini» söylemektedir. İsa Alptekin Korayı «Büyük avlu-etrafı duvarla çevrili yer» olarak tarif ediyor.

Türkiye'de, özellikle Kars'ta «Kora» şeklinde soyadlar vardır.

«Venk» ise Kızıoğlu'na göre «Manastır» demektir.

Bu duruma göre «Koravenk» in «Çevirmeli manastır» manasına geldiği anlaşılır.

Kora-vel (Yeni adı Köprülü), Göle.

Burda da «Kora» aynı manadadır. «Vel» aşağıda izah edilmiştir.

Kora-venk, Kağızman, Kars³⁹⁶

³⁹² Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 340.

³⁹³ Terzibaşı, A., Kerkük Hoyratları ve Manileri. Ötüken Yayınevi. İstanbul, 1975, s. 429.

³⁹⁴ Altay, H., Anayurttan Anadolu'ya... s. 60.

³⁹⁵ Kazak Tilining... C. II, s. 65.

³⁹⁶ Helk Resimlik Zornali (Pekin) sayı 6, 1980 ve sayı 3, 1981. s. 38.

Kora, diğer adı Bayramoğlu, Hoçuvan, Ardahan.

- Kora, Duşed Sancağı, Ksan Kazası, Kafkasya³⁹⁷
 Kora, yarımada ve Devlet
 Koran (Kora'nın çoğul şeklidir), Diyadin, Ağrı³⁹⁸
 Koran, Tutak, Ağrı³⁹⁹
 Koran, Sarını, Elazığ⁴⁰⁰
 Koran, Mazgirt, Tunceli⁴⁰¹
 Koran, Çatak, Van⁴⁰²
 Koradan, Kırım⁴⁰³
 Kora-ket, Şavşat, Çoruh⁴⁰⁴
 Kora, Macar adı⁴⁰⁵
 Koro-velli, Manarallı, Baku, Cevat Sancağı, Kafkasya⁴⁰⁶
 (Bunun Kora-vel ile yakın bir ilişkisi olsa gerek).
 Koro, köy, Patnos, Ağrı⁴⁰⁷
 Koro, mezraa, Halikân köyü, İspendere, Malatya⁴⁰⁸
 Koro, Kızılderililerin Aynu kabilesinde dünyayı idare eden
 Tanrının adı⁴⁰⁹
 Koro, Macar adı⁴¹⁰

Kosor (Yeni adı Ayvalı), Göle-Oltu.

- Kosor, Macar adı⁴¹¹
 Kosur, bir Kıpçak boyunun adıdır⁴¹²

- Kosor-za, Urallar, SSCB.⁴¹³
 Kosar, Kazakça bir kelimedir⁴¹⁴
 Kosor, merkez köyü, Muş⁴¹⁵
 Kiçi Kosur, Dağıstan⁴¹⁶
 Ulu Kosur, Dağıstan

Kotan-diz, Osmanlı fethi sırasında Meşeadahan'da bir köy⁴¹⁷.

Doğu Türkistan'lı İsa Alptekin'in anlattığına göre Kotan «Koyun ahır» demektir. Anadolu'da buna «Kom» denir. Başka kaynaklar bunun Türkistan'da «Ağıl» manasına geldiğini kaydeder⁴¹⁸. Kazakça'da da aynıdır;

Doğu Anadolu'da Kotan «Pulluk» demektir. Ne var ki bu daha ağırdır ve ancak 12 çift öküzle çekilir. Açtığı iz (hako) daha derindir.

«Diz» ise eski Türkçe olup «Düz» demektir. İç Anadolu'daki Melen-diz dağları buna örnektir (Melen düzü dağları).

Bu açıklamaya göre Kotan-diz «Kotandüzü» şeklinde ifade edilebilir.

- Kotan-gölü - Akçadağ, Malatya⁴²⁰
 Kotan-düzü, Pasinler, Erzurum
 Kotan, Kangal, Sivas
 Kotan, Kıpçak adı⁴²¹
 Kotanlı (Aşağı K.), Sarıkamış, Kars
 Kotan-is, merkez köyü, Erzurum
 Kotan-ı, Mesudiye, Ordu
 Kotan (Khoten), büyük bir şehir, Doğu Türkistan

⁴¹³ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz... s. 158.

⁴¹⁴ Times Atlas... (47, 114)

⁴¹⁵ Kazak Tilining... C. II, s. 71.

⁴¹⁶ İçişleri Bakanlığı...

⁴¹⁷ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁴¹⁸ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁴¹⁹ Çağatay, S., Türk Lehçeleri... s. 59.

⁴²⁰ Kazak Tilining... C. II, s. 74.

⁴²¹ İçişleri Bakanlığı...

³⁹⁷ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz...

³⁹⁸ İçişleri Bakanlığı...

³⁹⁹ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰⁰ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰¹ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰² İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰³ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰⁴ Kıt'ayı Turaniye'den ...s. 16.

⁴⁰⁵ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰⁶ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 299.

⁴⁰⁷ Kaplan, S., Güney Kafkas... s. 2.

⁴⁰⁸ İçişleri Bakanlığı...

⁴⁰⁹ İçişleri Bakanlığı...

⁴¹⁰ Tanju, H.C., a.g.e., s. 238.

⁴¹¹ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 26, 190.

⁴¹² Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 365.

Kotan (Kotan Tam), Doğu Türkistan ⁴²²
 Kotan (Dasta K.), Doğu Türkistan ⁴²³
 Kotan (Dong K.), Doğu Türkistan ⁴²⁴
 Kotan (Dung K.), Doğu Türkistan ⁴²⁵
 Kotanlı (Kızıl K.), Doğu Türkistan ⁴²⁶
 Kotan (Oy K.), Doğu Türkistan ⁴²⁷
 Kotan (Uluğ Nor K.), Doğu Türkistan ⁴²⁸
 Kotan (Yülün K.), Doğu Türkistan ⁴²⁹
 Köten, Kıpçak adı ⁴³⁰
 (Posoflular Kotana «Küten» derler)
 Kaban-dizi, mahalle, Gereniz, Aydın ⁴³¹
 Melen-diz dağları, Burdur - Isparta civarında
 Revan-diz, Erbil, Irak
 Diz, Pakistan ⁴³²
 Diz Şah, İran ⁴³³

Kotar-melik, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Ardahan ⁴³⁴.

Kotar, Macar adı ⁴³⁵

Könk (Yeni adı Arıkonak), Hanak. «Könek» gönden yapılmış su kabı ⁴³⁶.

Kotar, Yugoslavya'da bir mülki idare alanı ⁴³⁷
 Kotar-auli, Duşed sancağı, Ksan Kazası, Kafkasya ⁴³⁸
 (Aul Ortaasya Türkçesinde «Köy» demektir)
 Kotar-ı, nehir, Hindistan ⁴³⁹
 Kotar-i, Yeni Gine ⁴⁴⁰
 Kotar-ka, Romanya ⁴⁴¹
 Kotaru, Kazakça bir kelimedir ⁴⁴²

⁴²² Farquhar DM, Jarring G, Norin E., Sven Hedén... K44:Vlla.

⁴²³ A.g.e. K44:Xe.

⁴²⁴ A.g.e. J54:Xlf.

⁴²⁵ A.g.e. J44:IIIa.

⁴²⁶ A.g.e. K44:Xld.

⁴²⁷ A.g.e. J44:VIIIa.

⁴²⁸ A.g.e. K44:VIIg.

⁴²⁹ A.g.e. K45:If.

⁴³⁰ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden Önceleri... s. 119.

⁴³¹ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁴³² Times Atlas... 31:B7.

Könök (Könöğk), Yakutlarda bir erkek lakabı ⁴⁴³
 Macarlar Türk'e «Török» derler. Bu durum Yakutların Könk'ü
 «Könök» şeklinde telaffuz ettiği akla gelebilir.
 Başka bir deyimle bizdeki Könk Yakutlardaki «Könök» olabilir.
 Doğuda «Künk» yeraltı suborusu anlamında kullanılır.

Köte-melik, Mahalle, Ardahan.

Köte, Bozdoğan, Aydın

Köte, Macar adı ⁴⁴⁴

Kötelik Köl, Doğu Türkistan ⁴⁴⁵

(Kötelik Doğu Türkistan'da «Ölü Ağaç» demektir.

Bununla ilgili olarak belirtmek gerekir ki Anadolu'daki «Kütük» ün Ortaasya'daki telaffuzu «Kötelik» tir ⁴⁴⁶

Kundik (Yeni adı Koyunlu), Göle.

Doğu Türkistan Türkçesinde «Kindik» veya «Kindik» diye bir kelime vardır ve bu «Göbek» demektir ⁴⁴⁷.

Kunduk, köy, Romanya ⁴⁴⁸

Kundik, Suşehri, Sivas

Gündik (Kundik?), merkez köyü, Mardin ⁴⁴⁹

⁴⁴³ A.g.e. 32:F3.

⁴⁴⁴ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁴⁴⁵ Kazak Tilining... s. 359.

⁴⁴⁶ Oğuz, B., Türkiye Halkının ...s. 351.

⁴⁴⁷ Yugoslav Dili Sözlüğü (Morton Benson, Reçnik) Belgrad.

⁴⁴⁸ Kaplan, S., Güney Kafkas...

⁴⁴⁹ Times Atlas... 29:05.

A.g.e. 15:67.

⁴⁴¹ Harita Genel Müdürlüğü...

⁴⁴² Kazak Tilining... C. II, s. 74.

⁴⁴³ Pikarskiy, E.K., Yakut Dili... s. 583.

⁴⁴⁴ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 119.

⁴⁴⁵ Farquhar DM, Jarring G., Norin E., Sven Hedén... J45:IXa.

⁴⁴⁶ A.g.e. indeks.

⁴⁴⁷ A.g.e. indeks.

⁴⁴⁸ Harita Genel Müdürlüğü... Bükreş paftası.

⁴⁴⁹ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

Kindik Karaul, Doğu Türkistan⁴⁵⁰.

Kunzulut (Yeni adı Çataldere), Ardahan.

Kutulun Hanı, Ardahan-Ardanuç arasındaki sıradağlarda bir yer.

«Kutul» mahalli Türkçe ile «Kısa boylu» demektir.

Kutula, bir Moğal Kağanının adı⁴⁵¹.

Kutula, bir Moğol Ulusu Kabilesi⁴⁵².

(Codex Comanicusta «Kutal-mak» vardır ve manası «Kurtulmak»tır)⁴⁵³.

Kür, nehir, Ardahan, Çıldır, Ahıska, Gence.

Divani Lügati Türkte Kür «Sarsılmaz-yiğit» diye geçer⁴⁵⁴. Kırgızca'da da Kür kelimesi mevcut olup aynı anlamda kullanılır⁴⁵⁵. Azerbaycanda hâlâ «Gür su» deyimini kullanılmaktadır.

«Kür» Türkçe bir kelime olup «Gür» veya «Kuvvetli» demektir. Kür-Han, Oğuz Destanında Kara Hanın oğlu ve Oğuz Kağanın amcası olarak geçer⁴⁵⁶. Yakutça'da da Kür (Kügr) vardır ve «Kabarmak» anlamına gelir. Moğolca'da ise Kür «Çok» manasından kullanılır⁴⁵⁷. Zaza Kürtçesinde «Gur-Gür» yiğit demektir.

Kür (Narin Kür), nehir, Doğu Türkistan⁴⁵⁸.

Kür (Tağ (Kür Dağ), Kazakistan, Çengiz Tav'ın kuzeyinde⁴⁵⁹.

Kür, mezraa, Pülümür, Tunceli.

Kür, köy, merkez, Bingöl.

Kür, köy, Tebriz, İran.

Kür, Hemedan, İran (Eher nehrinin kenarında).

Kür, Köyceğiz, Muğla.

Kür Şiran, tepe, Urfa⁴⁶⁰.

Kür, Tepe, Erzurum⁴⁶¹.

Kür-ab, köy, Nizip, Gaziantep.

Kür-ab, dağ, Gaziantep⁴⁶².

Kür-ab, köy, merkez, Adıyaman.

Kür-an, köy, Palu, Elazığ.

Kür-an, mezraa, Kâhta, Adıyaman.

Kür-can, köy, Hekimhan, Malatya.

Kür-şap, köy, Endican bölgesi, Batı Türkistan⁴⁶³.

Did-Kür Dağı, 16 asır kayıtlarında Kafkas Dağlarında⁴⁶⁴.

Küre, Osmanlı Fethi sırasında Ardahan'da bir köy⁴⁶⁵.

Küre ile Güre aynı olsa gerek. Çünkü Sarzep köylüleri Ardahan-Sarzep arasında «Güre» diye bir harabeden bahsederler. Bunun yukarıdaki Küre olması ihtimali vardır. Çünkü Eski Türkçe'de yumuşak «K» ile yumuşak «G» aynı harftir.

Aynı şekilde Ardahan'da şehit mezarlığının yanındaki ve Güre adındaki harabeler yukarıdaki «Küre»ye tekabül edebilir.

Küre, Beberек köyünün mezrası, Osmanlı fethi sırasında⁴⁶⁶.

Beberек Yalnızçam nahiyesinde olduğu için bu Küre, Sarzep-Ardahan arasındaki Küre'den ayrı olsa gerek.

Radlofa göre «Küre» Çağatay Türkçesinde «Kale» manasına gelir⁴⁶⁷.

⁴⁶⁰ Yeni Tabii...

⁴⁶¹ Yeni Tabii...

⁴⁶² Yeni Tabii...

⁴⁶³ Bademli, A., 1917 - 1934 Türkistan'ın Milli... s. 222.

⁴⁶⁴ Kırzioğlu, M.F., Kaa'ime. Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 173.

⁴⁶⁵ Gürcistan Tahrir Defteri...

⁴⁶⁶ Gürcistan Tahrir Defteri...

⁴⁶⁷ Radlof, W. (Çeviren Ahmet Temir), Sibiryadan... s. 352.

⁴⁵⁰ Farquhar DM, Jarring G, Norin E, Sven Hedin... J43, Vllid.

⁴⁵¹ Grousset, R., (Çeviren Uzman M.R.), Bozkır İmparatorluğu... s. 194.

⁴⁵² Rasyon, L., Türk Devleti'nin... s. 75.

⁴⁵³ Grönbeck, K., (Çeviren Aytaç K.), Codex Cumanicus...

⁴⁵⁴ Divanü Lûga-itt Türk Dizini (Besim Atalay), Türk Dil... s. 324.

⁴⁵⁵ Yuhadin, K.K., (Çeviren Abdullah Taymas), Kırgız Sözlüğü... s. 45.

⁴⁵⁶ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 5.

⁴⁵⁷ Pikarskiy, E.K., Yakut Dili... s. 596, 589.

⁴⁵⁸ Farquhar DM, Jarring G, Norin E, Sven Hedin... K46, Vlllb.

⁴⁵⁹ Togan, Z.V., Bugünkü Türklük... s. 14.

«Küre» Yakutlarda bir Tanrıdır⁴⁶⁸. Codex Comanicus-ta ise «Eritme Fırını» olarak geçer⁴⁶⁹. Bu kelime Moğolcada da mevcuttur ve «İhata-çevirme» anlamına gelir⁴⁷⁰. Kazakça «Küre tamar» büyük kara kan damarıdır⁴⁷¹.

Küre-çur, Posof⁴⁷².

Küre-veran (Virane Küre), Çıldır⁴⁷³.

Küre, Ortaasya, İli vadisi⁴⁷⁴

Küre, ilçe, Kastamonu

Küre, Demirkapı - Derbent, Azerbaycan⁴⁷⁵

Küre, bir Kıpçak adı⁴⁷⁶

Küre, Ardanuç, Çoruh

Küre, Borçka, Çoruh

Küre, Söğüt, Bilecik

Küre, Alaca, Çorum

Küre-van, vadi, Revan, Kafkasya⁴⁷⁷

Küre (Kalmuk K.), Doğu Türkistan⁴⁷⁸

Küreler, 16. asırda Gence - Karabağda bir Türk oy-mağı⁴⁷⁹.

Lağustan (Lavustan), yeni adı Gedik, Göle.

Lağus, Mesudiye, Ordu

Dağus, Isparta

Layman (Yeni adı Çayırçimen), Posof.

Lele-Varginis (Yeni adı Balçeşme), Göle.

Rivayete göre Yavuz Sultan Selim zamanında Güleyi

müslüman etmek için gelen Paşanın adı «Lala» imiş ve burada konakladığı için köye adını vermişler. «Lala» nın zamanla ve Doğu lehçelerinde «Lele» olduğu zannediliyor. Nitekim Terekemeler büyüklerine «Lele» derler. «Lele göç-müş yurdu kalmış».

Lele-ziyaret, tepe, Siirt⁴⁸⁰

Lori (Yeni adı Yokuşdibi), Ardahan.

Loru, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Çıldır⁴⁸¹.

Lori, çay, Çoruhun kolu, Bayburt, Gümüşhane

Lori, tepe, Toroslar, Kadirli (Kars) yöresinde, Ak-çadağ.

Lori (Loru), şehir, Gürcistan⁴⁸²

Lori (Yukarı L.), Bayburt, Gümüşhane ve Aşağı

Lori, Bayburt

Lori, Doğu Türkistan⁴⁸³

Loru, bölge, Orta Kür, Borçalı, Kafkasya⁴⁸⁴

Lore, köy, Macaristan⁴⁸⁵

Lore, Pasifik, Timur Adası⁴⁸⁶

Lori-a, mahalle, Baladan ve Herek köyleri, Torul, Gümüşhane

Lori-kan, Keban, Elazığ⁴⁸⁷

Lori-kan, Serkalu k., Diyarbakır

Lori-kas, merkez köyü, Gümüşhane

Lar, Pötürge, Malatya

Lur (Lor), aslen Türk olan bir koy veya kavim-dir⁴⁸⁸

Maçvet (Yeni adı Yamçılı), Hanak

Maç, Macar adı⁴⁸⁹

⁴⁶⁸ Gökalp, Z., Türk Medeniyeti... s. 69.

⁴⁶⁹ Grönbeck, K., (Çeviren Aytaç K.) Codex...

⁴⁷⁰ Farquhar DM, Jarring G, Norin E., Sven Hedin... indeks.

⁴⁷¹ Kazak Tilining... C. I, s. 149.

⁴⁷² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 215.

⁴⁷³ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 216.

⁴⁷⁴ Radlof, W., (Çeviren Ahmet Temir), Sibirya'dan... s. 352.

⁴⁷⁵ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların..., Harita 2.

⁴⁷⁶ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 119.

⁴⁷⁷ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi... s. 18.

⁴⁷⁸ Farquhar DM, Jarring G. Norin E, Sven Hedin... K44:VIIb.

⁴⁷⁹ Kırzioğlu, M.F., 1953 (H 1001) Osmanlı Vilayet...

⁴⁸⁰ Yeni Tabii Yeradları. İçişleri Bakanlığı.

⁴⁸¹ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁴⁸² Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 33.

⁴⁸³ Farquhar DM, Jarring G, Norin E., Sven Hedin... 144:lh.

⁴⁸⁴ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların Kafkas..., Harita 1.

⁴⁸⁵ Gyula, Kaldy., N. Kanuni... s. 13.

⁴⁸⁶ Times Atlas... 15:E8.

⁴⁸⁷ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁴⁸⁸ Seferoğlu, Ş.K., Anadolu'nun İlk... s. 30, 34.

⁴⁸⁹ Gyula Kaldy, N. Kanuni..., s. 168, 173, 311.

Mağlısa, Uğuzun dağı, Hanak
Mağlısa, Manisanın eski adı ⁴⁹⁰.

Manas yaylası, Posof ⁴⁹¹.

Manas, Ahırkelek, SSCB ⁴⁹².

«Manas» Kırgız destanının kahramanıdır. Uygurlar da bunu bilirler.

Manas, dağ, Kafkasya (Dağıstan) ⁴⁹³, ⁴⁹⁴.

Manas, Ahıska yöresinde Kıpçak adı ⁴⁹⁵

Manas, dağı, Batı Türkistan, Issık Gölün batısında ⁴⁹⁶

Manas, şehir ve ırmak, Doğu Türkistan ⁴⁹⁷

Mannas yaylası, Toros dağları, Akseki civarında

Manas-i, Bayburt Gümüşhane ⁴⁹⁸

Manas-köfe, Erbaa, Tokat ⁴⁹⁹

Manaslu, Nepal ⁵⁰⁰

Manas, nehir, Assam/Butan ⁵⁰¹

Manas, Macar adı ⁵⁰²

Manas-ia, Romanya ⁵⁰³

Manassa, Colorado, Amerika ⁵⁰⁴

Manaso, Somali ⁵⁰⁵

Monas, Akşehir, Konya ⁵⁰⁶

⁴⁹⁰ Eröz, M., Hristiyanlaşan Türkler..., s. 30.

⁴⁹¹ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür..., s. 220.

⁴⁹² Harita Genel Müdürlüğü...

⁴⁹³ Harita Genel Müdürlüğü..., (Bakü)

⁴⁹⁴ Times Atlas of..., s. 44, H 5.

⁴⁹⁵ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür..., s. 220.

⁴⁹⁶ Central Asian..., 13 g.

⁴⁹⁷ Times Atlas..., 24:3E.

⁴⁹⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁴⁹⁹ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵⁰⁰ Times Atlas... 29:J3.

⁵⁰¹ Times Atlas..., s. 28, 112.

⁵⁰² Gyula Kaldy., a.g.e., s. 19.

⁵⁰³ Romania Guide..., 26:a4.

⁵⁰⁴ Times Atlas..., 109:E4.

⁵⁰⁵ Times Atlas..., 87:J9.

⁵⁰⁶ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

Manyok (Yeni adı Uzunova), Ardahan.

Arjantin, Bolivia, Brezilya, Colombia, Ekvator, Paraguay ve Peruda oturan yerlilerin bir dil ailesi vardır. Buna yerlilerce «Manioc» denir. Türkçe okunuşu «Manyok» şeklindedir ⁵⁰⁷.

«Manioc» aynı zamanda Güney Amerika'da yetişen ve kökleri yenen patates gibi bir bitkidir. Yerlilerin en önemli besini olup bu bitki Afrika'ya da götürülmüştür ⁵⁰⁸.

«Manioc» Güney Amerika yerlileri tarafından kullanılan bir kelimedir ⁵⁰⁹, ⁵¹⁰.

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere «Manyok» un Kızılderililerle ilişkili bir kelime olması ihtimali kuvvetlidir.

Ortaasya'da «Moynak» diye bir yeradı vardır ⁵¹¹. «Moynak» bir Türkçe kelimedir (Bu «Boynak» diye de telaffuz edilir). «Moyun» la ilişkilidir (Boyun).

«Boynak» bir Kıpçak kumandanının adıdır. Ancak Bizanslılar bunu «Maynak» şeklinde telaffuz etmişlerdir ⁵¹². Kazakça devenin boyun derisine «Moynak» denilir.

O halde ikinci bir ihtimal olarak Manyok'un aslı Bizans telaffuzunun altında yatan «Boynak» şeklinde olabilir.

Kırıda «Monyak» veya «Munyak» şeklinde bir yer adı vardır ⁵¹³.

Maran, dere, Kür vadisi, Ur - Ölçek, Ardahan.

Maran «Kağı tekere» dir. Ermeniler ise mahzene «Maran» derler. Kırgızcada da «Maran» vardır ve manası «Etrafa bakınma» dır ⁵¹⁴.

⁵⁰⁷ Webster's New International Dictionary 2. edit. G.C. Merriam, Springfield, 1953.

⁵⁰⁸ Topuz, H.: Kara Afrika. Milliyet Yayınlarından. Baha Matb. İstanbul 1971.

⁵⁰⁹ Webster's New...

⁵¹⁰ Larousse du XX e Siècle Libr. Larousse. Paris, 1931.

⁵¹¹ Central Asian... 12 e.

⁵¹² Eröz, M.: Hristiyanlaşan Türkler... s. 15.

⁵¹³ Ural, G.Y.: Kit'ayı Turaniye'den... s. 1.

⁵¹⁴ Mirzan, K.: Prototürkçeden Türkçeye, Türk Kült. Araşt. Enst. Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983.

Marangoz'un «Maran» la ilişkisi olabilir. Çünkü «Ma-ran» sadece ağaçtan yapılan bir tekerdir.

Maran, İsviçre ⁵¹⁵

Maran, Malazya ⁵¹⁶

Maran, Pakistan ⁵¹⁷

Marana, Arizona, Amerika ⁵¹⁸

Marana, Irak ⁵¹⁹

(Maran, Farsça «Yılanlar» demektir ve Yakutçada Mara «Suda biten pis otlar» veya «Pisboga adam» anlamına gelir) ⁵²⁰.

Maran, Midyat, Mardin ⁵²¹

Maran (Kani M.), Dicle, Diyarbakır ⁵²²

Merdinik (Göle).

Kelimeyi «Merdin-ik» şeklinde yazabiliriz. Çünkü «İk» bir küçültme ekidir. Buna göre Merdinik «Küçük Merdin» anlamına gelir.

Merdin, Dede Korkutta «Mardin»

Merdin (Sincan M.), bir Yörük taifesi ⁵²³

Merdin-an, kom, Bekiran köyü, Lice, Diyarbakır ⁵²⁴

Merdikan, mezraa, Hacıyan köyü, Eğil, Diyarbakır ⁵²⁵

Merdigöz, Karamürsel, Kocaeli ⁵²⁶

⁵¹⁵ Times Atlas... 66:P4.

⁵¹⁶ Times Atlas... 18:C3.

⁵¹⁷ Times Atlas... 31:C6.

⁵¹⁸ Times Atlas... 111:N9.

⁵¹⁹ Times Atlas... 34:N3.

⁵²⁰ Pikarskiy, E.K.: Yakut Dili...

⁵²¹ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵²² İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵²³ Kalkan, E.: Kayseriye Yerleşen... s. 86 - 102.

⁵²⁴ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵²⁵ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵²⁶ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

Meredis (Yeni adı Gölebakan), Çıldır.

Kelimeyi «Mered-is» şeklinde yazarsak benzer olarak şu yer adları verilebilir:

Meret, Ortaasya, Irkut ⁵²⁷

Mered-et, mezraa, Herekikismi köyü, Yusufeli, Çoruh ⁵²⁸

Mered-it, Michigan, Kanada

Marad-it, Borçka, Artvin ⁵²⁹

Meyram, Çıldır.

Kelime, halk ağzında yanlış telaffuz ediliyor zannıyla harita ve resmi kayıtlara «Meryem» şeklinde geçmiştir. Halbuki orijinali ve doğrusu «Meyramdır».

«Meyram» Kazakçada «Bayram» demektir ⁵³⁰. Uygurlar da bayramı «Meyram» şeklinde telaffuz ederler.

Yörede yine Kazakça yeradları bulunduğundan Meyramın çok eskiden buraya yerleşen Kazak Türkleri'nin hatırası olması ihtimali kuvvetlidir.

Mihkerek (Yeni adı Çalidere), Göle.

Kelimeyi «Mih-kerek» şeklinde yazabiliriz. «Mih» Doğu Anadolu ağzında «Çivi» ve «Kerek» Kazakça'da «Gerek» demektir ⁵³¹. Codex Comanicus'ta da «Kerek» aynı manadadır ⁵³².

Çuvaşçada «Kerek» ise «Kürk» anlamına gelir ⁵³³.

Mırışhan, Ahıska ⁵³⁴.

Kazakça'da «Mırış» bir metaldir ⁵³⁵.

⁵²⁷ Times Atlas... 42:C5.

⁵²⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵²⁹ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵³⁰ Kazak Tilining... C. II, s. 32.

⁵³¹ Kazak Tilining... C. I, s. 290.

⁵³² Grönbeck, K.: (Çeviren Aytaç, K.), Codex...

⁵³³ Paasonen, H.: Çuvaş Sözlüğü... s. 71.

⁵³⁴ Doğru, M.: Ardahan'ın Ölçek... s. 48.

⁵³⁵ Kazak Tilining... C. II, s. 156.

⁵³⁶ Gürcistan Tahrir Defteri... s. 32.

Mohaç, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Göle (Küçük Ardahan)⁵³⁶.

Mohaç, Tiflis⁵³⁷

Mohaç, Macaristan

Mohaç Kale, Dağıstan, Kafkasya⁵³⁸

Morofka (Yeni adı Meşedibi), Göle.

Mucuç (Yeni adı Beşiktaş), Ardahan.

Murkan (Yeni adı Binbaşar), Erdahan.

Murkvam, Elbruz civarında bir yer, Kafkas dağları

Mutrucan Dağı, Ardahan ile Göle'nin arasında (Hartalarda Uğur Dağı).

Muzarat (Yeni adı Çakırüzüm), Göle,

Muzarat, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Çıldır⁵³⁹.

«Muz» Ortaasya Türkçesinde «Buz» ve «Art» da «Artık-fazla-çok» demektir.

Muzaret, dağ, Çıldır (Çıldır ile Kenarbel'in arasında). Osmanlı kayıtlarındaki «Muzarat» a tekabül edebilir.

Muzart (Muzarat), geçit, Doğu - Batı Türkistan arasında⁵⁴⁰

Muzart, nehir, Doğu Türkistan⁵⁴¹

Nakala (Yeni adı Ortakent), Hanak.

Nakala, Ahıska, Gürcistan⁵⁴².

Nunus (Yeni adı İkizdere), Hanak.

Nunus, Ahıska, Gürcistan⁵⁴³.

Ninis-i, Gori Sancağı, Karel Kazası, Gürcistan⁵⁴⁴ (Ahıska'daki Nunus'a tekabül etse gerek).

Niyala, Kurtkale bölgesi, Çıldır.

Niya Bazar, Doğu Türkistan⁵⁴⁵

Niyalas, Malazya (Singapur)⁵⁴⁶

Niyalas-hor, Çıldır-Namak-Ahırkelek arasındaki bölge.

Obul (Yeni adı Akballı), Posof.

Okam (Yeni adı Çayırbaşı), Göle.

Okam, Osmanlı fethi sırasında Meşcardahan'da bir köy⁵⁴⁷.

Okam, Çıldır - Ahırkelek arasında, SSCB (Üstteki ile aynı olabilir).

Okan-a, Gori Sancağı, Karel Kazası, Tiflis⁵⁴⁸

Okan, Irmak, Doğu Türkistan⁵⁴⁹

Hokand (Kokand), Batı Türkistan'da önemli bir şehir.

Hokan, Kızılderililerde bir dil (Atabakan)⁵⁵⁰

Okam (Teo-ha-okam), Kızılderililerde bir boy⁵⁵¹

Okam (Ha-Okam), Orta Amerika 'yerlilerinden Mayaların bir şehri⁵⁵².

Okra-kotan, Osmanlı fethi sırasında Meşcardahan'da köy⁵⁵³.

«Okra» sığırların sırtında üreyen bir kurdun adıdır⁵⁵⁴. «Kotan» ise yukarıda da izah edildiği gibi ya «Pulluk» ya da «Kom» anlamına gelir⁵⁵⁵.

⁵⁴⁵ Farquhar DM, Jarring G, Norin E, Sven Hedin..., J44:Xg.

⁵⁴⁶ Times Atlas..., 19:C9.

⁵⁴⁷ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden...

⁵⁴⁸ Kalkan, E.: Kayseriye Yerleşen Türk...

⁵⁴⁹ Farquhar DM, Jarring G, Norin E, Sven Hedin..., K44:XI/XII.

⁵⁵⁰ Tanju, H.C.: Orta-Asya Göçlerinde..., s. 358.

⁵⁵¹ Tanju, H.C.: Orta-Asya Göçlerinde..., s. 221.

⁵⁵² Tanju, H.C.: Orta-Asya Göçlerinde..., s. 221.

⁵⁵³ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁵⁵⁴ Altay, H.: Anayurttan Anadolu'ya..., s. 59.

⁵⁵⁵ Kazak Tilining...

⁵³⁷ Harita Genel Müdürlüğü...

⁵³⁸ Harita Genel Müdürlüğü..., (Baku Paftası).

⁵³⁹ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden...

⁵⁴⁰ Times Atlas... 24:C4.

⁵⁴¹ Times Atlas... 24:D5.

⁵⁴² Harita Genel Müdürlüğü...

⁵⁴³ Harita Genel Müdürlüğü...

⁵⁴⁴ Kaplan, S.: Güney Kafkas...

Divani Lügati Türk'te ise «Okra» yem zamanında kiş-nemek - homurdanmak şeklinde geçer⁵⁵⁶.

Okraya, Kırım⁵⁵⁷

Oragaz (Yeni adı Çayağzı), Hanak. Osmanlı kayıtlarında Ora-zak⁵⁵⁸.

Bu kelimeyi «Ora» ve «Ğaz» diye ikiye ayırabiliriz (Ora-gaz). Uygurcada «Ora» kelimesi vardır. Doğu Türkistanlı İktil Kurban'a göre bunun manası «Mahsul kuyusu»dur. «Ğaz» da Uygurca olup «Kaz» demektir⁵⁵⁹.

Kelimeyi ikiye ayırabilmemizin sebebi «Ora»nın «Ora-kilise» gibi başka adların içinde ayrı bir şekilde bulunabilmesidir. Bu, Türkistan'da da kendini «Ora» şeklinde ve yine isim içinde müstakil olarak gösterir (Aşağıya bak).

Kızılderililerde de «Ora» kelimesi vardır. Mesela bunlarda Yeraltı Tanrısının adı «Mata-ora»dır⁵⁶⁰.

Eğer başka lehçelerde «Ora»nın sonundaki «a» düşüyorsa Kırım'daki Or-kalesi⁵⁶¹, ve Or-cedit, bu adla ilişkili olabilir. Ancak Kırım'daki bu «Or»lar başka yerlerdeki «Ur»lara da tekabül edebilir.

Ora-kilise (Yeni adı Çakıldere), Göle⁵⁶².

Ora-tepe, Ortaasya, Fergana havzası⁵⁶³.

Ora-çek, Ortaasya, Fergana havzası⁵⁶⁴.

Ora-zak, Ortaasya⁵⁶⁵.

(Zeg, Kırzioğlu'na göre «Şap» demektir).

Ora-mar, Yüksekova, Hakkâri⁵⁶⁶.

⁵⁵⁶ Divanü Lûga-it Türk..., C. I, s. 275-6.

⁵⁵⁷ Ural, G.Y.: Kit'ayı Turaniye'den..., s. 1, 13.

⁵⁵⁸ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden...

⁵⁵⁹ Kurban, İktil: Doğu Türkistan Muhaciri (1982), şahsi görüşmeler.

⁵⁶⁰ Tanju, H.C.: Orta-Asya Göçlerinde... s. 240.

⁵⁶¹ Ural, G.Y.: Kit'ayı Turaniye'den..., s. 18.

⁵⁶² Bademli, A.: 1917-1934 Türkistan'ın..., 192.

⁵⁶³ Hayit, B.M.: Türkistan, Rusya ile..., s. 34.

⁵⁶⁴ Bademli, A.: 1917-1934 Türkistan'ın..., s. 192.

⁵⁶⁵ Central Asian..., 13C.

⁵⁶⁶ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

Ora-ibi, bir Kızılderili köyü⁵⁶⁷.

Ore-şak, Dobruca, Bulgaristan, Gagauz bölgesi⁵⁶⁸.

Oş-ora, Ahıska⁵⁶⁹.

(Ortaasya'da bir «Oş» şehri olduğu için bu kelimeleri Oş ve Ora şeklinde ikiye ayırabiliriz).

Oş-ora, Ahıska, Gürcistan⁵⁷⁰.

Oş, Kırgızistan, Fergana havzası.

Oş, Kırım⁵⁷¹.

Ölçek, Ardahan.

Osmanlı fethi sırasında (1573) tutulmuş ve «Meşear-dahan» nahiyesi bölgesinde Orcuk (Kızılkilise mezarı ile), Kilnav (bugünkü Kırnav kalesi-Orağaz), Duduna ve Gölebert şeklinde bir sıra takibeden kayıtlar vardır⁵⁷².

Bu duruma göre Orcuk şimdiki «Ölçek»in yerinde görünmektedir. Kızıl-kilise ise bugünkü Hopalın yaylasıdır ve Ölçek'in arazisine bitişik bulunmaktadır. Zaten Hopalılar çok sonradan Ahıskanın Mirişhan köyünden gelip buraya yerleşmişlerdir.

Ölçek'in orijinalinin «Orcuk» olup sonradan «Ölçek» şekline dönüşmesi uzak bir ihtimaldir. Çünkü halen Erzurum'un Narman ilçesinde bir Orcuk köyü vardır.

Eski Türkçe'de «O» ve «Ö» aynı şekilde yazılır. Osmanlı kayıtları siyakat yazısı (özel bir eski Türkçe) ile tutulmuştur. Bir nevi şifre niteliğinde olan bu yazıda «C» ile «Ç» aynıdır. Yine eski Türkçe'nin kurallarından olarak iki sessiz harf arasına sesli harf yazılmaz. Bunu okuyan kendiliğinden verir. O halde «Ç» ve «K»nin arasındaki harf «U» da okunur. «Ü» de. Bu duruma göre ve gerçekten metinde bizzat gördüğümüz gibi bir kelime şöyle yazılmıştır: Orck-Orçk-Örçk.

⁵⁶⁷ D'Arcy Mc.N.: They Came..., s. 65.

⁵⁶⁸ Manof, A.I.: (Çeviren Türker Acaroğlu): Gagauzlar. Varlık Neşriyatı, Ankara 1940, s. 40.

⁵⁶⁹ Doğru, M.: Ardahan'ın Ölçek..., s. 47.

⁵⁷⁰ Doğru, M.: Ardahan'ın Ölçek..., s. 47.

⁵⁷¹ Ural, G.Y.: Kit'ayı Turaniye'den..., s. 9.

⁵⁷² Kırzioğlu, M.F.: Osmanlı Fethinden..., s. 213.

Bu, «Örcük» veya «Örçük» şeklinde de okunabilir. İzah edilen kurallardan dolayı «Örçek» şeklinde de okumak mümkündür.

Madem ki kelime zamanla «Ölçek» şekline dönüşmüş- tür bunun orijinalinin şimdiki en yakın bulunan «Ör- çek» olması gerekir.

«Örçük» Divani Lügati Türkte «Örölmüş saç» şeklin- de geçer ve Oğuzca olduğu kaydedilir ⁵⁷. Bu şekil saça Doğuda «Örük» denir.

«Örçük» Sibiryadaki Abay (Abğay) Tatar Türkle- rinde teşinin «Ağırşak»ıdır. Kırım ve Kazanlılar bunu «Arşak» şeklinde telâffuz ederler.

«Teşi» yün eğirmek için kadınların kullandığı bir alettir. Bunun topuzuna mahallinde «Ağırşak» denir. Güneydoğuda bunun mütekabili «Kirman»dır.

Eski Türkçede «Örü» yalnız «Örmek»ten değil «Dik- durmak»tan da gelir. Meselâ Alacadaki «Örü-kaya» kö- yünün anlamı «Örölmüş-kaya» değil «Dik-kayadır»

Eğer «Ölçek»'in orijinali «Örü-çek» ise bunun halen köyün yanındaki dik ve kayadan ibaret tepe (Ziyaret) ile üzerindeki eski kale artığı yani çegille ilişkili olması gerekir. Nitekim Ortaasyada bir «Ora-çek» vardı ⁵⁷⁴.

Örüşet (Yeni adı Oğuz yolu), Hanak.

«Örüş» Kuzeydoğu Anadolu'da «Malın örüşü» şeklin- de kullanılır. «Sığırların gidiş yolu» manasına gelir. Si- ğır sürüsünün mer'aya veya ağıluna gidiş yolları şeklin- deki patikaların tümüne «Örüş» denir.

Uygurcada «Örüş» kelimesi vardır ve «Çıkış-yükse- liş» anlamında kullanılır.

«Et» ise bir takıdır Eklere Bakınız.

⁵⁷³ Divan-i Lügat-it Türk...

⁵⁷⁴ Bademli, A.; a.g.e. s. 192.

Panik (Yeni adı Tunçoluk), Ardahan.

Panik, Iğdır, Kars ⁵⁷⁵

Panik, Çermik, Diyarbakır ⁵⁷⁶

Pağnik, Kemah, Erzincan ⁵⁷⁷

Pağnik, Mazgirt, Tunceli ⁵⁷⁸

Panak-akın, çay Doğu Türkistan ⁵⁷⁹

Pankis (Yeni adı Taşlıdere), Ardahan.

Pankis, Dağıstan, Kafkasya ⁵⁸⁰

Pank, Begdilinden ayrılan bir Oğuz oymağı ⁵⁸¹

Bankaz, köy, Macaristan ⁵⁸²

Papala (Yeni adı Armutveren), Posof.

«Papul» bir Kıpçak adıdır ⁵⁸³. Papol-a bununla ilişkili olabilir.

Paravul, Ahıska, Gürcüstan ⁵⁸⁴.

Bunu «Par-avul» şeklinde kabul etmek mümkündür. Yukarıda «Avul» un Ortaasya Türkçesinde «Köy» oldu- ğuna işaret edilmişti.

Paraha, Ahıska, Gürcistan ⁵⁸⁵

Havai yerlilerinde bir «Parahu» efsanesi vardır. ⁵⁸⁶

Pekreşen (Yeni adı Gülyüzü), Çıldır.

Kelimeyi «Pekre-şen» şeklinde olduğu gibi «Pekreş-en» gibi de yazabiliriz. «Şen» şeklindeki ekler, ekler kısmın- da sahifede anlatılmıştır.

⁵⁷⁵ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵⁷⁶ A.g.e.

⁵⁷⁷ A.g.e.

⁵⁷⁸ A.g.e.

⁵⁷⁹ Farquhar DM., Jarring G. Norin E; Sven Hedin... J44:VIIg.

⁵⁸⁰ Kırzioğlu, M.F.: Osmanlıların Kafkas... Harita 1.

⁵⁸¹ Sümer F.: Oğuzlar... s. 304.

⁵⁸² Gyula Kaldy., a.g.e.

⁵⁸³ Kırzioğlu, M.F.: Yukarı Kür... s. 220.

⁵⁸⁴ Doğru, M.: Ardahan'ın... s. 48.

⁵⁸⁵ Doğru, M.: a.g.e., s. 48.

⁵⁸⁶ Tanju, H.C.: a.g.e., s. 240.

Divani Lügati Türkte «Bekreş» diye bir kelime geçer. Anlamı «Pekişmek» dir⁵⁸⁷ Türkçede «B» ve «P» farklı bölgelerde aynı yerlerde kullanılır. Meselâ bazı bölgelerde «Bek sıcak» derler. Doğuda ise bu «Pek sıcak» olur.

Belki «Bükreş» le «Bekreş - Pekreş» arasında bir ilişki de kurulabilir.

Peşti-ya, Baratlı nahiyesi, Tiflis⁵⁸⁸

Peşte (Buda - peşte), Macaristan

Pişazgom (Yeni adı Kazlıköy), Ardahan

Kelimeyi «Pişaz - gmo» şeklinde yazmak mümkündür. Çünkü «Gom» ektir ve birçok yeradlarında vardır. Bunun zamanla Anadolu'da «Kom» şeklini alması ihtimali vardır. (Eklere bakınız.)

Pişazga, Kırım⁵⁸⁹

Petoban (Yeni adı Kalkankaya), Posof

Piklop (Yeni adı İncedere), Hanak

Pilevne, Baratlı nahiyesi, Tiflis⁵⁹⁰

Pilevne, Bulgaristan

Poladik (Yeni adı Kayaaltı), Göle

Burda da «İk» bir küçültme ekidir. «Minik bir kuzu» buna örnektir. Zamanla «k» da atılır ve kelime «Mini» olur.

«Polad-ik» in «Küçük Polat» anlamında olması ihtimali kuvvetlidir.

«Polad» ise Türkçe bir kelime ve özel isimdir. Özbekçe «Çelik» demektir.

Poskhov, Bölgenin adıdır (Merkezi Duğur). Resmi kayıtlarda **Posof**.

Poskhovlu, Afşin, Maraş

Posop, Don Havzası, SSCB⁵⁹¹.

Sovyetlerin bu bölgesi Kazan - Nogay bölgesidir. Aslen Kıpçak olan buranın halkı eski Ortaasya Türkleri gibi «F» yerine «P» derler. Başka bir deyimle eski Türkçede «F» yoktur ve bunun yerine «P» kullanılır. Meselâ «Yusuf» denemez. Bunun yerine «Yusup» şeklinde bir ifade kullanılır.

Bu açıklamaya göre Don bölgesindeki «Posop» un Posof olması gerekir.

Purut (Yeni adı Eşmepınar), Çıldır

«Purut» çok eski zamanlardan belkide İskitler devrinde kalma bir kelimedir. Çünkü Tunanın bir kolu vardır, adı «Purut». Batılılar «P» ve «R» yi yanyana getirdikleri için «Prut» şeklinde telaffuz ederler. Milattan 5 asır önce yazılmış olan Herodot tarihinde İskitlerin kendi diliyle Tuna'nın bir koluna «Porat-a» dedikleri kaydedilmiştir⁵⁹². «Porat» şimdiki «Purut»un tâ kendisidir. O halde Batıların «Prut» şeklindeki telaffuzu yanlıştır.

Çoruh'un Yusufeli kazasında «Kist-porut» diye bir köy vardır⁵⁹³. Eğer bir yazılış hatası yoksa burdaki «Porut» İskitlerin «Porat»ına daha yakın kabul edilir (Kis, İçana-dolu'da bir nevi kayaya verilen addır).

Erzurum'da derlenen Köroğlu Destanında şöyle bir ifade vardır⁵⁹⁴: «Öyle Purut-hanalar vardı ki kahve fincanları bile kavgandı.

⁵⁹¹ Times Atlas... 45:R2.

⁵⁹² Perihan Kutumar, a.g.e., s. 176.

⁵⁹³ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁵⁹⁴ Kaplan, M., Akalın, M., Bali, M., Köroğlu... s. 186.

⁵⁸⁷ Divan-ı Lügat... s. 278 - 14.

⁵⁸⁸ Tiflis Tahrir... s. 4.

⁵⁸⁹ Ural, G.Y.: a.g.e., C. I, s. 10 - 7.

⁵⁹⁰ Tiflis Tahrir...

Kırzioğluna göre «Purut-hane» çanak - çömleğin yapıldığı yerdir.

Keza «Purut» bir Kıpçak oymağının adıdır⁵⁹⁵.

Purut, Kağızman⁵⁹⁶

Purut, Tuna'nın Balkanlardaki ve kuzeyden gelen kolu.

Purut-u, ada, Papua, Yeni Gine⁵⁹⁷.

Burut, Çermik, Diyarbakır⁵⁹⁸

Burut, Barathlı nahiyesi, Tiflis⁵⁹⁹

Burut, Dağıstan, Gence⁶⁰⁰

Burut, İli vadisinde Kara Kırgızların öteki adı.

⁶⁰¹ ⁶⁰²

(Burut, Uygur Türkçesinde «Boynuz» demektir)⁶⁰³

Pülümör (Yeni adı Dölekçayır), Göle.

Pülümür (Pülümör?), kaza, Erzincan

Rabat (Yeni adı Yıldırım Tepe) Çıldır.

«Rabat» Arapça bir kelime olup İngilizce «Resthouse» demektir⁶⁰⁴. Bu, her ne kadar kelimesi kelimesine «İstirahat evi» manasına gelirse de «Dinlenme yeri» veya «Han» şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye'de 8, Kafkasya'da 1, Doğu Türkistan'da 7 ve Kuzey Afrika'da da bir yerde «Rabat» vardır.

Revas (Yeni adı Çegilli), Ardahan

Raves, Yenigine⁶⁰⁵

Reves, Macar adı⁶⁰⁶

Revez, Macar adı⁶⁰⁷

Rivas, Nikaragua⁶⁰⁸

⁵⁹⁵ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 216.

⁵⁹⁶ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz...

⁵⁹⁷ Times Atlas... 15:68

⁵⁹⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁵⁹⁹ Tiflis Tahrir... s. 10.

⁶⁰⁰ Gence Tahrir... s. 71.

^{601,602} Grousset, R., Bozkır... s. 480., Radlof, W., Sibiryadan... s. 320.

⁶⁰³ Hayit, B.M., a.g.e., s. 41.

⁶⁰⁴ Farquhar DM., Jarring 6., Narin, E., Sven Hedin... indeks.

⁶⁰⁵ Times Atlas... 15:B-4

⁶⁰⁶ Gyula, Kaldy., a.g.e., 15:B4

⁶⁰⁷ A.g.e., s. 278.

⁶⁰⁸ Times Atlas... 115:M4

Sabgara (Yeni adı Gürçayır), Ardahan.

Bunu da «Sab-gara» şeklinde yazabiliriz. Dolayısıyla «Kodus-hara» daki «Hara» veya «Kara»nın manasına bakmak gerekir.

Sabadur (Yeni adı Kuzukaya), Çıldır.

Saba-ğa, Kırım⁶⁰⁹

Sabadıl, Doğu Türkistan⁶¹⁰

Sabad-sallaş, mevki, Macaristan⁶¹¹

Sagur-seki, Osmanlı fethi sırasında Hoçuvanda bir köy, Ardahan⁶¹².

Bunun diğer adı «Donguz Meşesi» imiş.

Divan-i Lügât-it Türk'te «Sagur» vardır. Manası «Su çekmek - kurutmak» şeklindedir⁶¹³.

Sagre (Yeni adı Çambeli), Posof.

Sakabul (Yeni adı Yurtbaşı), Posof.

Sakora, mevki, Duduna - Ölçek, arasında, Ardahan.

Salot (Yeni adı Dereyolu), Göle.

Bunu «Sal-ot» şeklinde yazabiliriz. Sal, suda yüzdürülen «Sal» dan başka Kuzeydoğu Anadolu'da ince ve geniş taş sayfalar için de kullanılır. Evleri örtmek için kullanılan bu «Sal» lara «Pikal» da denir.

Salut (Salot? Aşağı ve Yukarı S.), Sarıkamış

Salut, bir Kıpçak adı⁶¹⁴

Salut, Azerbaycan

Salut, Kemaliye, Erzincan⁶¹⁵

⁶⁰⁹ Ural, G.Y., Kit'ay-i Turaniyeden... s. 17.

⁶¹⁰ Oraltay, H., Kazak... s. 17.

⁶¹¹ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 339.

⁶¹² Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁶¹³ Divan-i Lügât-it Türk, C. II: s. 81-7.

⁶¹⁴ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür... s. 221.

⁶¹⁵ İçişleri Bakanlığı Meskün Yerler...

Salur, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Göle (Küçük Ardahan)⁶¹⁶.

Salur, Türkiye'de 16 yerde var (Oğuzların Salğur boyudur)

Salur Kazan, Dede Korkut'ta geçen bir addır.

Samsun, Baratlı sancağı, Tiflis⁶¹⁷

Samsun, il

Samson, Macar adı⁶¹⁸

Samson - ovo, Ortaasya⁶¹⁹

Samut-hev (Yeni adı Ücdere), Damal, Hanak

«Heve» eki Kıpçakça «Dere» demektir (Eklere bakınız)

Sanhulye (Yeni adı Dereyolu), Posof

Bunu «Sanhu-lia» şeklinde ifade edebiliriz.

Sarıkamış, Çuvar nahiyesi, Tiflis⁶²⁰

Sarıkamış, Kars

Sarıkamış, Tebriz, İran⁶²¹

Sarıkamış, Batı Türkistan⁶²²

Sarıkamış, Doğu Türkistan⁶²³

Sarme, mevki, Türkeşen'in kuzeyinde, Göle

«Sarme» Zaza Kürtçesinde «Sarma» demektir⁶²⁵

Sarzep (Yeni adı Sulakyurt), Ardahan. Kazakça'da «Zârezep» diye bir sıfat vardır

⁶¹⁶ Gürcistan Tahrir Defteri Küçük Ardahan... s. 13-14.

⁶¹⁷ Tiflis Tahrir... s. 5-9.

⁶¹⁸ Central Asian...

⁶¹⁹ Gyula, Kaldy, a.g.e., s. 351.

⁶²⁰ Central Asian... 10L.

⁶²¹ Harita Genel Müdürlüğü...

⁶²² A.g.e., 6 h.ve 14 h.

⁶²³ Farquar DM., Jarring G., Narin, E., a.g.e. K44:X1b.

⁶²⁴ Gülensoy, Tuncer, Kürmanç... s. 61.

⁶²⁵ Kazak Tilining...

Osmanlı fethi sırasında tutulan kayıtlarda «Sarsap» şeklindedir⁶²⁶.

Sarsap, Maden, Elazığ⁶²⁷

Sarsap, Hekimhan, Malatya⁶²⁸

Sarsap, Çermik, Diyarbakır⁶²⁹

Sasadel (Yeni adı Damlasu), Göle

Saskara (Yeni adı Koyunpınarı), Ardahan

«Kara» veya «Gara» nın anlamı «Kodushara» açıklanırken verilmiştir.

Satlel (Yeni adı Yaylaaltı), Posof

Satka-bel (Yeni adı Sütölük), Cilvana, Posof

«Satka» Kıpçak Türkçesinde «Hasta etmek» veya «Hakaret etmek» manasında kullanılan bir kelimedir⁶³⁰. «Bel» ise geçit olup Türkçe bir kelimedir.

Sayho (Yeni adı Alabalık), Posof

Samzelek (Yeni adı Yeleçli), Göle

Secce (Yeni adı Kurşunçavuş), Posof

Senger-tabya, Ağcakale, Çıldır⁶³¹

Senger-tabya, diğer adıyla Kül-tabya, Ardahan

Bu, Ardahan'da Kötemelik mahallesinin hemen karşısında ve Alabalık suyunun ötesinde (yolun kuzeyinde) büyük bir toprak yığıntısı idi. Höyük olması ihtimali vardı. Sonradan gecekondularla ortadan kalktı.

Yaşlılar bunun 93 savaşına (1877 harbine) hazırlık olarak askerler tarafından yapıldığını söylerlerdi. Aynı şekilde ve bu mevkiin güney doğusunda yine 93 savaşı

⁶²⁶ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁶²⁷ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁶²⁸ A.g.e.,

⁶²⁹ A.g.e.,

⁶³⁰ Grönbeck, K., a.g.e.,

⁶³¹ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi... s. 334.

için yapılmış tabyalar vardır. Ancak bunlara «Senger tabya» denmez.

«Senger» Kafkasya ve özellikle Azerbaycan Türkçesinde «Tabya» veya «Mevzi» anlamında kullanılmıştır. Meselâ İran Azerbaycanında milli hareketin kahramanı Settar Hana yazılan destanda savaş anlatılırken sık sık «Sengerlerde» şeklinde bir ifade geçer.

«Sengir» Eski Uygurcada «Dağ eteği» olarak geçer⁶³². Yeni Uygurcada ve Kırgızcada ise «Dağ burnu - Dağın alçaldığı yer» manasındadır⁶³³. Divan-ı Lügat-it Türk'te de «Dağ çıkıntısı - Dağ burnu - Herhangi bir duvarın ucu» şeklinde geçer⁶³⁴.

«Senger» Kıpçakça bir kelimedir⁶³⁵.

Senger, mezraa, Hüseyincubar köyü, Kâhta, Malatya⁶³⁶

Singir (Senger olsa gerek), köy, Pötürge, Malatya⁶³⁷

(Kuzeydoğu Anadolu'da sinire «Singir» denir).

Sengir, Oğuz Kağanın kışlağı, Batı Türkistan'ın güneyinde⁶³⁸.

Sengir (Kencek S.), Divani Lügati Türk'te geçen bir yer adı

Sengir (Kara S.), Türkmenistan⁶³⁹

Sengir (Kara S.), Ortaasya, Barsgan bölgesi⁶⁴⁰

Singer (Sengir olsa gerek), Doğu Türkistan⁶⁴¹

Singer (Kum S.), Doğu Türkistan⁶⁴²

Singer (Kızıl S.), Doğu Türkistan⁶⁴³

Singer (Kara S.), Doğu Türkistan⁶⁴⁴

(Burdaki bütün Singer'ler yanlış yazılmış olsa gerek ve hepsi de «Sengir» olmalıdır).

Sengir (Kok S.), dağ, Ortaasya⁶⁴⁵

(Burdaki «Kok» gök demektir ki «Mavi» anlamına gelir).

Sengir (Kok Sengir-sor), göl, Doğu Türkistan⁶⁴⁶

Singer, dağ, Bitlis⁶⁴⁷

(Burda da yanlış yazılmış ve aslı «Senger» olsa gerek).

Sindizgom (Yeni adı Yalnızçam), Ardahan.

Kelime «Sindiz-gom» şeklinde yazılabilir. «Gom» eki için açıklamalara bakınız.

Sinot (Yeni adı Samandöken), Göle.

Bunu da «Sal-at» gibi «Sin-ot» şeklinde yazmak ve aralarında bir ilişki kurmak mümkündür.

Sikerep (Yeni adı Kotanlı), Çıldır.

Sinsatip (Yeni adı Yolağzı), Posof.

«Sinsatip» bir bakıma Ahıska'daki «Kisetip»i hatırlatmaktadır. Belki orijinali «Sinsetip» tir.

Eğer böyle bir ilişki varsa kelimeyi «Sinse-tip» şeklinde ele almak mümkün olur.

Sıgır pet (Yeni adı Samanbeyli), Ardahan.

«Pet» takısı için eklere bak.

Sors (Yeni adı Burmadere), Damal, Hanak.

«Sor» Ortaasya Türkçesinde bizdeki «Şor»a tekabül eder ve «Çorak - Çoraklık» anlamında kullanılır. Fakat «Sors»un bununla ilişkisi olmasa gerek.

⁶⁴⁴ A.g.e., K46:Xb.

⁶⁴⁵ Central Asian... 10 f.

⁶⁴⁶ A.g.e., 10 f.

⁶⁴⁷ Yeni Tabii Yeradları...

⁶³² Caferoğlu, A., Eski Uygur...

⁶³³ Kazak Tilining..., Cilt II, s. 260.

⁶³⁴ Divan-ı Lügatit Türk... C. III, s. 632-19.

⁶³⁵ Kırzioğlu, M.F., Kars Tarihi... s. 17.

⁶³⁶ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶³⁷ A.g.e.

⁶³⁸ Togan, Z.V., Oğuz Kağan Destanı, Enderun Kitabevi, İst., 1982.

⁶³⁹ Times, Atlas... 44:M7.

⁶⁴⁰ Divan-ı Lügât... C. III, 22219.

⁶⁴¹ Farquhar D.M., Jarring G., Narin, E., a.g.e., K-45:Xf.

⁶⁴² A.g.e., K46:lc.

⁶⁴³ A.g.e., K46:XB.

Sors-k (Sor-sk), Irkut, Ortaasya ⁶⁴⁸

Sars, Ural bölgesi, SSCB ⁶⁴⁹

Sitihan (Yeni adı Eşmeçayır), Posof

«Sitihan» Kür boylarında yarma elde etmek için hedik dövülmek üzere kullanılan su değirmenlerine verilen isimdir.

Sivin (Yeni adı Filizli), Göle.

Sivin (Zivin), Karaorgan, Sarıkamış, Kars ⁶⁵⁰

Sivin, Kazan bölgesi, Don havzası, SSCB ⁶⁵¹

Zivin (Sivin?), Karaağaç nahiyesi, Gence, Kafkasya ⁶⁵²

Zivin-çi elik, Midyat, Mardin ⁶⁵³

Zivin-gi-dırji, Midyat, Mardin ⁶⁵⁴

Zivin-göl (Sivin?), Şırnak, Şiirt ⁶⁵⁵

Sırazgom (Yeni adı Sarıyamaç), Ardahan

«Gom» için eklere bakınız.

Suhara (Yeni adı Yakınsu), Çıldır.

«Hara» eki için «Kodus-hara»ya bak. Eklerde de izahat verilmiştir.

Şuhara, Elbruz bölgesi, Kafkas dağları ⁶⁵⁶

Suhar-i, Kazan - Don havzası, SSCB ⁶⁵⁷

Suhar, Umman ⁶⁵⁸

Surmal (Yeni adı Aydere), Hanak.

Surmal, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Göle ⁶⁵⁹

Zurmal-a, kule, Ortaasya, Termez ⁶⁶⁰

Sus-kap (Yeni adı Aşıkzülali), Posof.

Eski Türkçede Su «Sus» veya «Suv» şeklindedir. Sonradan «Su» olur. Halen Kırgızistanda bazı yer adları Su manasında olarak «Suv» şeklindedir.

Mezopotomya'da «Sus» vaktile bir Elam şehri idi. Halen Elazığ'da bir Sus vardır (Sus, mezraa, Emirhan köyü, Baskil, Elazığ) ⁶⁶¹

«Kap» ise bugünkü Türkçede de «Kaptır. «Suskap» bu duruma göre «Sukabı» anlamına gelir ki halen Anadolu'da su kabağından yapılmış ve testi gibi kullanılan kaplara «Susak» derler ^{662, 663}.

Karaçay Türkçesinde «Kap» vardır. Ancak «Kabak» demektir. Bu duruma göre Suskap «Sukabağı» anlamına da gelebilir.

Divan-i Lügat'it Türk'te «Sus-gak» diye bir kelime geçer ve manası «Su çekmek, bir kabı su ile doldurmak için suya daldırılan kap» şeklinde izah edilir. Bütün Karluk, Kıpçak ve göçebe Türklerde kullanılmış olan bir kelimedir ⁶⁶⁴. Yakın bir kelime olarak da Kovaya «Susık» denmektedir. ⁶⁶⁵. Kızılderililerde «Susvap» adında bir kabile vardır ⁶⁶⁶.

Şadi-van (Yeni adı Çatalköprü), Ardahan

«Şadi» Farsça olup «Sevinç» demektir. «Van» eki de Farsçadır ve çoğul edatıdır. «Şah-davan»dan geliyorsa «Şah-geçidi» demektir.

Diğer taraftan «Şadi» bir kabile adıdır ⁶⁶⁷.

⁶⁵⁹ Farquhar, D.M., Jarring G, Narin, E., Sven Hedin...

⁶⁶⁰ Tebriz Tahrir...

⁶⁶¹ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁶² Oğuz, B., a.g.e., s. 343.

⁶⁶³ A.g.e.

⁶⁶⁴ Çağatay, S., Türk Lehçe...

⁶⁶⁵ Tanju, H.C., a.g.e., s. 204.

⁶⁶⁶ Gülensoy, T., Kürmançi ve Zaza... s. 148.

⁶⁶⁷ Gürcistan Tahrir... s. 206.

⁶⁴⁸ Kaplan, S., Güney Kafkas...

⁶⁴⁹ A.g.e., s. 212.

⁶⁵⁰ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁵¹ A.g.e.

⁶⁵² A.g.e.

⁶⁵³ Times Atlas... 45:J2

⁶⁵⁴ Harita Genel Müdürlüğü...

⁶⁵⁵ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 93-172.

⁶⁵⁶ Harita Genel Müdürlüğü...

⁶⁵⁷ Gökalp, Z., a.g.e.

⁶⁵⁸ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür...

Şiraz, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Düwardahan⁶⁶⁸

Şiraz, Afrasyab nahiyesi, Tiflis (Osmanlı fethi sırasında)⁶⁶⁹

Şiraz, İran

Şirvan, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Ardahan (Büyükdardahan)

Virvan, Türkiye'de 6 yerde var.

Şirvan, Kuzey Azerbaycan'ın eski adı

Şirvan, Tebriz, İran⁶⁷⁰

Şirvan-skaya, Kafkas dağlarının kuzeyinde, Maykop⁶⁷¹

Şirvan, Türkmenistan

Şirvan-ofka, Azerbaycan⁶⁷²

Şeki (Yeni adı Kuýtucu), Göle

Şeki, şehir, Kuzey Azerbaycan

Şeki, Tebrinz, Güney Azerbaycan⁶⁷³

Şulgavur (Yeni adı Kumluköz), Posof

«Çalkavur» dağlarını andırmaktadır. Morfoloji ve ses itibarıyla Türkçe olduğu intibamı vermektedir.

Şuvaskal (Yeni adı (Gönülaçan), Posof

Tanzut, Baratlı nahiyesi, Tiflis⁶⁷⁴. «Tanzut kuşu» diye bir kuş vardır.

Tanzot, Ardanuç, Çoruh

Tanzot, Aşkale, Erzurum

Tanz Dağı, Erzincan

Danzig, Varto, Muş

⁶⁶⁸ Tiflis Tahrir... s. 16.

⁶⁶⁹ Gürcistan Tahrir...

⁶⁷⁰ Harita Genel Müdürlüğü...

⁶⁷¹ A.g.e.

⁶⁷² A.g.e., Bakü Paftası.

⁶⁷³ A.g.e., 47:B/6.

⁶⁷⁴ Times Atlas... s. 9.

Danzig, şehir, Baltık kıyısında

Tansik, Ortaasya⁶⁷⁵

Taşköprü, Çıldır

Taşköprü, Türkmenistan⁶⁷⁶

Tatalet (Yeni adı Baltalı), Kurtkale, Posof.

Tatan-is, Ahıska, Güscistan⁶⁷⁷

Tatan «Tat» kelimesinden gelir. «An» eki Farsça olup bir çoğul edatıdır. Bu duruma göre «Tatlar» demektir⁶⁷⁸ «Tat» kelimesi ise Divan-ı Lügat-it Türk'te de belirtildiği gibi Türkçedir. Türk boyları bu kelimeyi kendinden aşağı gördükleri için kullanırlar. Meselâ Doğu Anadolu yerlileri şiî Azerilere, Azerbeycandakiler de bu ülkedeki Musevilere, Doğu Türkistandaki müslüman Uygurlar ise burdaki Budist Uygurlara «Tat» derler.

Tepezüde (Yeni adı Sarıdanı). Posof.

Tibet (Tıbat da denir, yeni adı Dağevi), Ardahan.

Bu ad Tibet'le ilişkili gibi görünmektedir. Bugünkü Tibet ülkesine Çinliler «Şizang» derler. Tibetlilerin ne dediğini henüz bilmiyoruz. Ancak Tibetliler kendilerine ana dilleri ile «Tı» derler.

Acaba Şizanga bu adı yani Tibet ismini Türkler mi veya Batılılar mı verdi? Eğer Türkler vermişse bunun orijinalinin Türkçe ses uyumuna göre «Tıbat» olması gerekir.

Çince bu ülkenin adı Zongua ve Çin milletinininki ise Hanzu'dur. Türkler Doğu Türkistan'ın bir kısmına Çin derler ve bu kelime Türkçedir⁶⁷⁹ Eski Türkler Zongua'ya Hitay derlerdi.

Eskiden Ardahan manifaturacılarının terminolojisinin

⁶⁷⁵ Central Asian...

⁶⁷⁶ Eröz, M., Doğu Anadolu'nun...

⁶⁷⁷ Doğru, M., Ardahanın...

⁶⁷⁸ Sevinç, N., Gaziantep'te... s. 113.

⁶⁷⁹ Divan-ı Lügat-it...

de «Tibet» diye bir kelime vardır. Bu bir çeşit dokuma için kullanılırdı (Çift en Tibet) ⁶⁸⁰.

Kazakçada bir «Tebet» vardır. «İlham- Heves-Zevk» anlamına gelir.

Tibet (Yeni adı Cevizli), Şavşat ⁶⁸¹.

Tibet, Gori Sancağı, Tahinval kazası, Gürcistan.

Tebat, dağ, Acera, Gürcistan (Hemen Şavşatın sınırında) ⁶⁸².

(Yukarıdaki ile aynı olsa gerek).

Debet, çay, Borçalı, Tiflis (Gürcistan) ⁶⁸³.

Dubet, mahalle, Zimevan köyü, Yusufeli, Çoruh ⁶⁸⁴.

Dubet-el, mahalle, Utay köyü, Yusufeli, Çoruh ⁶⁸⁵.

Tibit (Tibit olsa gerek), Pamir nehrinin bir kolu ⁶⁸⁶.

(Doğu Türkistan, Aliçur dağlarının güneyinde) ⁶⁸⁷.

Tikoş (Yeni adı Dağcı), Hasköy, Ardahan (Bunun diğer adı Tokuş'tur).

Tokuş (Diğer adı Tikoş), Hasköy, Ardahan).

«Tokuş» Divan-i Lügât-it Türk'te «Savaş-Cenk» veya şahıs ismi olarak geçer ⁶⁸⁸.

Tokoş, Macar adı ⁶⁸⁹.

Tokuş, Türkiye'de 6 yerde var.

Tokoştın, Kızılderili Atabaskanlarda bir dil ⁶⁹⁰.

Tikoş, merkez köyü, Kars ⁶⁹¹.

Tikoş, Macar adı ⁶⁹².

Toros-hev (Yeni adı Ardıçdere), Ardahan.

Ardahan yöresinde «Oduna toros vurmak» şeklinde bir deyim vardır. Bununla ormanda kesilen bir çama, zincir takıp çekmek için balta ile delik açmak kastedilir. Balta ile bu oyma işlemine «Toros vurmak» denir.

Uygurlar tavana «Torus» derler. Tavan nakışı «Torus nakışı» şeklinde geçer ⁶⁹³.

Divan-i Lügât-it Türk'te bir «Tarus» vardır ve «Evin çatısı» şeklinde tercüme edilmiştir ⁶⁹⁴. İfade yetersizliği olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bunun «Evin tavanı» olması gerekir. Nitekim şimdiki Uygurca yayınlarda «Torus» şeklinde geçer ⁶⁹⁵.

«Hev» ise bir ektir.

Toros, Türkiye'nin güneyindeki dağlar.

Toros (Golda T.), Uravel nahiyesi, Ahıska, Gürcistan ⁶⁹⁶.

Toros (Çella T.), Uravel nahiyesi, Ahıska, Gürcistan ⁶⁹⁷.

Toros-u, merkez köyü, Sivas ⁶⁹⁸.

Tors, mezraa, Arapuşağı köyü, Baskil, Elazığ ⁶⁹⁹.

Sip-toros, Bayburt, Gümüşhane ⁷⁰⁰.

Tarus-a, Kazan-Don bölgesi, SSCB ⁷⁰¹.

Toman (Tuman-is), göl, Ahıska, Gürcistan, ⁷⁰².

Dede Korkutta geçen «Tuman Kalesi» burasıdır. «Duman» anlamına gelir.

Toman, Macar adı ⁷⁰³.

⁶⁸⁰ Kazak Tilining... s. 49.

⁶⁸¹ Kaplan, S., Güney Kafkas...

⁶⁸² Harita Genel Müdürlüğü...

⁶⁸³ Kırzioğlu, M.F., Karapapaklar, Türk Ocağı Erzurum Şubesi Yayınları, I. sayı. Atatürk Üni. Basımı Erzurum 1972.

⁶⁸⁴ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁸⁵ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁸⁶ A.g.e.

⁶⁸⁷ Farquar DM., Jarring G, Narin E, Sven Hedin...

⁶⁸⁸ Gyula, Kaldy., a.g.e.

⁶⁸⁹ Tanju H.C., a.g.e.

⁶⁹⁰ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁹¹ Gyula, Kaldy., a.g.e.

⁶⁹² Helk Resimlik Zornalı (Pekin) Sayı 6, 1980 ve Sayı 3, 1981.

⁶⁹³ Divan-ı Lügât-it...

⁶⁹⁴ Divan-ı Lügât-it...

⁶⁹⁵ Helk Resimlik Zornalı (Pekin)...

⁶⁹⁶ Kaplan, S., a.g.e.

⁶⁹⁷ A.g.e.

⁶⁹⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁶⁹⁹ A.g.e.

⁷⁰⁰ A.g.e.

⁷⁰¹ Times Atlas... 45, J2.

⁷⁰² Harita Genel Müdürlüğü...

⁷⁰³ Gyula, Kaldy., a.g.e.

Toman-ia, Bağdat, Irak ⁷⁰⁴.

Doman-ıç, Eskişehir.

Doman-ıçia, Romanya.

Tumanlı, Yayladağı, Hatay.

(Ziya Gökalp'a göre Tuman «Tümen» demektir ⁷⁰⁵).

Tura, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Ardahan ⁷⁰⁶.

«Tura» Ortaasya Türkçesinde «Kule» demektir. (Bu kelime ise Arapçadır) ⁷⁰⁷.

Tura, Tuzluca, Kars «Tura» Kazakça'da «Dik-Düz» manasındadır ⁷⁰⁸.

Tura, Tonya, Trabzon.

Tura, Macar adı ⁷⁰⁹.

Tura, şehir, Orta Urallar ⁷¹⁰.

Tura, şehir, Sibirya-Irkut ⁷¹¹.

Tura (Kum T.), Doğu Türkistan ⁷¹².

Tura (Becan T.), Doğu Türkistan ⁷¹³.

Tuba, nehir, ortaasya, Irkut ⁷¹⁴.

(Tuba «Tura» ile aynı olup Sibirya'da yaşayan bir Türk kavminin adıdır) ⁷¹⁵.

Türke-şen (Yeni adı Yiğitkonağı), Göle.

Bu kelime belki de «Türkeş-en» şeklinde kabul edilebilir. Farsça'da bir «Tirkeş» kelimesi vardır (Okluk). Çoğulu «Tirkeşan» olmalıdır.

Türkeşen, Tebriz, İran Azerbancanı ⁷¹⁶.

⁷⁰⁴ Harita Genel Müdürlüğü...

⁷⁰⁵ Gökalp, Ziya., a.g.e.

⁷⁰⁶ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve...

⁷⁰⁷ Farquhar D.M., Jarring, G., Narin, E., a.g.e.

⁷⁰⁸ Kazak Tilining...

⁷⁰⁹ Gyula Kaldy., a.g.e.

⁷¹⁰ Times Atlas... 47:J6.

⁷¹¹ A.g.e.... 41:H8.

⁷¹² Farquhar D.M., Jarring G., Narin, E., a.g.e.

⁷¹³ A.g.e., K45:NC.

⁷¹⁴ Times Atlas... 42:E5.

⁷¹⁵ Şükürov, E.C., a.g.e.

⁷¹⁶ Harita Genel Müdürlüğü...

Türkeşen, Kerkük, Irak ⁷¹⁷.

Tirkeşin, Gevas, Van ⁷¹⁸.

Tirkeşin (Türkeşen olabilir), Oğuzeli, Gaziantep ⁷¹⁹.

Türkmeşen, Digor, Kars.

Tirkeş, Sungurlu, Çorum ⁷²⁰.

Uhde, Ahıska, Gürcistan ⁷²¹. «Ude» Çuvaşçada «Kuru ot» demektir ⁷²².

Ude (Ulan U.), Ortaasya, Baykalın hemen güneyinde ⁷²³.

Ute, bir Kızılderili boyu ⁷²⁴.

Uğuz, dağ ve çayırılık, Hanak.

Uğuz, dağ, Ahırkelek, Kafkasya.

Uğuz-a-zana, Arsin, Trabzon ⁷²⁵.

Uğuz, Kelkit, Gümüşhane ⁷²⁶.

Oğuz, Kargı, Kastamonu ⁷²⁷.

Oğuzlar, Kakakaya, Gerece, Bolu ⁷²⁸.

Uğuzlu, Arpaçay, Kars ⁷²⁹.

Uğuzlu, Tekirdağ ⁷³⁰.

Uğuza-bert, Gence, Kafkasya ⁷³¹.

Oğuz-tepe, Kırım ⁷³².

⁷¹⁷ Yakuboğlu, E., a.g.e.

⁷¹⁸ İçişleri Bakanlığı Meskûn Yerler...

⁷¹⁹ A.g.e.

⁷²⁰ A.g.e.

⁷²¹ Doğru, A., a.g.e., s. 47.

⁷²² Peasonen, H., a.g.e., s. 100.

⁷²³ Central Asian...

⁷²⁴ Harita Genel Müdürlüğü...

⁷²⁵ İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz...

⁷²⁶ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁷²⁷ A.g.e.

⁷²⁸ A.g.e.

⁷²⁹ A.g.e.

⁷³⁰ A.g.e.

⁷³¹ Gence Tahrir... C. I, s. 240.

⁷³² Harita Genel Müdürlüğü...

Oğuz (Ak O.), geçit, Doğu Türkistan ⁷³³.
Oğuz (Yedi O.), Kırgızistan ⁷³⁴.

Ulgar, dağ, Posof.

Ortaasya Türkçesinde ve Babür Şahın hatıralarında sıklıkla geçen bir «Ulgar» kelimesi var. Manası «Yardım» dır (Ulgar yetti, yani yardım ulaştı). Ancak Kırzioğlu'na göre «Ulgar» Miladi ilk asırlardan itibaren Kuzeydoğu Anadolu'ya gelen Bulgarların hatırasıdır. Nitekim halen Kuzey Kafkasya'da müslüman ve Türkçe konuşan Balkarlar vardır. (Bununla ilgili olarak Nurhak dağlarında Balkar adında bir köy vardır) ⁷³⁵.

Kars'ı kuranlar da bu Bulgarlardır. Alpaslan'ın Kars'ı almasından hemen sonra burdaki halkın Bizans'ın izni ile Güneybatıya göçmelerinin izleri olarak Adaan vilayetine bağlı bir Kars (şimdiki adı Kadirli) ve bir de Silifke Karsı (Karataşlık Karsı) vardır ⁷³⁶. Adana yakınındaki «Bolkar dağı da «Bulgar» dağı demektir ve bunların hatırasıdır. Bugün Doğu Anadolu'da (Ardahan yöresinde) «Bolkar-i dağından kar safa geldin» diye ifadeler ihtiva eden âşık koşmaları vardır. Bulgarlar kendilerine «Bolgar» derler. Bunun için Bulgarların Türkiye'deki bazı izleri «Bolkar» şeklini almıştır. Kazan (SSB) yöresindeki Bolgar-i de bununla ilgilidir ⁷³⁷.

Ulgar, Gördes, Manisa ⁷³⁸.

Ulgar-dere, Eceabat, Çanakale ⁷³⁹.

Ulugur, Ortaasya, Irkut ⁷⁴⁰.

Bulgar-dağı, Samsun civarında (Selçuklu zamanında yazılan.

Danışmendede geçer ⁷⁴¹. Bulgar-dağı, Baybur-tun kuzeyinde ⁷⁴².

Bulgar-dağı, Kadirli (Kars) ⁷⁴³.

Ulugar, geçit, Truk adaları, Celebes, Filipinler ⁷⁴⁴.

Ur (Yeni adı Altaş), Ardahan.

«Ur» bir hastalıktır. Batı dilleri ile «Tümör» veya «Tumor» denir. Ancak eski Türkçede «Etrafı hendekle çevrili kale» veya «Hendek» anlamında kullanılmıştır ⁷⁴⁵. Zaza Kürtçesinde de Ur «Hendek» demektir ⁷⁴⁶.

«Or» eski Türkçede ve Ortaasyada «Müstahkem mevki» demek idi. Kuzey Türkleri «O» yu «U» şeklinde telaffuz ederler. Dolayısıyla «Ur» müstahkem mevki olarak da tarif edilmektedir.

Ur, Milattan önce Mezopotamyada büyük bir şehir.

Ur, Altaylar, SSCB ⁷⁴⁷.

Ur, Sibiry'a'da İnya nehrinin kolu ⁷⁴⁸.

Urluca, mahalle, Gökçukuru, Boyabat, Sinop.

Ur-kenti, Ortaasya, Aral gölünün kuzeyinde ⁷⁴⁹.

Ur-i, köy, Macaristan ⁷⁵⁰.

Uru, Kemah, Erzincan ⁷⁵¹.

Ur-gat, Ortaasya ⁷⁵².

⁷⁴¹ Oğuz, B., Türkiye Halkının Kültür Kökenleri s. 67'de geçen bu bilgi şu kaynaktan alınmıştır. Melikoff La Geste de Melik Danışmed. Paris 1960, I. sah. 159, 379, 382, 440.

⁷⁴² Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların...

⁷⁴³ Bu bilgi Turan Güven'den alınmıştır. Adana'nın kuzeyinde olan bu dağlar haritalara yanlış olarak «Bolkar» dağları diye yazılmıştır. Bizzat yaptırdığımız araştırmaya göre halen yerli halk bu dağlara «Bulgar dağları» demektedir.

⁷⁴⁴ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların...

⁷⁴⁵ Türk Tarih Cemiyeti, Tarih I. Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

⁷⁴⁶ Gülensoy, T., a.g.e.

⁷⁴⁷ Radloff, W., a.g.e., s. 165.

⁷⁴⁸ A.g.e.

⁷⁴⁹ Central Asian...

⁷⁵⁰ Gyula, Kaldy., a.g.e.

⁷⁵¹ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁷⁵² Hayit, B., a.g.e.

⁷³³ Farquar, DM., Jarring G., Narin E., a.g.e., K44, II e.

⁷³⁴ Central Asian... 17 g.

⁷³⁵ Eröz, M., Hristiyanlaşan...

⁷³⁶ Kırzioğlu, M.F., Kaaime...

⁷³⁷ Grousset, R., a.g.e.

⁷³⁸ İçişleri Bakanlığı, Meskûn Yerler...

⁷³⁹ A.g.e.

⁷⁴⁰ Times Atlas...

Ur-geng, Ortaasya⁷⁵³.

Uru, Polinezyalılarda «Vatan» demektir⁷⁵⁴.

Ura-vel, Ahıska, Gürcistan. «Ura» Kazakçada «Zahire kuyusu»dur (Ora)⁷⁵⁵.

«Ura» Kuzeydoğu Anadolu ağzında «Yabani» veya «Yalnız başına olan» anlamında kullanılır. Bunu «Münzevi» şeklinde de ifade edebiliriz: «Vel» ise aşağıda verileceği gibi başlıbaşına bir yer adıdır.

Kuzey Türkleri «O» harfini «U» şeklinde telaffuz ettiklerinden bu yer adı «Ora-vel» şeklinde de olabilir (Ora-kilise'ye bak). Batı Türkistan'daki Ora-tepe'ye bazılarının «Ura-tepe» demesinin sebebi budur.

Urema, yayla, Posof.

«Urema» aslında Türkçe bir kelimedir ve sonradan Slavlaşmıştır⁷⁵⁶. Manası «Çekilmiş su yerinde orman» şeklinde verilmektedir (Wald in der Flussniederung, oder Weidengebüsch). «Urmiye» kelimesi ile ilişkili olabilir.

Yerema, Ortaasya, Irkut⁷⁵⁷.

Urma, Dağıstan, Kafkas dağları⁷⁵⁸.

Urmi-ye, göl, İran Azerbaycanı.

(İran Türklerinin izahına göre «Urme» veya «Urmi» Türkçe olup «Su» demektir ve Urmi-a «Su-şehri» anlamına gelir).

Be-urme, Türkmenistan⁷⁵⁹.

Urta (Yeni adı Gölbelen), Çıldır.

«Urta» Ortaasya Türkçesinde «Orta» demektir⁷⁶⁰. Bazı Türk boylarının ve özellikle kuzeylilerin «O» yu «U» şek-

linde telaffuz ettikleri yukarıda belirtilmişti. Eski Uygurcada «Utra» vardır ve bu «Orta» demektir⁷⁶¹.

Urta, Kafkas dağlarının kuzeyinde⁷⁶².

Urta, Karadenizin kıyısında, Gürcistan⁷⁶³.

Urta (Çaba U), Duşed Sancağı, Kviset kazası⁷⁶⁴.

Urta (Dadik U.), Tionet Sancağı, Ertsoy kazası, Gürcistan⁷⁶⁵.

Urta (Gagala U.), Tionet Sancağı, Ertsoy kazası, Gürcistan⁷⁶⁶.

Urta Çigrau, Aral gölünün batıkuzeyindeki (Kıyıda)⁷⁶⁷.

Urta-bel, geçit, Doğu Türkistan⁷⁶⁸. Ve Arganistan⁷⁶⁹.

Urta-buz, geçit, Doğu Türkistan⁷⁷⁰.

Urta-zim, Ortaasya, Aralın kuzeyinde⁷⁷¹.

Urta-toli, Doğu Türkistan⁷⁷².

Urum, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Düzardahan⁷⁷³.

Eski Ortaasya Türkleri «Rum»a «Urum» değil «Purum» derlerdi. «Urum» Kızgızcada «Zürriyet» demektir⁷⁷⁴.

Urum-un düzü, mevki, Ölçek, Ardahan.

Urum-çi, Doğu Türkistanın başşehri.

Urut (Yeni adı Bellitepe), Göle.

Divani Lügati Türkte «Urut» kelimesi vardır ve ma-

⁷⁶¹ Caferoğlu, A., a.g.e.

⁷⁶² Harita Genel Müdürlüğü...

⁷⁶³ A.g.e.

⁷⁶⁴ Kaplan, S., a.g.e.

⁷⁶⁵ A.g.e.

⁷⁶⁶ A.g.e.

⁷⁶⁷ Schel, A., a.g.e., 131:M5.

⁷⁶⁸ Farquar DM., Jarring, G. Norin E., a.g.e., s. J43:Uf.

⁷⁶⁹ Times Atlas... 31H2.

⁷⁷⁰ Farquhar DM., ... 543:Ve

⁷⁷¹ Central Asian...

⁷⁷² Farquar DM., ... 546:Xlg

⁷⁷³ Kırzioğlu, M.F., Osmanlı Fethinden...

⁷⁷⁴ Yuhadin K.K. (Çev. Ahmet Taymas), a.g.e.

⁷⁵³ Central Asian... 8h.

⁷⁵⁴ Tanju, H.C., a.g.e., s. 44.

⁷⁵⁵ Kazak Tilining...

⁷⁵⁶ Scheinhardt H. Typen türkisher Onsnawen - Carl Winter Universitaetsverlag, Heidelberg 1979.

⁷⁵⁷ Times Atlas... 42:H2.

⁷⁵⁸ Erel, Ş., a.g.e.

⁷⁵⁹ Central Asian... 6.

⁷⁶⁰ A.g.e.

nası «Kuru ot» olarak geçer⁷⁷⁵. Bununla geçen yıldan kalmış ot kastedilir. Aynı eserde bir de «Urt» vardır⁷⁷⁶. Bu, «İğnenin deliği» anlamına gelir.

Kıpçaklar kelimenin başındaki «Y» sesini yuttuklarından «Yurt»a «Urt» derler⁷⁷⁷. Bunun için Terekemeler «Yusufu» Usuf şeklinde telaffuz etmektedirler.

Urut, köy, Pitkir bucağı, Oltu, Erzurum.

Urut, Kıpçak adı⁷⁷⁸.

Urut, Borçalı Sancağı, Lori kazası, Gürcistan⁷⁷⁹.

Urut, Nahçıvanda Kale ve Sancak, Kafkasya⁷⁸⁰.

Urud, Sisyan Rayonu, Kafkasya⁷⁸¹.

Urit-skoye, Don bölgesi, SSCB⁷⁸².

Urit-i, Yenizelanda⁷⁸³.

Utku-suban, Ahıska, Gürcistan⁷⁸⁴.

Üçkilise (Yeni adı Yavuzlar), Göle.

Vahla (Yeni adı Baykent), Posof.

Vacar (Vajar da denir), mevki, eskiden çiftlik, Hanak. «Vacar» Çuvaşça «Sert odun» veya «Eğri-büğü» demektir⁷⁸⁵.

Vaşar, Budinin mahallesi, Macaristan⁷⁸⁶.

Vaşar, Macar adı⁷⁸⁷.

Vale, köy, Ahıska, Gürcistan.

Vale-pırje, Gagauz köyü, Basarabya⁷⁸⁸.

⁷⁷⁵ Divan-ı Lügat... C. II, 79-19.

⁷⁷⁶ A.g.e., I. 42-7.

⁷⁷⁷ Eröz, M., Doğu Anadolu'nun... s. 143.

⁷⁷⁸ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve Çoruh... s. 204.

⁷⁷⁹ Kaplan, S., a.g.e.

⁷⁸⁰ Kırzioğlu, M.F., Osmanlıların... s. 319, 358, 374.

⁷⁸¹ Efendiye, R., Daşlar Danışır, Gençlik Yay. Bakü 1980.

⁷⁸² Times Atlas... 45:F3.

⁷⁸³ A.g.e., 11:5K.

⁷⁸⁴ Doğru, M., Ardahanın...

⁷⁸⁵ Paasonen, H., Çuvaş Sözlüğü...

⁷⁸⁶ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 30, 70, 71.

⁷⁸⁷ A.g.e., s. 70, 71.

⁷⁸⁸ Manof, A., a.g.e., s. 41.

Val, Don havzası-Urallar⁷⁸⁹.

Val, Çekoslavya⁷⁹⁰.

Vardosan (Yeni adı Yamaçyolu), Hanak.

Vardusan, Osmanlı fethi sırasında bir köy, Göle⁷⁹¹.

Burdosan, Ölçek yaylasının adı.

Varhan, Ahıska, Gürcistan⁷⁹².

«Barhan» Divan-ı Lügat-it Türk'te «Kaşgara yakın bir dağ tepesindeki kalenin adı» olarak geçer⁷⁹³. Türkçede «B» ile «V» yer değişir (Mesela «Bandım» zamanla «Vardım» olur). Buna göre «Barhan» Varhana tekabül edebilir.

Varhan, Ahıskada bir Kıpçak adıdır⁷⁹⁴.

Vahan, dağ silsilesi, Ortaasya⁷⁹⁵.

Varhan, mahalle, Holamakıdanos, Of, Trabzon.

Varhana (Yeni adı Ulucam), Posof.

Varginis (Yeni adı Yanaltı), Göle.

Vaşlop (Yeni adı Övündü), Çıldır.

Vaşlop, Ahıska, Gürcistan⁷⁹⁶.

Vaş, Macar adı⁷⁹⁷.

Varşak-ının çayırı (Varşak köyünden gelme birinin), mevki, Ölçek, Ardahan.

«Varşak» burada «Varsak» veya «Farsak» demektir. Eski bir Bulgar boyunun adıdır. Konya-Ermenek arasında Varsak veya Farsak adlı yerler vardır. Bunlar 1064'ten sonra Kars tarafından Bizans'a göçen yerlilerin izleridir.

⁷⁸⁹ Times Atlas... 45:RL.

⁷⁹⁰ A.g.e., 62:K6.

⁷⁹¹ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve...

⁷⁹² Doğru, M., Ardahanın... s. 48.

⁷⁹³ Divan-ı Lügat... C. I, 436-5, 453-19.

⁷⁹⁴ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve... s. 212.

⁷⁹⁵ Central Asian... 13K.

⁷⁹⁶ Harita Genel Müdürlüğü...

⁷⁹⁷ Gyula Kaldy., a.g.e., s. 146, 277.

«Varsağ» eskiden ve ortaçağda Azerbaycan'da aşıkla-
ra verilen addı ⁷⁹⁸.

Varsak, Hayber geçidi civarında, Peşaver yakının-
da ⁷⁹⁹.

Vel (Yeni adı Sevimli), Hanak.

«Vel» Çuvuşça «O» demektir. Yine bu dilde başka bir
maan olarak «Ani hareketi» ifade eder ⁸⁰⁰.

Azerbaycanlı Şair Sabir bir şiirinde «Vel vel dolana
Bey» diye bir ifadede bulunur ⁸⁰¹.

Vel (Yeni adı Cırıtdüzü, Şavşat.

Vel, Tebriz, İran Azerbaycanı ⁸⁰².

Vel, Hazer Denizi'nin kenarında, Azerbaycan ⁸⁰³.

Vel, Volga nehrinin kolu, Urallar ⁸⁰⁴.

Vel, Yugoslavya ⁸⁰⁵.

Vel, Çekoslavya ⁸⁰⁶.

Yorami, mevki, Sarıme ile Türkeşen arasında, Göle.

Yoram, Bağratlı kralı Aleksandrın vezirinin adı ⁸⁰⁷.

Yora, nehir, Gürcistan-Dağıstan arasında ⁸⁰⁸.

Yerema, Irkut, SSCB ⁸⁰⁹.

Zeg, dere ve mevki, Kertene, Çıldır.

«Zeg» Kırzioğluna göre «Şap» demektir.

Zek, Sarıkamış, Kars.

Zek, Bünyan, Kayseri.

⁷⁹⁸ Azerbaycan Sovet Ansiklopediyası (Baş redaktör, G.B. Guliyer), Baku, 1976.

⁷⁹⁹ Televizyon yayınlarından.

⁸⁰⁰ Paasonen, H., a.g.e., s. 198-200.

⁸⁰¹ Sabir M.E., a.g.e., s. 32.

⁸⁰² Harita Genel Müdürlüğü...

⁸⁰³ A.g.e.

⁸⁰⁴ Times Atlas... 47:E5.

⁸⁰⁵ A.g.e., 82:C5

⁸⁰⁶ A.g.e., 62:L6.

⁸⁰⁷ Kırzioğlu, M.F., Osmanlılar'ın...

⁸⁰⁸ Erel, Ş., a.g.e., s. 119.

⁸⁰⁹ Times Atlas... 42:H2.

Zak (Kara Z.), zirve, Doğu Türkistan ⁸¹⁰.

(Zak, kargagillerden olup bundan küçük, açık
renkli başlı ve ehlileştirilebilen bir kuştur) ⁸¹¹.

Zedezümde (Yeni adı Arılı), Posof.

Zere-bük (Yeni adı Dirsekkaya), Kurtkale, Çıldır.

Türkiye'de «Bük» eki ile sonlanan çok sayıda yer adı
vardır. Ayrıca «Bük» eski Türkçe'de «Orman» veya «Kuy-
tu yer» anlamına gelmektedir.

Kazak Türkçesinde yaklaşık manada olarak «Boğucu-
Sıkıntılı-Havasız Yer» demektir ⁸¹².

«Zere» ise aşağıdaki «Zire» ile ilişkili olabilir.

Zimada, Ahıska, Gürcistan ⁸¹³.

Zindal (Yeni adı Güvenocak), Çıldır.

Zire, Ahıska, Gürcistan ⁸¹⁴.

«Zire» «Farsça» olup «Kimyon» demektir.

Zire-bolak, Batı Türkistan ⁸¹⁵.

«Bolak» yukarıda da temas edildiği gibi «Bulak» ya-
ni «Pınar» demektir.

⁸¹⁰ Farquar DM., ... a.g.e., J43:10C

⁸¹¹ Kırbacı İktıl., a.g.e.

⁸¹² Kazak Tilining...

⁸¹³ Doğru, M., Ardahan'ın... s. 48.

⁸¹⁴ A.g.e., s. 48.

⁸¹⁵ Bademli, A., a.g.e., s. 119.

E K L E R

...an: Farsça çoğul edatıdır⁸¹⁶. Kelimeler «ban, dan, fan, gan, gân, kan, kân, lan, man, ran, san, şan, van, yan ve zan» şeklinde biter.

Bazı kaynaklar bu ekin «lı» veya «lu» manasını verdiğini kaydeder. Mesela Timuran-Timurlu, Maksudan-Maksutlu, Okçıyan-Okçulu gibi⁸¹⁷.

...at: Arapça çoğul edatıdır⁸¹⁸. Kelimeler «aat, bat, cat, dat, fat, agat, iat, hat, lat, kat, mat, nat rat, sat, şat, vat, yat ve zat» şeklinde biter.

...et: Kırzioğluna göre Türkçe olup «Memleket» anlamını verir. Bu görüşün lehinde olarak Altay Dağlarındaki «Soruklet»i gösterebiliriz. Burası 3500 m. yüksekliğinde ve Kırgız ülkesinde bir geçittir.

Cavaket (Ahırkelek), Kumanet (Trabzon), Danalet (Çoruh) ve Ahıska ağzında Uruset (Urus Ülkesi) buna örnektir.

...gat: Ziya Gökalp'e göre bu edat Moğalcadan Tunguzcaya, ordan Eski Tatarcaya ve bu yoldan Batı Türkçesine geçmiştir⁸¹⁹. Şamanlarda «Amagat» adında bir İlahe'nin olması buna misaldir.

Kazaklarda «Kanagat» şeklinde bir şahıs adı da vardır.

⁸¹⁶ Ozon, M.N., Osmanlıca Türkçe Sözlük - İnkilap Kitabevi, İstanbul 1955;

Oğuz B., a.g.e.

⁸¹⁷ Gülensoy, T., a.g.e., s. 146, 147, 150.

⁸¹⁸ Ozon, M.N., a.g.e., s. 31.

⁸¹⁹ Gökalp, Z., a.g.e., s. 122-123.

Türkçe şehir adı olarak Doğu Türkistan'daki Kalgat⁸²⁰ ve Kazakistandaki Agat dağına verebiliriz^{821 822}.

...gom: Orijinalinin «Kom» olduğunu ve «Yalçın» veya «Pek dik tepe» anlamına geldiğini iddia edenler vardır⁸²³.

Doğu Anadolu'da Türkçesinde halen «Kom» vardır ve «Koyun ağılı» manasında kullanılır.

Macaristandaki Estergon'un orijinali de «Estergom» dur⁸²⁴.

Ekle ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz:

Estergom, Macaristan.

Sindizgom, Ardahan.

Sırazgom, Ardahan.

Pişhazgom, Ardahan.

Kom, Yeni Gine⁸²⁵.

Kom, Bulgaristan⁸²⁶.

...hev: Kıpçak Türkçesinde «Dere» demektir⁸²⁷. Samuthev (Posof) ve İmirhev (Şavşet) buna örnektir.

...hor: Farsça olup «Seven-Düşkün» manasına gelir. Meselâ «Meyhor-Şaraba düşkün» ve «Müftehor-Bedavacı» gibi⁸²⁸.

Codex Cumanicusta «Hor» sıfat olarak geçer ve «kö-tü-özürlü» manasındadır⁸²⁹.

⁸²⁰ Farquar D.M. ... a.g.e., K46, VIIb.

⁸²¹ Times Atlas... 43:J4.

⁸²² A.g.e.

⁸²³ Oğuz, B., a.g.e., s. 147.

⁸²⁴ Blaškovič Kumanoğlu Y; Çekoslovakya Topraklarında, Eski Türk İzleri, Reşit Rahmeti Arat için., Seri 1-A: 2, s. 343-351, 1966; Rasonyi L., a.g.e.

⁸²⁵ A.g.e., 82:H7.

⁸²⁷ Kırzioğlu, M.F., Yukarı Kür ve Çoruh... s. 202-203.

⁸²⁸ Ozon, M.N., a.g.e., s. 536.

⁸²⁹ Grönbeuk K., a.g.e.

Moğolca'da «gat» bir çoğul edatıdır ve «Balagat» buna örnektir⁸³⁰.

...bert: Divan-i Lügat-it Türk'te «Bert» vardır ve «Kertmek-Berelemek» şeklinde geçer⁸³¹. Aynı eserin başka bir yerinde ise «Efendisinin her sene kölesinden aldığı vergi» şeklinde kayıtlıdır⁸³².

Yakutlarda bir «Bert Khara» adında kabile reisi olmuştur. Manası «Şanlı Kara» şeklindedir⁸³³.

Kırzioğlu'na göre Bert «Hisar» demektir. Başka kaynaklarda «Pert» şeklinde ve «Kale» anlamında geçer⁸³⁴.

«Bert» veya «Pert» eki ile biten yer adları:

Gölebert, Ardahan.

Alabert, Güney Azerbaycan⁸³⁵.

Celebert, Dağıstan, Gence⁸³⁶.

Celebert, Erani nahiyesi, Gence⁸³⁷.

Uğuzabert, Gence⁸³⁸.

Engilebert, Sisyan nahiyesi, Revan⁸³⁹.

Kozcubert, Gence⁸⁴⁰.

Nohutpert, Süşehri, Sivas.

Berd, Ermenistan⁸⁴¹.

Berd, nehir, Altaylar, SSCB⁸⁴².

Berd, Irkut, Ortaasya⁸⁴³.

Bert, oba, Boroğon nahiyesi, Yakut ülkesi, SSCB⁸⁴⁴.

⁸³⁰ Ögel, B., Türk Kültür Tarihine Giriş - Kültür Bak. Yay. 224 - Cilt I, 1978, s. 201.

⁸³¹ Divan-ı Lügat... C. III, 425-24.

⁸³² A.g.e., 341.

⁸³³ Pikarsky, a.g.e., s. 332.

⁸³⁴ Oğuz, B., a.g.e.

⁸³⁵ Harita Genel Müdürlüğü...

⁸³⁶ Gence Tahrir Defteri...

⁸³⁷ A.g.e., C. I, s. 117.

⁸³⁸ A.g.e., C. I, s. 240.

⁸³⁹ Revan Tahrir...

⁸⁴⁰ A.g.e., C. I, s. 140.

⁸⁴¹ Times Atlas... 44:67.

⁸⁴² Radloff, W., a.g.e., s. 94.

⁸⁴³ Times Atlas...

⁸⁴⁴ Pikarsky, a.g.e.

...ker: Kazak Türkçesinde bir «Minisker» kelimesi vardır ve «Yorga-Rehvan at» manasına gelir⁸⁴⁵. «Minis» burda «Biniş»e tekabül eder. Minisker «Binmeye elverişli» şeklinde ifade edilebilir.

Ardahan'da bir «Kesker ot» deyimi vardır. Bununla «Kesilmesi kolay» veya «Biçilmesi kolay ot» kastedilir. Öyle otlar vardır ki tırpan tutmaz. Buna karşılık kesker ot rahatlıkla biçilir.

Kazakça'daki bu «Ker» ekinin Türkçe olduğunu iddia edebilmek için Farsça kelimelerdeki «Kâr» takısıyla ilgili olup olmadığını bilmek gerekir. (Heveskâr, cüretkâr ve fedakâr gibi). Şu yeradlarını örnek olarak verebiliriz:

Hevisker, Göle.

Tevüsker, bölge, Oltu, Erzurum.

...pet: Macarlarda «Ersebet» şeklinde bir şahıs adı vardır⁸⁴⁶. Şu yeradlarını örnek olarak verebiliriz:

Sığırpert, Ardahan.

Erpet, Kırım⁸⁴⁷.

Karkpet, Doğu Türkistan⁸⁴⁸.

Akpet, dağ, Kafkasya⁸⁴⁹.

Alpet, Simek, Bitlis⁸⁵⁰.

Norpet, Olur, Erzurum⁸⁵¹.

...şen: Şu ihtimaller üzerinde durulabilir:

a) Sonu «Viran»la biten yeradlarının tersin «Şen»le bitenlerin «Şenlendirilmiş» manasına gelmesi ihtimali çok kuvvetlidir. «Şenlendirilmiş» ekinin Arapça karşılığı «Abad»dır. Bu da «Mamur» veya «Bayındır» manasına gelir (Haydar-abad, Celal-abad şehirleri buna örnektir).

⁸⁴⁵ Kazak Tilining...

⁸⁴⁶ Gyula, Kaldy., a.g.e., s. 21.

⁸⁴⁷ Kit'ay-ı Turaniye'den...

⁸⁴⁸ Farquar, DM., ... a.g.e., C. I. 44:II e

⁸⁴⁹ Central Asian... 15 e.

⁸⁵⁰ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁸⁵¹ A.g.e.

- b) Farsça bir çoğul edatı olan «Şan» zamanla Türkçe ses kaidesine uygun olarak «Şen»e dönüşebilir (Kamuşan, berduşan, hasretkeşan örnek verilebilir).
- c) Türkçe olan «Şın» eki zamanla «Şen»e dönüşmüş olabilir. Şöyle ki, Doğu Türkistan'da Davanşın ve Buvırşın gibi yeradları vardır⁸⁵². Eskiden Hazarların başşehirinin adı Sarıgşın idi⁸⁵³. Kazakça'da «Şın» bizdeki «Gerçek»e tekabül eder⁸⁵⁴.

İsa Alptekin'e göre, «Şın» eki aslında «Çing» şeklinde olup Çince «Şehir» anlamına gelir⁸⁵⁵. Nitekim Sarıgşın'ın manası «Beyazşehir»dir⁸⁵⁶.

Batı Türkistan'da «Devletşın» şeklinde şahıs adı vardır.

- d) «Şen» Çuvaşçada «İçin» demektir⁸⁵⁷. Kazakça'da «Şen» bir «Rütbe» veya «Makam» olarak geçer. Bu lehçede ek olarak kullanıldığında «Sı» sesini verir. Mesela «Ortaşeni» bizde «Ortası» olur⁸⁵⁸.
- e) «Şan»la ilgili olabilir. Şöyle ki «Şan» Selçuklularda «Genel vali» demektir ve Moğolca'da «Kurt» anlamına gelir⁸⁵⁹. Örnekleri:

Türkşan, Türkeşen'in Osmanlı fethi sırasındaki kayıt şeklidir⁸⁶⁰.

Dedeşan, Dedeşen'in Osmanlı fethi sırasındaki kayıt şeklidir.

Kereşan, «Keriş» adlı Türk kabilesi ile ilgilidir⁸⁶¹.

⁸⁵² Farquar, DM., ... a.g.e., indeks.

⁸⁵³ Rasonyi, L., a.g.e., s. 3.

⁸⁵⁴ Kazak Tilining...

⁸⁵⁵ Rasonyi, L., a.g.e.

⁸⁵⁶ İsa Yusuf Alptekin 1945'te Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye gelmiş ve orada iken Doğu Türkistan Cumhurbaşkanı olmuştur.

⁸⁵⁷ Paasonen, H., a.g.e.

⁸⁵⁸ Kazak Tilining...

⁸⁵⁹ Gökalp, Z., a.g.e., 215-216.

⁸⁶⁰ Gürcistan Tahrir...

⁸⁶¹ Gülersoy, T., a.g.e.

Harkaşan, İğdecik köyüne bağlı, Yusufeli⁸⁶².

Ayrıca Farsça'da bir «Efşan» vardır. «Saçan» manasına gelir. Bunun için «Zerefşan» şehrinin anlamı «Altın saçan» olabilir. Fakat bunun «Şan» veya «Şen» ekiyle olan münasebeti zayıftır.

- f) Kızılderililerde «Şan» eki vardır. Mesela «Vakaşan» bir kabile reisinin ve «Kolaşan» ise bir Eskimonun adıdır⁸⁶³.
- g) Türklerde «Şan» ile biten şahıs adları vardır (Hürişan, Alişan gibi).
- h) «Şen» eki ile biten yeradları:

Türkeşen, Göle.

Arpaşen, Göle.

Dedeşen, Göle.

Pekreşen, Çıldır.

Kirpeşen, Hanak.

Ardaşen, Rize.

Çirmişen, ırmak, Volganın kolu, Başkurt ülkesi⁸⁶⁴.

Türkmeşin (Türkmeşen olsa gerek), Digor, Kars.

Gürleşen, Saimbeyli, Seyhan⁸⁶⁵.

Yemişen, Türkiye'de 6 yerde var⁸⁶⁷.

Çekreşen, Loru sancağı, Kafkasya⁸⁶⁸.

Orpet, Tiflisin eski adı (Kartal yuvası demektir).

Ayrıca Kazaklarda «Mespət» diye uzun kollu bir elbise vardır⁸⁶⁹.

...şet: Kazaklarda bir kelime olarak «Şet» vardır⁸⁷⁰. An-

⁸⁶² İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁸⁶³ Tanju, H.C., a.g.e.

⁸⁶⁴ Rasonyi, L., a.g.e.

⁸⁶⁵ İçişleri Bakanlığı, Meskün Yerler...

⁸⁶⁶ A.g.e.

⁸⁶⁷ A.g.e.

⁸⁶⁸ Kırzioğlu, M.F., Karapapaklar...

⁸⁶⁹ Altay, H., a.g.e., s. 208.

⁸⁷⁰ Kazak Tilining ... c. II, s. 485.

cak «Şet» ekinin «Ş» ile biten kelimelere takılan «Et» ekin-
den ibaret olması ihtimali de vardır.

Örnek olarak «Şavşet»i verebiliriz. Her ne kadar res-
mi kayıtlarda «Şavşat» olarak geçerse de mahalli telaf-
fuzla «Şavşet» şeklindedir.

13000
8291
798